

Universitetet
i Stavanger

Fortellinger om 22. juli i Stavanger Aftenblad:

Hvordan kommer arketyperiske mønstre til uttrykk gjennom fortellinger om
22. juli?

Master i historiedidaktikk

2012/2013

Av Ellen Katrine Espedal Julfeldt

History after all is the true Poetry. Reality, if rightly interpreted, is grander than Fiction.

-Thomas Carlyle-

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i historiedidaktikk	Vårsemesteret, 2013 Åpen
Forfatter: Ellen Katrine Espedal Julfeldt (signatur forfatter)
Veileder: Ketil Knutsen	
Tittel på masteroppgaven: Fortellinger om 22. juli i Stavanger Aftenblad: Hvordan kommer arketyriske mønstre til uttrykk gjennom fortellinger om 22. juli? Engelsk tittel: Stories About July the 22 nd in Stavanger Aftenblad: How is Archetypical Patterns Expressed Through Stories About July the 22 nd ?	
Emneord: - Historiebruk - Arketyper - Myter - Historieformidling - 22. juli - Stavanger Aftenblad	Sidetall: 105 Stavanger, 16.05.2013 dato/år

Innholdsfortegnelse:

Forord.....	5
Del 1:	
1.1. Innledning.....	6
1.1.2. Bakgrunn.....	6
1.1.3. Problemstilling og framgang.....	7
1.2. Historien i samtiden.....	12
1.2.1. Historiedidaktikkens særegenhet.....	12
1.2.2. Historiebruk.....	12
1.2.3. Medias rolle som historiebruker.....	14
1.3. Historie og myter.....	16
1.4. Mytenes plass i mediene.....	19
1.5. Hvordan studere myter?.....	22
1.6. Avisens narrative framstilling.....	24
1.7. Tekstanalyse.....	25
1.8. Stavanger Aftenblad og mytebruk.....	27
1.8.1. Helten.....	28
1.8.2. Offeret.....	31
1.8.3. Utskuddet.....	33
1.8.4. Det gode mot det onde.....	35
1.8.5. Den andre verdenen.....	38
1.8.6. Andre verdenskrig.....	39
Del 2:	
2.1. Introduksjon av empiri.....	44
2.2. Kategorisk sortering av empiri.....	45
2.2.1. Den idealeksemplariske helten.....	45
2.2.2. Det heroiske offeret.....	53

2.2.3. Det utroverdige utskuddet.....	60
2.2.4. Ondskapens begrensninger og godhetens uendelighet.....	68
2.2.5. Himmel og helvete på jord.....	81
Del 3:	
3.1. Et fungerende samspill.....	89
3.2. Avslutning.....	94
Litteratur- og kildehenvisninger.....	98

Forord:

Innleveringen av denne masteravhandlingen betyr slutten på en innholdsrik og spennende studietid. På veien har jeg møtt mange mennesker som har betydd mye både for studentlivet og hverdagen. Tiden som student ved Universitetet i Stavanger og University of York er en tid jeg kommer til å se tilbake på med et smil om munnen. Det å endelig kunne gi fra meg det ferdige produktet du nå sitter med i hendene føles svært godt. Det markerer både slutten på en viktig tid i livet mitt og starten på noe nytt.

Det er på sin plass å rette en takk mot de som på ulike måter har bidratt til at denne oppgaven nå er ferdig. Først og fremst vil jeg få takke min veileder, Ketil Knutsen, for godt samarbeid og gode tilbakemeldinger. Jeg vil også få takke Stavanger Aftenblad for tilgangen til digitaliserte aviser for den gjeldende tidsperioden. Videre vil jeg få takke mine medstudenter for et godt miljø både faglig og sosialt sett. Dere har vært god støtte både i glede og frustrasjon. Takker også venner og familie som har gledet seg med meg når det har gått godt og oppmuntret meg når det ikke har sett like lyst ut. Vender en spesiell takk til min mor, Marit Espedal, som ikke kunne vært en bedre støttespiller verken i hverdagslivet eller studentlivet.

Stavanger, mai 2013

Ellen Katrine Espedal Julfeldt

Del 1:

1.1. Innledning:

1.1.2 Bakgrunn:

"«Fint, så dette er himmelen». Det var helt merkelig. Men så fikk jeg øye på et lik i vannkanten. «Ok, jeg er ennå i helvete.»"¹ 22. juli 2011 befant 19-åringen, Andreas, seg på Utøya i Tyrifjorden sammen med 563 andre i forbindelse med AUFs sommerleir. De opplevde det som skulle bli det verste terrorangrepet på norsk jord i fredstid. Andreas var en av de heldige som overlevde og i ettertid har kunnet fortelle om de skjebnesvangre timene på Utøya. Mannen bak terrorangrepet, Anders Behring Breivik (heretter ABB), plasserte først en bombe i en bil i Regjeringskvartalet. Denne gikk av 15.26, og åtte personer ble drept. I tillegg ble over 150 personer skadet, ni av disse pådro seg alvorlige skader. Etterpå dro ABB til Utøya, hvor han mellom 17.26 og 18.35 skøyt og drepte 67 personer, ytterligere to døde under fluktforsøket. 33 andre ble skutt og alvorlig skadet, mens flere hundre pådro seg småskader og ble traumatisert av de grusomme hendelsene.²

Som utenforstående forsøker vi gjerne å forstå hva som skjedde og vi prøver å sette oss inn i tankene til de som var på øya og i regjeringskvartalet. Gjennom media ble, og fortsatt blir vi, bombardert med informasjon, bilder og inntrykk. Informasjonsstrømmen er mangfoldig og inneholder en rekke komponenter. Jeg satt som klistret til TV-skjermen de første dagene etter angrepet, og jeg leste det jeg kom over i avisene både på nett og i papir. Første gang jeg la merke til bruk av historie var da statsminister Jens Stoltenberg uttrykte: "Våre fedre og mødre lovet hverandre «Aldri mer 9. april». Vi sier «Aldri mer 22. juli»".³ Setningen peker tilbake på uttrykket "aldri mer 9. april", som ble brukt om hvordan Norge aldri skulle være like uforberedt på et angrep som da tyskerne angrep i 1945.⁴ Med å knytte sammen de to datoene på denne måten kommuniserte Stoltenberg Alvoret i situasjonen og indikerte at 22. juli ville bli et skille i norsk historie på samme måte som 9. april. Selv om det kanskje er for tidlig å kunne si for mye om konsekvensene av 22. juli på det norske samfunnet og dets kollektive forståelse, kan man si noe om mediens behandling av saken. Gjennom denne

¹ Topdahl 2011:4.

² Solvoll og Malmø 2011:9-13, 207 og Andersen 2012:8-9.

³ Solvoll og Malmø 2011:149.

⁴ Eriksen 1995:32-33.

masteravhandlingen har jeg derfor valgt å se på ett bestemt mediums historiebruk i sammenheng med 22. juli.

1.1.3. Problemstilling og framgang:

Gjennom masteravhandlingen min ønsker jeg å studere historiebruk i Stavanger Aftenblad i tilknytning til 22. juli. I følge historiedidaktiker Bernard Eric Jensen har menneskene et bruksforhold til historien og bruker denne til flere ting. Hverdagens historiebruk er mangfoldig, om det enn dreier seg om kommentarer til fotballkamper, musikktekster eller historie brukt i politiske sammenhenger. Som menneske forholder en seg til stadighet til de tre tidsdimensjonene fortid, nåtid og framtid. Man bruker de ulike dimensjonene for å forstå, tolke og skape forventninger, og forholdet mellom de tre tidene er derfor nært knyttet sammen.⁵ Når jeg i denne oppgaven ser på historiebruk i Stavanger Aftenblad er det derfor referanser gjort til fortiden eller fortidsmønster for å forstå fortiden og nåtiden eller for å skape fremtidsforventninger som står i fokus. Mer konkret blir problemstillingen min følgende:

Fortellinger om 22. juli i Stavanger Aftenblad:

Hvordan kommer arketyperiske mønstre til uttrykk gjennom fortellinger om 22. juli?

Med arketyper menes bestemte gjentakende mønstre som synes å gjenta seg over tid og på tvers av kulturer. Arketyperne er i følge Jack Lule fundamentale figurer og krefter, som for eksempel helter, kjeltringer, oversvømmelser, epidemier, gode mødre, utstøtte, bedragere og svindlere. Gjennom narrativer blir disse gitt liv og skaper fundamentale fortellinger som er typiske for menneskelig historiefortelling.⁶ Gjennom oppgaven bruker jeg ulike artikler fra Stavanger Aftenblad til å vise hvordan slike arketyperiske mønstre brukes i avisens framstillingen av 22. juli.

⁵ Jensen 2006:66-69.

⁶ Lule 2001:15.

For å kunne svare på problemstillingen har jeg satt meg et par rammer jeg studerer empirien ut i fra. For det første spør jeg meg hvilke fortidsreferanser som gjøres og hvordan disse passer inn i en historisk fortolkningsramme. Videre spør jeg meg hvilken funksjon disse referansene har. Jeg har valgt å se både på referanser knyttet direkte til tidligere historiske hendelser og arketyper. Disse henger ofte sammen, fordi man gjerne bruker historien til å formidle arketyper. I denne oppgaven ser jeg på hvordan historien om 22. juli formidles og hvilke arketyper som kommer til syne gjennom denne formidlingen. Historien blir det som bærer arketyperne, samtidig som arketyperne skaper en kjent ramme rundt den historien som formidles.

Det empiriske materialet i denne oppgaven består av artikler publisert i papirutgaven av Stavanger Aftenblad gjennom det første året etter terrorangrepet 22. juli 2011. Jeg har begrenset analysen min til bare Stavanger Aftenblad fordi jeg mener det ville blitt for mye arbeid å undersøke artikler fra et helt år i flere aviser. En komparativ analyse mellom to aviser kunne latt seg gjøre dersom en gjerne avgrenset kildematerialet til bare å gjelde en bestemt type artikler, men spørsmålet er om en ville funnet særlig store forskjeller. I Norge virker det ikke som om de litt større avisene er svært motstridende. Man vil derimot gjerne finne et mer lokalt fokus i regionsaviser som Stavanger Aftenblad. Dette gjelder også i nasjonale saker som 22. juli. Et større fokus på de lokale ofrene vil for eksempel være naturlig for en regionsavis. Noe av avisens lokale fokus undersøkes i analysedelen av denne oppgaven.

Valget av Stavanger Aftenblad ble også tatt fordi jeg har lest avisen daglig i flere år og hadde derfor allerede et innblikk i hva jeg kunne finne. Avisen er i tillegg lett tilgjengelig på nett via bibliotekets nettsider, men problemet kan være å finne de rette søkeordene. Jeg dro derfor ned til avisens hovedkontor i Stavanger, hvor jeg fikk tilgang til digitaliserte utgaver av avisene fra juli 2011 fram til dagens dato. På denne måten kunne jeg bla gjennom avisene digitalt for å finne de artiklene jeg trengte uten bestemte søkeord. Etter at artiklene var valgt ut var det enkelt å finne de igjen via bibliotekets nettsider.

Artiklene funnet i Stavanger Aftenblad danner grunnlag som empirisk materiale. Jeg bruker en del av disse artiklene for å vise hvordan avisen bruker historien for å skape mening,

forståelse og framtidforventning. Videre tolker jeg funnene mine med bakgrunn i teorier knyttet til arketyper, historiebruk og historiebevissthet. Selv om feltet historiebruk er et nokså nytt felt innenfor historiefaget, har det de siste årene fått mer oppmerksomhet. Jeg forsøker å trekke inn flere teorier og innsyn på dette feltet. Når det kommer til teorier om myter og arketyper, baserer jeg mye av teoriene mine på Roland Barthes, Mircea Eliade og Jack Lule. Det var etter å ha lest en artikkel av Jack Lule, en professor i journalistikk og kommunikasjon ved Lehigh University, at jeg først ble interessert i medias bruk av arketyper. Hans bok "Daily News, Eternal Stories" spiller en viktig rolle i denne masteravhandlingen, og mye av grunnlaget for teoridelen min er hentet fra nettopp denne boken.

Undersøkelsen som er gjort i denne avhandlingen er inspirert av Jack Lules studie av artikler fra The Times. Hans undersøkelser ser på ett tema innenfor hver arketype. Min undersøkelse skiller seg fra hans både fordi jeg ser på artikler som alle tar utgangspunkt i den samme hendelsen, 22. juli, og ved at jeg ser på artiklene som en form for historiebruk. Jeg har forsøkt å vise hvordan bruk av arketyper er et meningssskapende moment i Stavanger Aftenblads historieformidling. Selv om Lule også er opptatt av de evige fortellingene som arketyperne representerer, synes det ikke som om han leser dem som historieformidling. Hans forskningsområder knyttes hovedsakelig til journalistikk og kommunikasjon. Ved å trekke inn historiebruk i en slik medieanalyse endrer en utgangspunktet for undersøkelsen, fordi en knytter arketyperne opp til historiefeltet.

Jeg har lett grundig etter andre bøker og artikler som undersøker bruk av arketyper i media, men det har vært vanskelig å finne informasjon som er relevant for oppgaven. Få undersøkelser er gjort innen dette området, hvilket gjør behovet for undersøkelser som denne større. Med tanke på hvor stor rolle mediene spiller i samfunnet vårt, er det interessant å se på hvordan formidlingen som skjer bygger på bestemte grunnleggende mønster. Slike undersøkelser kan gi oss innblikk både i hvordan mennesker forstår og kategoriserer verden og hvordan mediene spiller på dette behovet for struktur.

Når det kommer til litteratur om 22. juli, merker man på publikasjonene om hendelsen at det ikke er lenge siden den fant sted. Mye av informasjonen er knyttet til hendelsesforløp og

personlige opplevelser. Det synes som om litteraturen om 22. juli bærer preg av at man er usikker på hvilken rolle terrorangrepet vil spille i framtiden. Man er derfor forsiktig med å komme med alt for bastante uttalelser. Heller ikke jeg ønsker å komme med for mange antakelser om hvordan denne hendelsen vil påvirke eller endre Norge og den norske kollektive bevisstheten, fordi dette bare vil bli nettopp antakelser. Hendelsen er for nær i tid til at man kan se det store bildet. Det er derimot interessant å se på hvordan media håndterer en så traumatisk begivenhet og formidler den vanskelige fortellingen om 22. juli ved å bruke historien som referanseramme.

Medieanalyser er gode for å undersøke hva befolkningen mener og er interessert i. Dersom leserne ikke klarer å identifisere seg med eller interessere seg i det som skrives i avisene, vil avisene heller ikke selge. Jeg mener derfor at det er en sammenheng mellom det befolkningen bryr seg om og det som skrives i avisene. I det vi leser en avis, påvirkes vi av det som vi leser, samtidig som vi selv påvirker teksten fordi vi leser den med de erfaringene og det fortolkningsredskapet vi selv sitter med. De fleste tar det i dag for gitt at mediene har stor påvirkningskraft. Meninger og holdninger som ytres i media, kan få stor innvirkning på individet. Medieforsker Graeme Burton påpeker derimot at selv om mediene har påvirkningskraft er det også andre faktorer som virker på individet samtidig. En skal med andre ord være skeptisk til medias rolle som meningsformidler, samtidig som en kan se at mediene spiller nettopp denne rollen.⁷

Med den form for avisanalyse som gjøres i denne avhandlingen, håper jeg å kunne undersøke noe av den historiebruken som forfatterne av artikler i Stavanger Aftenblad gjennomfører. Jeg har samlet inn tekster som tematiserer arketyper som narrativer. I analysedelen av denne oppgaven har jeg valgt å kategorisere artiklene etter tema. Dette er blant annet gjort fordi det finnes så mange artikler, og det ville tatt alt for stor plass å kommentere på hver enkelt av disse. I tillegg vil en slik oppdeling gjøre det enklere å se en del av de mønstrene som går igjen. Kategoriseringen har derimot også budt på visse problemer. Mange av artiklene kunne blitt plassert innenfor ulike kategorier fordi disse spiller på flere arketyper samtidig. Jeg har i slike tilfeller plassert artiklene der jeg føler de best passer inn.

⁷ Burton 2010:109.

Jeg begynner masteravhandlingen med å presentere teorier knyttet til historiedidaktikk, historiebruk og medias rolle som historieformidler. Videre følger gjennomgang av begrepene historie og myter, og mytenes plass i mediene. Jeg presenterer så analyseredskapet jeg har laget for å analysere empirien jeg har samlet inn, før jeg presenterer Stavanger Aftenblad og de mytene jeg mener avisen brukte i sammenheng med 22. juli. Dette dreier seg om myter om det gode mot det onde, myter om andre verdener, myter om andre verdenskrig og helte-, offer- og utskuddsmyter.

Myter om andre verdenskrig får et eget underkapittel i denne delen av oppgaven, selv om denne krigen i seg selv ikke kan anses som en egen arketype. Andre verdenskrig er uten tvil den fortellingen det gjøres flest historiske sammenligninger med i Stavanger Aftenblads artikler om 22. juli. Fortellingene om andre verdenskrig er derimot ikke bare fortellinger om nettopp en bestemt krig. De baserer seg på generelle og sentrale mytiske motiv som finnes i alle samfunn. Dette kan være fortellinger om liv og død, kampen mellom godt og ondt og valg mellom rett og galt. Dermed blir fortellingene om andre verdenskrig ikke bare historiske gjenfortellinger, men myter som skaper moralsk fellesskap og fremmer bestemte verdier. Jeg har derfor valgt å ha et eget underkapittel for andre verdenskrig for å forsøke å forklare hvorfor denne fortellingen spiller en så viktig rolle i norsk historieformidling.

Etter å ha presentert de ulike mytene går jeg over på del to av oppgaven. Jeg begynner med å introdusere det empiriske materialet og hvordan jeg har jobbet med det. Videre består denne delen av analyser av materialet jeg har samlet inn. Her går jeg inn på hver kategori av myter og analyserer ulike artikler under hver av disse. Myter om andre verdenskrig har ikke et eget underkapittel i denne delen av oppgaven fordi den som nevnt ikke kan ses på som en egen arketype. I stedet er artikler som bruker andre verdenskrig som referanse integrert i de andre kategoriene. Jeg går så over på del 3 av oppgaven. Her finner man refleksjoner gjort rundt teori og empiri. Til slutt følger en følger en avslutning.

1.2. *Historien i samtiden:*

1.2.1. *Historiedidaktikkens særegenhet:*

Tradisjonelt sett var historiefaget et fag som omfattet den fortiden som var forbi. Man studerte det fortidige gjennom arkivarbeid, kildekritikk, innlevelse og analyser. Utover 80-tallet utviklet faget seg derimot i retning av også å kunne omhandle fortidens betydning for nåtiden og individet, og med inspirasjon fra Vest-Tyskland ble det historiedidaktiske forskningsfeltet etablert i Norden rundt 1980.⁸ Historiedidaktikk handler om formidling av historien. Man er opptatt av hvordan mennesket møter historien, noe som innebærer at man både ser på den historien som formidles, hvordan den formidles og hvem som er sender og mottaker.⁹

Fordi historien oppfattes som en prosess som menneskene er med på å forme gjennom sine valg og handlinger, vil mennesket ses på både som historieskapt og historieskapende.

Mennesket er et resultat av historien samtidig som det er med på å forme den.

Historiebevissthet er et viktig begrep i denne sammenheng. Begrepet baserer seg på individets opplevelse av samspillet mellom fortid, nåtid og framtid. De tre tidsdimensjonene er vevd sammen på en slik måte at menneskene beveger seg på tvers av disse for å fortolke fortiden, forstå samtiden og for å skape forventninger om framtiden.¹⁰ Historiedidaktikken er blant annet opptatt av resultatene av *historiebruken*.¹¹

1.2.2. *Historiebruk:*

Fagområdet historiebruk kan betegnes som et metafag. Man vektlegger selve bruken av historiske fakta framfor faktaene i seg selv, og forsøker å forstå hvorfor historien brukes på en bestemt måte. Historiebruken baserer seg på anvendelsen av en viss historiekultur.

Historiekultur kan være kilder, produkter, sedvaner og ritualer som har historisk bakgrunn, og som gjør det mulig å trekke linjer mellom fortid, nåtid og framtid.¹² Fordi historiekulturen kan være så mangfoldig, kan områdene som historiebruken studerer være varierende. Historien brukes på mange plan, som for eksempel i filmer, bøker, blader, aviser, musikktekster, på TV,

⁸ Karlsson 2009:26, 31.

⁹ Karlsson 2009:37-38.

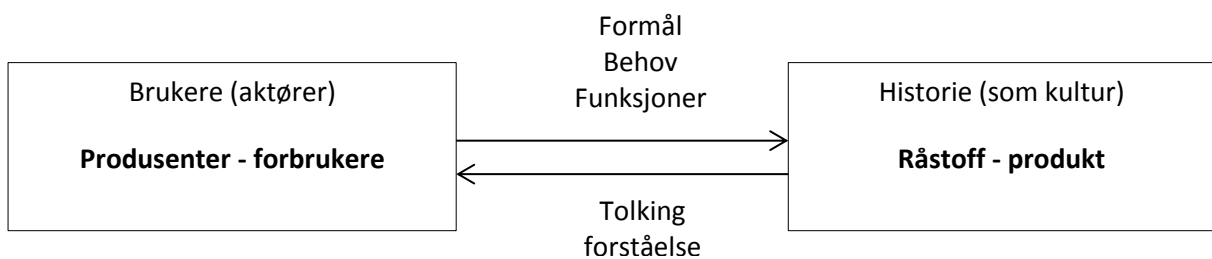
¹⁰ Jensen 2006:67-68.

¹¹ Bøe 2006:25.

¹² Bøe og Knutsen 2012:15-16.

museer, bilder og i familiens fortellinger om fortiden. På de ulike arenaene kan en finne eksempler på hvordan historien brukes på en bestemt måte ut i fra forskjellige behov, og med ulike resultater.

Når historien brukes settes det i gang en prosess som involverer ulike personer og elementer. Historiker Ola Svein Stugu, har laget en modell for å vise til de ulike elementene som er virksomme i denne prosessen og hvordan historiefremidlingen ikke kan oppfattes som enveiskommunikasjon:¹³

Modellen ovenfor kan forstås som et forsøk på å forklare noe av det som foregår i det historien blir brukt eller tolket av visse produsenter eller brukere. Modellen skal vise at bruken av historie er en prosess hvor de ulike elementene står i relasjon til hverandre. Bestemte aktører produserer gjerne historie ut i fra visse formål, behov eller ønskede funksjoner. Den historien som blir produsert kan man derimot si at allerede er blitt underlagt en del tolkning og forsøkt forstått av de som senere vil forsøke å videreformidle den. Historien som forbrukeren mottar er derfor allerede tolket eller tillagt en viss betydning. Når så forbrukeren tar til seg historien, vil hun igjen forsøke å tolke og forstå den. Historiebruken blir på denne måten en slags stadig sirkel hvor historien blir fortolket både av produsenter og forbrukere, hvor en ikke nødvendigvis tolker den likt. Å studere en produsents intensjoner bak viss historiefremidling betyr derfor ikke at man automatisk også studerer resultatene hos forbrukeren. I denne oppgaven fokuseres det på produsenten. Forbrukerens mottak av historiefremidlingen blir ikke vurdert.

¹³ Stugu 2008:15.

1.2.3. Medias rolle som historiebruker:

Som tidligere nevnt finnes det en rekke arenaer som historien blir formidlet på. Historien som blir produsert formidler *historiebilder*. En persons historiebilde blir til i krysningen mellom produkt og forutforståelse. En persons forståelse av den historien som blir henne formidlet bygger med andre ord på et allerede etablert bilde av fortiden. Ny informasjon vil bli integrert i det allerede eksisterende mentale bildet, som består både av historiske produkter, forestillinger om fortiden og historiske hendelsesforløp.¹⁴ Når media produserer historie er det derfor viktig å forsøke å treffe de allerede etablerte bildene av fortiden, og spille på det mottakeren allerede vet. Dette kan blant annet gjøres ved å foreta sammenligninger mellom noe som skjer i nåtid med noe fortidig. Individet kan da lettere sette hendelsen inn i en sammenheng og et hendelsesforløp. Bruk av historien kan i ulike tilfeller ha forskjellige intensjoner, og derav forekommer også et mangfold av uttrykksformer.

I dagens samfunn spiller media en viktig rolle når det kommer til historieformidling. Ser en bort i fra historieundervisningen i skolen kan man i følge Joanne Garde-Hansen trygt si at det meste av omgangen vår med historie foregår gjennom media.¹⁵ Garde-Hansen arbeider blant annet innen feltene minnestudier og mediastudier. Innen journalistikken, som er det mediet denne oppgaven omhandler, mener hun at man kan identifisere en yrkesgruppe som ser seg selv som privilegerte vitner til hendelser som de videre har en plikt til å formidle til de uvitende. Aviser og nyheter blir i den forstand en slags første nedtegning av historien og journalistene blir historieformidlere og minnedannere.¹⁶

Gjennom mediene både skapes det nye minner og det spilles på de eksisterende. Dette er i overensstemmelse med de tidligere nevnte historiebildene som skapes i krysningen mellom produkt og forutforståelse. Mennesket har både personlige, eller private, minner og kollektive minner. Det personlige minnet dreier seg hovedsakelig om hvordan vi forteller livshistorien vår både til oss selv og andre.¹⁷ Det kollektive minnet baserer seg derimot i følge sosiologen Halbwachs på tanken om at minnet ikke er individuelt, men at det eksisterer som et sosialt

¹⁴ Stugu 2008:21.

¹⁵ Garde-Hansen 2011:1.

¹⁶ Garde-Hansen 2011:3-.6.

¹⁷ Garde-Hansen 2011:33.

rammeverk i interaksjonen mellom individet og grupper i samfunnet. Som en del av en gruppe i et samfunn vil mennesket tilegne seg denne gruppens måte å tenke på, og vil tolke sine individuelle minner ut i fra dette tankesettet. Ethvert individuelt minne vil derfor være en del av eller et aspekt av et gruppeminne.¹⁸ I dagens mediestyrt samfunn er Halbwachs tanker om det kollektive minnet blitt trukket videre. I stedet for at kommunikasjonen hovedsakelig foregår direkte mellom individene i en begrenset gruppe, har man gjennom mediene mulighet til å nå ut til store og varierte grupper mennesker. Mediene samler inn og arkiverer minner (både private og offentlige) samtidig som de fungerer som offentlige manifestasjoner av mytologi, tradisjon og arv. Media skaper både grupper og kollektive minner.¹⁹

Media kan omgås historien på en rekke ulike måter. Hovedoppgaven til journalistikken blir å fungere som et vitne for det som skjer og informere de uvitende om dette. Tekstene i avisene er ofte preget av at de er skrevet nært opp til hendelsene, og får derfor status som et slags førsteutkast av historien. Så er det historikernes oppgave å foreta de endelige nedskrivningene, som følgelig vil være mer utdypende. Selv om journalistikken hovedsakelig har fokus på nuet og det å raskt få ut ny informasjon til leserne, beveger den seg ofte inn på fortidens arena. Ofte brukes fortiden og nåtiden sammen som en slags ramme rundt redegjørelsen av aktuelle begivenheter. Referanser til fortiden blir brukt som et hjelpemiddel for å forstå nåtiden. Disse referansene bærer derimot ofte preg av at de er forenklede narrativer og gjerne gjengitt uten en konkret kontekst. Journalistikkens historieformidling blir derfor gjerne begrenset, selv om den kan være med på å skape mening og forståelse.²⁰

Journalistikkens bruk av historie og fortidige hendelser gir muligheter for sammenligninger, analogier og nostalgiske tilbakeblikk. I følge Zelizer, professor i kommunikasjon, brukes gjerne fortiden på tre ulike måter. For det første presenteres minner, både personlige og kollektive. Videre brukes historiske analogier, hvilket betyr at man trekker sammenligninger mellom noe som har skjedd i fortiden med noe som skjer i nåtid. Man finner med andre ord likheter mellom de to hendelsene, og forsøker gjerne å forstå det som skjer ut i fra det man allerede kjenner til. Den tredje måten historien brukes på er historiske kontekster. Man

¹⁸ Halbwachs 1992:52-53.

¹⁹ Garde-Hansen 2011:37-38.

²⁰ Zelizer 2008:379-383.

forsøker å se hendelser i en sammenheng. Disse sammenhengene kan gjerne vise til kontinuiteter, hvor en viser utvikling over tid.²¹ I tillegg til at fortiden brukes på disse måtene, kan journalistene i noen tilfeller velge å basere tekstene sine på allerede etablerte mønster fra narrativer som menneskene forteller om seg selv og sin verden. De baserer med andre ord en del av formidlingen sin på etablerte mytiske bilder.

1.3. Historie og myter:

For å kunne se på hvordan mediene bruker myter i formidlingen sin, må man først definere hva myter er, og hvordan disse brukes i det moderne samfunnet. I denne sammenheng baserer jeg meg på teoriene til Roland Barthes og Mircea Eliade. Barthes definerer myten som en ytring som inneholder et budskap. Det er derimot ikke innholdet som skaper myten, men måten budskapet blir formidlet på og det nivå av mening som oppstår.²² I det historien tar form som myter, forenkles den og blir gjort fattigere. Gjennom denne forenklingen transformeres myten til natur, den omformes til noe uskyldig, selvsagt og udiskutabelt. Myten benekter ikke ting, men den renser dem og gir dem klarhet som er konstaterende framfor fortolkende. Myten er med andre ord ikke religiøse, hellige fortellinger eller fortellinger preget av fantasi, slik som de tradisjonelt gjerne er blitt oppfattet, men de er intensjonelle ytringer som formidler ulike budskap.²³

Også Mircea Eliade vil hevde at mytene er intensjonelle. De baserer seg på noe som har skjedd, og danner et grunnlag for handlings- og tolkningsmønster i samfunnet. I det man gjenforteller for eksempel en mytisk helts eventyr og handlinger, skaper man et mønster for menneskelig handling. Mytene spiller derfor en viktig rolle også i moderne samfunn, fordi samfunnet alltid vil trenge modeller for etterfølgelse.²⁴ Et av hovedtrekkene ved myten er nettopp dens evne til å fungere som modell for et helt samfunn. I dette kan man finne en menneskelig tendens til å bruke en bestemt livshistorie som et paradigme og gjøre en historisk personlighet til en arketype. Denne tendensen mener Eliade er like mye tilstedeværende i det

²¹ Zelizer 2008:383-385, Knutsen 2010:109-110.

²² Barthes 1956:283-286.

²³ Barthes 1956:306, 313, 332-333.

²⁴ Eliade 2006:205-207.

moderne samfunn som i tidligere samfunn. Overalt kan man finne myter og mytologiske bilder, selv om disse kan komme i endrede, degraderte eller forvrengte former.²⁵

Myter og mytologiske bilder vil til stadighet gjenta seg, selv om de kan ha en noe varierende uttrykksform.²⁶ Disse mytologiske gjentakende bildene kan gjerne defineres som arketyper. Med arketyper menes mønster, bilder, motiver og karakterer som fungerer som originale rammeverk. I følge Jack Lule fungerer visse arketyper som myter fordi de representerer viktige sosiale saker eller idealer. De blir mønster til etterfølgelse, slik som Eliade mente var hovedoppgaven til myten. Myten bygger på arketyperiske former og figurer som danner modeller for delte verdier og som virker bekreftende eller avkreftende på grunnleggende overbevisninger. I tillegg skal de fungere som en hjelp for folk til å ta del i, verdsette og forstå livets mange gleder og sorger.²⁷

Myten kan oppfattes som en hellig, sosial fortelling som bygger på arketyperiske figurer for å danne modeller for det menneskelige livet. Ethvert samfunn har behov for fortellinger som kan konfrontere ulike situasjoner og tilstander. I dagens samfunn finner man i følge Lule flere av disse fortellingene gjenfortalt gjennom nyhetsreportasjer. Mange nyhetsreportasjer har selvfølgelig ingen tilknytning til myter, men noen ganger vil journalister og reportere bruke fundamentale fortellinger for å instruere, informere, hylle eller advare.²⁸ På denne måten blir media en formidler av myter og forenklet historie, og spiller en viktig rolle for videreføring av originale myter og mytologiske bilder.

Jeg har nå sett på hva myter er og hvordan visse former for arketyper blir myter i det de fungerer som mønster for etterlevelse. Men hvordan kan arketyper knyttes opp til historiebegrepet? Kan man i det hele tatt hevde at arketyper er en form for historie? For å besvare dette spørsmålet vil jeg blant annet se på den amerikanske sosiologen, Immanuel Wallerstein, sine teorier om "TimeSpace".

²⁵ Eliade 2006:210-211.

²⁶ Eliade 2006:2011.

²⁷ Lule 2001:15.

²⁸ Lule 2001:17-18.

I følge Immanuel Wallerstein, som særlig har arbeidet innen feltet historisk sosiologi, er tid og rom de viktigste parameterne i menneskelig eksistens. Fra vi er små barn lærer vi disse konseptene, men ofte ignorerer vi dem. Wallerstein argumenterer for at oppfatningen av tid og rom er sosialt konstruert, og han mener man kan snakke om en kombinasjon av disse to konseptene, som han velger å kalle "TimeSpace". Selv om han hevder det er flere ulike måter å tolke og forstå "TimeSpace" trekker han fram at det ofte bare er to former som har fått mest oppmerksomhet. Selv om Wallerstein trekker fram flere former, ser jeg det mest hensiktsmessig å holde meg til disse to forenklete formene fordi det er disse jeg har størst behov for i denne sammenheng. Disse to formene kaller han "episodic geopolitical TimeSpace" og "eternal TimeSpace". Jeg har valgt å oversette disse til episodisk-geopolitisk tidsrom og evinnelig tidsrom.²⁹

Episodisk-geopolitisk tidsrom brukes om den umiddelbare historien. Det er forklaringen av det som skjer i øyeblikket sett i henhold til det som skjedde rett før. Det er med andre ord en analyse av hendelser som skjer momentant på et bestemt tidspunkt, hvor hendelsene blir gitt mening gjennom den konteksten de oppstår i. Hver hendelse er eksepsjonell, og uten tilknytning i tid og rom til andre hendelser. Man kan si at evinnelig tidsrom på mange måter er motsetningen til episodisk-geopolitisk tidsrom. I evinnelig tidsrom finnes ikke annet enn generaliseringer, siden lovene for menneskelig atferd består på tvers av tid og rom. I evinnelig tidsrom finner man historiske kategorier som er tidløse og stedløse, eller hvor tid og rom er uten betydning.³⁰ Det er nettopp i det evinnelige tidsrommet jeg mener man kan plassere arketyper.

Med bakgrunn i episodisk-geopolitisk tidsrom og evinnelig tidsrom, kan man si at historien gjerne kan oppfattes på to ulike måter. Man har de ulike historiske hendelsene som forstås i den konteksten de oppstår i, og man har de uendelige, store, kontinuerlige realitetene som forstås uavhengig av tid og rom.³¹ Også Eliade bruker denne form for tankegang når han forklarer hvordan myter ikke fjerner historien, men nettopp er historie. Mytene er

²⁹ Wallerstein 1997.

³⁰ Wallerstein 1997.

³¹ Wallerstein 1997.

idealeksemplarisk historie for det samfunnet de er blitt bevart i.³² Men også han skiller mellom det jeg har valgt å kalle den evinnelige historien og den episodisk-geopolitiske historien:

"... but we must, I need hardly say, remember that it is not "history" in our sense of the word –things that took place once and will never take place again –but exemplar history which can be repeated (regularly or otherwise), and whose meaning and value lie in that very repetition. The history that took place in the beginning must be repeated because the primeval epiphanies were prolific –they could not be fully expressed in a single manifestation. And myths too are prolific in their content, for it is paradigmatic, and therefore presents a *meaning*, creates something, tells us something."³³

I denne oppgaven vil jeg studere historiebruk som kan plasseres innenfor begge disse kategoriene av historie. For det første vil jeg se på hvordan 22. juli kan ses som episodisk-geopolitisk historie. Den episodisk-geopolitiske historien sammenlignes gjerne allikevel med andre historiske hendelser som for eksempel andre verdenskrig ved bruk av analogier og kontinuiteter. For det andre vil jeg presentere en rekke arketyper som kan ses på som en del av det evinnelige tidsrommet.

1.4. *Mytenes plass i mediene:*

Mytene har alltid spilt en viktig rolle i det menneskelige samfunn, og etter hvert som samfunn har utviklet seg har man også kunnet se en endring i bruk av mytene. I dagens moderne samfunn brukes gjerne mytene noe annerledes enn tidligere. Det som kanskje skiller seg mest ut er måten formidlingen foregår. I dag foregår store deler av myteformidlingen gjennom ulike medier. I artikkelen "News Stories and Myth – the Impossible Reunion", tar Mihai Coman, opp ulike syn på hvor stor mediens rolle er i formidlingen av myter. Coman arbeider innen feltene kommunikasjon og antropologi. I teksten diskuterer han hovedsakelig to syn. Det første synet går ut på at media, som et system, har tatt over for institusjonene som tidligere spilte en viktig rolle i produksjon og videreformidling av myter. Mytene står i

³² Eliade 1958:430.

³³ Eliade 1958:430.

sentrum for mediens formidling. Det andre synet han presenterer ønsker å vektlegge medias rolle her i mye mindre grad. Her hevder man at den mytiske dimensjonen kun er tilstedeværende i visse produksjoner i mediene. De mytiske særtrekkene plasseres her utenfor feltet for journalistisk diskurs, og man hevder at de oppstår tilfeldig. De mytiske særtrekkene oppstår vilkårlig enten på grunn av et overskudd av mytologiske representasjoner fremkalt av store offentlige begivenheter eller gjennom sirkulerende narrativer i mediene som skal være med på å oppdatere det grunnleggende rammeverket mennesket tolker verden rundt seg ut i fra.³⁴

De to synene er med på å forme hvordan vi tolker mediens rolle i formidlingen av myter. Å plassere mytene i sentrum av massemediene vil være det samme som å hevde at den journalistiske diskurs er av symbolsk natur, hevder Coman. Hvilket igjen betyr at pressen ikke kan bidra med rasjonelle og argumenterende saker basert på logiske og ikke-emosjonelle tanker og debatter. Dersom man på den andre siden velger å plassere myten utenfor massemedia og se på dem som en tilfeldighet innen den journalistiske diskurs fører dette med seg en tanke om at det vestlige tankesettet er annerledes og mer utviklet enn andre former for samfunn.³⁵

Slik jeg leser Coman, er problemet med de to synene på mytenes plass i media hovedsakelig knyttet til måten man definerer myter på. Ulike studier innen forskjellige fag har studert myter på motstridende og gjerne uforenelige måter. Han mener at dersom man skal legge sammen alle definisjonene av myter som brukes, vil man ikke kunne hevde at der finnes myter i mediene i det hele tatt, fordi man ikke vil klare å finne kulturelle former som innfrir alle disse kriteriene. Massemediene gir oss ikke åpenbare myter, men "tekster" som inneholder visse elementer som kan ses på som mytiske manifestasjoner. Disse manifestasjonene kan tolkes ut i fra tre modeller; den arketypiske modell, den funksjonalistiske modell og den kognitive modell. Den arketypiske modell ser på de mytiske elementene som forlengelser av fortidige mønster som befinner seg i menneskets kulturelle bagasje. Den funksjonelle modellen ser på hvordan de mytiske elementene forsøker å gi svar på evige, menneskelige behov. Den

³⁴ Coman 2005:111-112.

³⁵ Coman 2005:112.

kognitive modellen konsentrerer seg om hvordan de mytiske elementene kan brukes for å danne et rammeverk for meningsdannelse og tankemønster.³⁶

Jack Lule har gjennom boken "Daily News, Eternal Stories, gjort sine analyser ut i fra alle disse tre modellene. Han trekker fram både det arketypiske, hvordan disse evige mønstrene gir svar på grunnleggende behov hos menneskene, og hvordan de er ment som videre tolkningsgrunnlag i samfunnets forsøk på å sette fram ønskede eller uønskede tanke- og handlingsmønster. Mytenes plass i mediene er å definere og vedlikeholde sunn fornuft og realiteter, og å skape trygge grenser mellom det kjente og det ukjente. Gjennom formidlingen av mytiske mønstre i mediene klarer man å gi ny kunnskap ved at ukjente situasjoner plasseres i kjente mønstre og man blir gitt eksemplariske modeller for etterlevelse.³⁷

Gjennom mytene gis journalistene arketypiske mønstre som kan brukes i møte med nye situasjoner. Journalistene bruker narrative mønstre, figurer, verdier og koder fra sine kulturelle omgivelser for å presentere sakene sine.³⁸ Om mediene har mytene som sentrum for sin formidling eller om de mytiske elementene oppstår tilfeldig synes for meg å være to ytterpunkter som heller bør forenes. Mediene er ikke i seg selv bare ute etter å formidle mytiske elementer, til tross for at disse formidles gjennom flere av medias produksjoner. Jeg tror heller ikke at mediene ikke er bevisst sin egen bruk av arketyper, selv om de ikke alltid vil definere dem som dette. Journalistene kommer med sin egen kulturelle bakgrunn, og vil bruke de mønstrene som sirkulerer i samfunnet. At dette er bruk av mytiske grunnmønster er de kanskje ikke klar over, men at slike narrativer fungerer vet de.

Jeg vil derfor hevde at mediene ikke er en institusjon som har det mytiske i sentrum, men en institusjon som vet å spille på de menneskelige behovene. Når det mytiske ofte sentrerer seg rundt menneskelige behov for mening og eksempler for etterlevelse, gjenspeiler dette seg i mediene. Formidlingen av myter i media vil jeg derfor hevde både kan være intensjonell og

³⁶ Coman 2005:113.

³⁷ Coman 2005:116.

³⁸ Coman 2005:117.

tilfeldig. Noen ganger spiller man bevisst på mytiske elementer, mens noen ganger brukes myten mer tilfeldig for å skape mening i en meningsløs eller ukjent sak.

1.5. Hvordan studere myter?

Der er ulike måter å tilnærme seg myter på. Et konkret system for mytefortolkning finnes ikke, i følge den amerikanske mytologen Joseph Campbell, forfatter av "Helten med tusen ansikter".³⁹ Hvordan en forstår myter, og derfor hvordan en undersøker dem, har endret seg med tiden og med synet på hva myter er. Dersom myten blir sett på som oppfunnet historie uten forankring i virkeligheten blir ens studier av myten deretter. Fokuset vil da ligge på eksempelvis mytens moral. Med et slikt syn på myter som jeg har presentert tidligere i denne framstillingen, ser man at mytenes sosiale perspektiv blir vektlagt i større grad enn det gjerne ville blitt i andre tilfeller. Fordi mytene er meningsbærende og idealeksemplariske vil nettopp deres sosiale rolle bli gitt oppmerksomhet her. Tilnæringsmetode velges gjerne nettopp på grunnlag av hva det er en ønsker å finne ut av. I mitt tilfelle er det narrativenes budskap, deres intensjon og hvordan de danner handlings- og tolkningsmønstre basert på originale rammeverk som blir satt i sentrum.

Med dette som utgangspunkt har jeg forsøkt å skape et analyseredskap jeg kan bruke i møte med empirien. Dette redskapet består hovedsakelig av en rekke forskningsspørsmål jeg hadde i bakhodet mens jeg leste avisene og valgte ut de aktuelle tekstene. Spørsmålene var med andre ord med på å forme det utvalget jeg til slutt endte opp med.

I det jeg gikk i gang med innsamling av empiri hadde jeg allerede tanker om hva det var jeg ønsket å finne. Jeg visste jeg ønsket å finne former for historiebruk i tekstene, og begynte å samle inn materiale på grunnlag av dette. For å finne de mest aktuelle tekstene hadde jeg laget noen forskningsspørsmål som jeg prøvde ta med meg mens jeg valgte ut materialet. Disse spørsmålene var følgende:

- Handler teksten om 22. juli eller er relatert til denne hendelsen?

³⁹ Campbell 2002:275.

- Finnes det noen fortidsreferanser i teksten?
- Hva består disse referansene av?
- Har de en tilknytning til en konkret historisk hendelse, eller representerer de mer mønster enn enkelthendelser?
- Kan framstillingen knyttes opp mot arketyper og mytiske bilder?
- Hvilket/hvilke arketypiske mønster/mønstre spiller teksten på?
- Hvilken funksjon har historiebruken?
- Hva synes å være forfatterens intensjon med historiebruken?
- Er framstillingen beskrivende (beskriver umiddelbar historie), forklarende (analogier/kontinuiteter som virkemiddel) eller universell (evinnelig historie)?

Under innsamlingsarbeidet gjennomgikk jeg tekstene i Stavanger Aftenblad gjennom et helt år. Dette er tidkrevende arbeid, men forskningsspørsmål som de ovenfor kan være med på å lette arbeidet noe. Det første spørsmålet er uten tvil med på å redusere omfanget av innsamlet empiri, fordi det begrenser empirien til kun å omhandle tekster knyttet opp mot 22. juli. I innsamlingsprosessen skumleste jeg alle avisens tekster og stoppet kun opp ved tekster jeg så inneholdt ord som 22. juli, Utøya, regjeringskvartalet, Breivik, terror og høyreekstremisme. Nærmere studie av tekstene ble kun gjennomført dersom tekstene hadde noen sammenheng med 22. juli. Dersom det første kravet ble innfridd leste jeg så teksten nøyere, denne gangen på let etter historiske referanser eller bruk av etablerte mønster eller arketyper. Det ble så tatt notater av hvilken form for historiebruk det i så tilfelle var, og jeg rangerte teksten etter hvilket interessenivå jeg selv mente den hadde for oppgaven min. Tekster jeg syntes var svært interessante og som jeg ønsket å bruke i analysedelen av oppgaven, fikk høy score (mellom 8 og 10), mens de som ikke var like interessante fikk en lavere poengsum. Denne rangeringen ble gjort for min egen del, slik at jeg ved et senere tidspunkt visste hvilke tekster jeg ville bruke mest tid på under analysen.

Før jeg begynte innsamlingen av det empiriske materialet hadde jeg lest meg opp både på historiebruk og på arketyper. Dette anså jeg som nyttig for å kunne gjenkjenne bruken av dette i tekstene. Det var ganske lett å finne bruk av historiske referanser og arketyper, noe som gjorde selve innsamlingen grei, til tross for at den tok lang tid. Nærmere analyse av

funnene mine var derimot noe mer utfordrende, blant annet fordi jeg fant meg selv noe usikker på hvordan denne analysen best kunne gjennomføres. Med utgangspunkt i spørsmålene ovenfor klarte jeg derimot å skape en ramme rundt analysene mine. Spørsmålene fungerte dermed som et analyseredskap i møte med et tekstmateriale som var stort og mangfoldig.

1.6. Avisens narrative framstilling:

Fortellingen spiller en viktig rolle i det menneskelige samfunnet. Gjennom tiden har menneskene gjenfortalt kulturelle historier, verdier og normer gjennom narrativer eller korte fortellinger. Narrativene kan ses på som essensielle i sosialiseringprosessen av yngre generasjoner, men er også viktige for fellesskap og samhold i det etablerte samfunnet. Narrativene kan sies å være viktige for dannelsen av det moralske kompasset i et samfunn.⁴⁰

Man kan si at menneskene både kan oppfattes som fortellingsskapere og fortellingselskere. Fortellinger blir stadig fortalt og gjenfortalt, og i tillegg til å glede og underholde oss, lærer fortellingene oss om livet. Mange av disse fortellingene bygger på klassiske myter og mytiske fortellingsmønstre. Leserens kunnskaper har derfor mye å si for hvordan narrativene blir oppfattet. Man vil bruke tidligere kunnskap til å tolke ny informasjon. Den stadige gjentakelsen av myter og arketyper vil derfor opprettholde bestemte tankemønstre hos leseren.⁴¹

Journalistene kan i følge sosiolingvist Allan Bell, ses på som vår tids profesjonelle historiefortellere. Man finner igjen fortellingens oppbygning i avisens tekster. Som leser ledes man gjennom teksten fra begynnelse til slutt i et bestemt mønster. Man introduseres til saken, så følger man en rekke sekvenser av hendelser på leting etter en endelig eller midlertidig løsning.⁴² Fortellingsmønsteret brukes i formidlingen av nyheter fordi det gir en effektiv struktur i det man skal redusere noe komplekst til noe mindre og mer forståelig. Under denne reduseringen organiserer journalisten fakta, og velger hvilken informasjon som skal gis mest

⁴⁰ Johnson-Cartee 2005:149.

⁴¹ Berger 2012:5, 123-124.

⁴² Bell 1991:147-148.

fokus og hvilken som skal ignoreres. I en del tilfeller vil hun gjerne følge et mønster som begynner med å definere problemene. Så følger en diagnostisering av de bakenforliggende grunnene til problemene, før hun begir seg ut på moralske vurderinger. Til slutt kommer hun gjerne med forslag til endelige eller midlertidige løsninger på problemet. Fordi journalisten i stor grad er med på å forme nyhetene i form av utvelgelse og utforming, kan man derfor hevde at hun ikke er så veldig annerledes fra en historieforteller eller en forfatter som skriver fiksjon.⁴³

Journalisten bygger fortellinger ut i fra allerede eksisterende rammeverk. Disse rammeverkene består av etablerte eksempler, bilder, forståelser og handlinger. Når journalistene mottar ny informasjon vil de forsøke å plassere denne informasjonen inn i de etablerte rammeverkene, for så å forme fortellingen rundt disse bestanddelene. Noe av det arbeidet journalisten gjør er å finne det rette rammeverket for den nye informasjonen hun har mottatt.⁴⁴ Mange av disse rammeverkene er arketyper, de er ideale figurer som passer inn i forskjellige situasjoner. Arketyperne journalisten bruker er kulturelle arketyper hun selv har lært gjennom egen tidlig sosialisering, og som hun oppfatter som akseptable, forståelige og effektive narrativer.⁴⁵

I stor grad kan man si at, uavhengig av hvilken form for medium det er snakk om, så vil narrativer bygge på de samme gamle fortellingene. I alle former for narrativer gjentas ulike plott og karakterer. Vi bruker disse mønstrene som et slags klassifiseringssystem i vår forståelse av verden.⁴⁶

1.7. Tekstanalyse:

Tekstanalyse er en metode forskere kan bruke for å samle inn informasjon om hvordan andre mennesker oppfatter seg selv og verden rundt dem. Når man gjennomfører tekstanalyser forsøker man å finne de mest sannsynlige tolkningene av den utvalgte teksten. I følge

⁴³ Johnson-Cartee 2005:157-159, 165-166.

⁴⁴ Johnson-Cartee 2005:161-162.

⁴⁵ Johnson-Cartee 2005:174.

⁴⁶ Berger 2005:71-72, 171.

professor i media og kommunikasjon, Alan McKee, er der en rekke måter å utføre tekstanalyser på. Framgangsmåte blir gjerne bestemt ut i fra hvilken informasjon en skal samle inn. De spørsmålene en stiller seg i tekstanalysen er med andre ord med på å forme de funnene en gjør. Ulike tilnærminger til en tekst kan derfor produsere ulike, og til og med motstridende, resultater.⁴⁷

I tekstanalyser undersøker en sporene av forsøk på meningsdannelse. Teksten er allerede produsert, og det er ikke alltid like lett å gjenfinne leserens reaksjon på teksten. En artikkel i en avis har for eksempel mange lesere, som kanskje reagerer ulikt på den samme teksten. Det en derimot kan undersøke er de sporene av intensjonell meningsdannelse som ligger bak. McKee hevder man kan sammenligne tekstanalyse med arbeidet til en kriminaltekniker. Kriminalteknikeren ankommer åstedet etter at den kriminelle handlingen er blitt utført og kan ikke vite sikkert hva som har skjedd. Hennes oppgave blir da å gjøre mening av de sporene som er tilbake. På samme måte bruker man i tekstanalysen sporene man kan finne av forsøket på å skape mening hos mottaker.⁴⁸

I tekstene jeg skal se på gjennom denne analysen er det nettopp den intensjonelle meningsdannelsen som står i sentrum. Jeg har valgt ut deler av tekster som jeg mener kan være relevante for akkurat det jeg ønsker å finne ut av. Andre som hadde sett på de samme tekstene kunne ha tolket dem ganske annerledes enn det jeg har gjort. Jeg har på forhånd valgt ut tekster jeg vet inneholder det jeg ønsker å undersøke, arketypiske mønstre. Videre har jeg spurt spørsmål jeg vet passer til nettopp disse tekstene. Hadde jeg blitt presentert med en tekst uten på forhånd å ha noen tanker om hva som skulle analyseres ville jeg kanskje vektlagt andre deler av teksten. Tekstanalyser blir med andre ord formet ut i fra den personen som utfører analysen sine perspektiver og tanker.

I analysen av de tekstene jeg har valgt ut har jeg spurt meg ledende spørsmål som kan hjelpe meg i gang med analysen. Ved å stille meg disse spørsmålene vil det være enklere å styre tekstanalysen i den retning jeg ønsker. Det kan være greit å presisere at analysen gjøres ut i

⁴⁷ McKee 2003:1-3.

⁴⁸ McKee 2003:15.

fra tanken om at tekstene er forsøk på meningsdannelse, ikke nødvendigvis det korrekte bildet av hvordan ting er i virkeligheten. I tillegg kan kanskje utvelgelsen av tekstene være med på å skape et bilde av at arketyper og referanser gjort til tidligere historiske hendelser er det gjennomgående i alle slike tekster. Dette er derimot ikke tilfellet. De tekstene som blir presentert i denne oppgaven er valgt ut nettopp på grunn av deres innhold av historiereferanser.

Man finner mye historiebruk i Stavanger Aftenblad, men å hevde at dette er det gjennomgående ville være feil. I mange av tekstene jeg gikk gjennom fantes det ikke noen konkret bruk av historiereferanser eller arketyper hvis en ser bort fra selve den beskrivende historieformidlingen om 22. juli. I prinsippet vil alt som har skjedd i fortiden være historie, uavhengig av om det skjedde i går eller for 40 år siden. Nyhetsreportasjer som tar opp hendelsesforløpet 22. juli et par dager etter hendelsen fant sted vil derfor formidle historie. Tekstene jeg har brukt i analysen spiller på bruken av historie i form av arketyperiske mønstre eller referanser til tidligere historiske hendelser. Mange av tekstene om 22. juli i Stavanger Aftenblad gjør derimot ikke dette. Jeg vil derfor ikke hevde at denne historiebruksanalysen er noe som forklarer det gjennomgående for avisen, selv om den uten tvil er representativ for en del av avisens formidling.

1.8. Stavanger Aftenblad og mytebruk:

Stavanger Aftenblad ble grunnlagt i 1893 av Lars Oftedal, og regnes som regionsavis for Sørvestlandet. Avisen eies av Schibsted ASA og er en del av mediekonsernet Media Norge. I dag utkommer avisen i tabloidform og regnes for å være politisk uavhengig. I tillegg til papirversjonen av avisen, har det siden 1996 også eksistert en nettutgave.⁴⁹

I gjennomgangen av empirien til denne oppgaven kom jeg over en rekke tilfeller hvor jeg mener avisen baserte tekstene sine på allerede eksisterende myter eller arketyper. Disse mytene tok form som moderne utgaver av allerede etablerte mønstre. Det var spesielt noen typer myter som skilte seg ut i materialet mitt. Disse mytene knyttet seg spesielt opp til myter

⁴⁹ Store norske leksikon 2009.

om det gode mot det onde, myter om andre verdener, myter om andre verdenskrig og helte-, offer- og utskuddsmyter. I det følgende vil jeg se nærmere på hver av disse mytene og hva de ulike mytene representerer. I del 2 av denne oppgaven gjennomføres analysen av det empiriske materialet mitt med bakgrunn i disse teoriene.

Moderne versjoner av etablerte myter finnes i mange deler av samfunnet vårt, og avisene er en blant mange formidlere av idealeksemplarisk historie. Ved å gjenta etablerte mønster spiller avisen på sin autoritet, fordi den fungerer som en slags moralsk pådriver. Ved å bruke etablerte mønster opprettholder en tanken bak disse mønstrene, og mytene blir gitt kraft nettopp i form av sin gjentakelse. Avisene er med andre ord med på å opprettholde mytenes funksjon i det moderne samfunnet. En analyse av denne mytebruken kan derfor være med på å avsløre hvilke fortellinger et samfunn forteller seg selv, og hvordan disse fortellingene former vår oppfatning av verden rundt oss. I gjennomgangen av Stavanger Aftenblads tekster i sammenheng med 22. juli finner man flere av disse fortellingene. I det følgende gjennomgår jeg noen av de stadig tilbakevendende mytene jeg fant i dette tilfellet.

1.8.1. Helten:

Myten om helten synes å være den mest varige blant myter og arketyper. Ethvert samfunn har sannsynligvis bestemte helter som fungerer som eksempler for grunnleggende verdier og idealer. I sin definisjon av myter trekker Eliade fram hvordan myter fungerer som mønster for etterlevelse, og hvordan mennesket har en tendens til å trekke fram bestemte livsnarrativer som eksemplariske modeller for hele samfunnet. Det er nettopp denne funksjonen helten har. Helten er med andre ord viktig i dramatiseringen og personifiseringen av bestemte verdier i et samfunn.⁵⁰

Selv om myten om helten gjerne kan framstå i flere ulike versjoner, er der noen trekk som synes å gjenta seg. For det første kommer helten gjerne fra en beskjeden bakgrunn. Videre tar vedkommende på seg en oppgave eller drar ut på en reise, hvor han møter ulike utfordringer

⁵⁰ Eliade 2006:205-207, Lule 2001:82.

som han til slutt overvinner. Helten vender så triumferende tilbake.⁵¹ Dette fortellingsmønsteret er ofte likt på tvers av samfunn og tid, men heltens natur kan derimot være forskjellig. Heltens natur er med på å forme verdier i samfunnet, samtidig som den nettopp selv er formet av samfunnets verdier. Heltebilder kan derfor si mye om et samfunn, fordi de representerer de verdiene som et samfunn setter høyest. Kvaliteter som ydmykhet, mot, dyd, visdom og lojalitet kan ofte være gjentakende karaktertrekk hos helter.⁵²

Som andre former for myter fungerer myter om helter som pådrivere for sosiale verdier og grenser for sosial orden. Men til tross for heltens lange tradisjon synes han å få mindre oppmerksomhet i dagens samfunn enn tidligere. Campbell hevder helten i det moderne samfunn er blitt nedgradert fra helt til kjendis. På grunn av mediedekning er det i dag svært mange som får den dekningen man i tidligere samfunn kun ga et fåtall. Den individuelle helten er dermed blitt en myriade av helter i det moderne mediesamfunnet.⁵³

I mange tilfeller fungerer visse kjendiser som en gruppe med helter som blir forbilder for ulike mennesker i forskjellige samfunn. De representerer gjerne en samling verdier eller ferdigheter som blir sett opp til. Men fordi de gjerne er mange som representerer det samme, snakker Campbell om en myriade av helter i stedet for individer. Myten om den individuelle helten finnes derimot også i det moderne mediesamfunnet. Denne helten viser seg gjerne i tilfeller hvor det han gjør er så eksepsjonelt at han heves over de andre heltene.

Helten gjenkjennes gjerne ved at personens liv framheves som idealeksemplarisk for andre mennesker. Bildet av helten formes ved å presentere personens bakgrunn og prøvelser, for så å vise hvordan vedkommende har overvunnet disse prøvelsene og gjort seg verdig en heltestatus. I dagens mediesamfunn er det derimot lettere å også trekke fram heltens mangler og sette spørsmål ved disse.⁵⁴ Dette kan etter min mening kanskje være med på å skape svakere heltebilder, men det gjør det også lettere for vanlige mennesker å identifisere seg med heltene. Heltene blir på denne måten mer menneskelige og mer like oss.

⁵¹ Campbell 2002.

⁵² Lule 2001:82.

⁵³ Lule 2001:83-84, Campbell 2002:279-283.

⁵⁴ Lule 2001:90-91.

Myten om helten tar utgangspunkt i det menneskelige, men vektlegger det ideelle mennesket. Selv om helten i tidligere tider gjerne kunne ha gudommelige trekk eller ha kontakt med guddommer, er helten i vårt mindre religiøse samfunn blitt sekularisert. Selv om der finnes for eksempel idrettsstjerner som anses som helter som gjerne viser til hvordan en guddom har gitt dem deres talent, vil mediene i hovedsak ikke bruke dette som utgangspunkt i formingen av et heltebilde. Det vil heller bli sagt at vedkommende er ydmyk i forhold til sitt eget talent. Det er heltens kvaliteter, karakter og kamp som gjør ham til et ideal for resten av befolkningen. Hans idealer er med andre ord de samfunnet ønsker å fremheve som de beste å leve etter. De godkjente sosiale verdiene blir klargjort gjennom helten.⁵⁵

Behovet for heltemyter kan knyttes til sosial kontroll og fellesskap. Gjennom heltefiguren blir samfunnets grunnleggende idealer fremmet. Det er derfor naturlig at nye helter vil følge i gamle helters fotspor. Selv om vektleggingen av ulike verdier kan endre seg noe over tid, finnes det grunnleggende verdier som synes å ha svært lang levetid. I det et nytt heltebilde skapes hender det derfor at den nye helten sammenlignes med allerede etablerte heltebilder. Helten settes dermed inn i en rekke av helter, noe som er med på å forsterke hans autoritet som helt.⁵⁶

Myten om helten synes å være den mest varige av arketyperne. Den taler for anstrengelse og prestasjoner gjennom å oppmuntre individene i et samfunn, og viser hvordan hardt arbeid, godhet og offer kan føre til suksess. Det moderne samfunnet synes derimot å ha gått bort fra mye av den heltedyrkelsen man fant i tidligere samfunn. Campbell hevder det gloriøse, opphøyde bildet man tidligere hadde av helter i dag er erstattet av overfladiske kjendiser. Til en viss grad vil jeg gi ham rett på dette området, men jeg er også uenig med ham i visse aspekter. Kjendiser kan anses å fungere som en gruppe overfladiske helter i dagens samfunn, men man finner også heltebilder som bygger mer på den tradisjonelle framstillingen av helter.

Carolyn Kitch har blant annet studert amerikanske magasiners framstilling av brannmenn som helter etter 11. september 2001. De funnene hun gjør vil jeg i stor grad hevde bygger på det

⁵⁵ Lule 2001:92-96.

⁵⁶ Lule 2001:93-94.

mer tradisjonelle bildet av helter. Verdier som selvpoffrelse, mot og styrke ble personifisert gjennom bildet av brannmannen som sprang inn i de brennende bygningene mens alle andre sprang ut. Brannmennene ble i dette tilfellet manifestasjoner av det amerikanske samfunnets grunnleggende verdier.⁵⁷ Heltebildet stemmer i dette tilfellet mer overens med det tradisjonelle heltebildet. Det samme finner man eksempler på i artiklene jeg har sett på i Stavanger Aftenblad. Campbells bilde av heltene som en myriade av kjendiser mener jeg derfor eksisterer side ved side med de mer tradisjonelle heltene.

Selv om myten om helten har utviklet seg, finnes fortsatt den mer tradisjonelle framstillingen av det heroiske forbildet, både som individuelle helter og som grupper. Helten framstilles som en person som kommer fra en beskjeden bakgrunn, han må være en av oss. Han gjennomgår utfordringer som har sosial verdi, som til slutt ender ved at helten kommer seirende hjem eller at han dør i forsøket. Gjennom det moderne heltebildet kombineres det arketyperiske og det kulturelt spesifikke. Kjendisstatus kombineres gjerne med det idealeksemplariske, og personen framstår som en manifestasjon av samfunnets ønskede verdier.⁵⁸

1.8.2. Offeret:

Samfunn har alltid fortalt myter om ofre. Disse mytene omhandler tanker om livet og døden, og gjerne et forsøk på å se mening i meningsløsheten. Når aspekter ved det menneskelige liv går utenfor menneskelig logikk og rasjonalitet, søker menneskene ofte svar i mytene.⁵⁹ Eliade hevder mytene er med på å hjelpe mennesket å balansere motsetninger. Det mytiske mønsteret består av det faktiske og det potensielle. Ett eksempel på motsetninger er liv og død. Livet er alltid levd i dødens nærvær, og mytene kan hjelpe mennesker å forene seg med disse motsetningene. For å gjøre dette på en god måte, må mytene til stadighet bli gjenfortalt, enten som den samme fortellingen eller i endrede former. På denne måten vil lærdommen fra myten ikke bli glemt.⁶⁰

⁵⁷ Kitch 2005:39-43.

⁵⁸ Lule 2001:100-103.

⁵⁹ Lule 2001:43-44, 53.

⁶⁰ Eliade 1958:419-420, 426 og Lule 2001:53-54.

Myten om offeret blir til stadighet gjenfortalt i media, navnene og situasjonen er det som byttes ut. Det uskyldige offeret som tilfeldigvis var på feil sted til feil tid og på grunn av dette måtte lide, er dermed blitt en arketype. Men i forsøket på å finne mening i en uskyldig persons død, har nyhetsreportasjene, i følge Lule, en tendens til å omforme offeret til en form for helt. En slik framstilling kan virke passende og trøstende. Lule hevder at en transformasjon av offeret mot et heroisk offer er noe som har forekommet i fortellinger om ofre i flere århundrer.⁶¹

Den menneskelige logikk er ikke i stand til å forstå offerets plutselige død, og rasjonalitet gir ikke trøst til de etterlatte. I følge Eliade kan mennesket gjennom myten derimot lettere klare å forsones seg med skjebnen, at det ikke finnes liv uten død. Å gjenfortelle fortellingen om offeret og å transformere det tilfeldige offeret til et heroisk offer kan gi både forsoning og trøst i møtet med døden. Mennesket bruker myten for å skape mening i det meningsløse, og for å forklare det uforklarlige. Når tragedier inntreffer tar derfor nyhetene gjerne form som myter.⁶² Da 77 mennesker ble offer for terroristen ABBs handlinger, var det hele meningsløst og uforklarlig for de fleste. At media i et slikt tilfelle søker tilflukt i etablerte offermyter er da kanskje ikke så uforståelig.

I tillegg til å tilby en form for forklaring og mening, er offermyten med på å skape sympati. I følge Lule kan man spesielt i terrorsaker ofte identifisere seg med offeret, fordi det like gjerne kunne vært en selv. Ofte er det vilkårlig hvem som ender opp som offer for terror, og tilfeldigheter kunne derfor ha bidratt til at en selv var på det bestemte stedet i det terroren fant sted.⁶³

Offermyten spiller også på den menneskelige sympatien ved å framstille offeret som uskyldig. Motsetningen mellom det uskyldige offeret og situasjonen eller personen som står i motsetning til det, appellerer til den menneskelige rettferdighetsfølelsen. Offeret befinner seg i en situasjon det ikke fortjener å være i, og vi føler med vedkommende. Når mediene skaper

⁶¹ Lule 2001:48-49, 54.

⁶² Lule 2001:58-59.

⁶³ Lule 2001:57.

et stort dramatisk bilde av situasjoner, gir man gjerne etter for sterk emosjonalitet. Framstillingen av mennesker som lider og gråter spiller så på empati at man kan lese en formidling om at den rette reaksjonen til det man hører er tårefylte øyne. Offermyten er dermed med på å skape en motsetning mellom det uskyldige og skyldige; mellom det man skal sympatisere med og det man skal mislike.⁶⁴

Offermyten spiller på en rekke aspekter ved det menneskelige følelseslivet og kan være med på å skape mening i det meningsløse. Fordi mennesket ofte har et behov for svar, kan myten om offeret være nettopp det svaret mennesket trenger i en situasjon hvor det ikke selv kan forklare hva som har skjedd. Offermyten kan derfor i mange tilfeller sies å være nærmest en nødvendig del av de mellommenneskelige narrativer.

1.8.3. Utskuddet:

Samfunn kan tolerere, og til dels også oppmuntre, til en viss grad av uenighet. Disse uenighetene er derimot ganske begrenset, i den forstand at de ikke vanligvis vil stille spørsmål til grunnleggende verdier i samfunnet eller til samfunnets struktur. Dersom ens meninger beveger seg for langt bort i fra de verdiene og meningene som er de gjeldende i et samfunn, kan man oppleve å bli stemplet som et utskudd eller også i visse tilfeller en sydebukk dersom denne annerledesheten får noen konsekvenser. Myten, eller arketypen, om utskuddet baserer seg på tanken om å opprettholde sosial orden. Den forsøker å delegitimere uenighet og stigmatisere dissenterne.⁶⁵

Selv om det finnes rom for uenighet i samfunnet og i mediene, vil uenigheter som blir for store gjerne holdt unna, dysset ned eller portrettert som feil i media. Selv om journalister ofte blir sett på som politisk liberale, blir selve mediene sett på som mer ideologisk konservative. De fungerer gjerne som en form for agenter for sosial orden, og kommer gjerne med usympatisk dekning av mennesker eller saker som truer denne ordenen.⁶⁶

⁶⁴ Rothe 2011:43-46.

⁶⁵ Lule 2001:63.

⁶⁶ Lule 2001:65.

I framstillingen av det arketypiske utskuddet i skriftlige medier mener Jack Lule man finner visse gjentakende mønster i det man forsøker å redusere utskuddet til en utroverdig personlighet. For det første brukes ironi som et virkemiddel. For det andre brukes selvmotsigelser, og for det tredje brukes sitater fra ham selv eller andre som kan være med på å nedjustere personens troverdighet. Detaljer som kan være med på å balansere den negative framstillingen av utskuddet blir ofte utelatt.⁶⁷

Myten om utskuddet gjør nettopp det som myter har en tendens til å gjøre, den skaper eksempel for etterlevelse. I dette tilfellet er derimot myten med på å nedgradere bestemte holdninger og handlinger, og viser hva mennesket ikke bør mene eller handle etter. Her blir utskuddet gjort til et eksempel på en som forkaster eller lar være å følge samfunnets verdier. Myten om utskuddet er en effektiv arketypisk modell fordi den gjør narr av og degraderer en person, samtidig som den bortforklarer problemer og saker som er blitt tatt opp av vedkommende. Myten fungerer dermed som en advarsel til de som vurderer å gå i fotsporene til utskuddet.⁶⁸

Dekningen av utskudd kan virke grensesettende for hvilke saker som kan tas opp i et samfunn, fordi den skaper begrensninger for hvilke saker det er akseptabelt å ta opp og kjempe for. Selv om samfunnet gjerne til og med kan oppmuntre til en viss form for uenighet, virker det som om en form for status quo er det en virkelig trakter etter. Gjennom myter om utskudd som taler for en sosial orden og en felles kollektiv tankegang, kan visse personer eller grupper systematisk bli degradert gjennom media. I hvor stor grad en bestemt person eller gruppe skiller seg ut i forhold til samfunnets verdier får konsekvenser for hvor kraftig mediene er med på å forme vedkommende som et utskudd eller mer som en person med akseptable meninger.⁶⁹

⁶⁷ Lule 2001:68-75, 77.

⁶⁸ Lule 2001:79.

⁶⁹ Lule 2001:79-80.

1.8.4. Det gode mot det onde:

Kampen mellom det gode og det onde er et stadig tilbakevendende narrativ. Går man til Bibelen finner man en rekke fortellinger som skildrer en slik pågående kamp, og som videre peker mot menneskenes daglige kamp mot det onde i verden. Vender man blikket mot dagens medier finner man øyeblikkelig den samme arketypen. I en rekke filmer finner man for eksempel den standard onde skurken som nedkjempes av den gode helten. Filmer som *James Bond* og *Superman* spiller på den gamle myten om kampen mellom det gode og det onde. Fortellinger som tar utgangspunkt i denne arketypen har lang tradisjon og brukes stadig også i vårt moderne samfunn.

I følge Arthur Asa Berger, professor i kommunikasjon og kringkasting, har bruken av mytiske tema og elementer i moderne mediebruk blitt så vanlig at man ikke lenger legger særlig merke til det. Implisitte myter om kampen mellom det gode og det onde og behovet for idealeksemplariske helter utgjør ofte det narrative fundamentet for en rekke TV-programmer, filmer, reklamer og annet som gis plass i mediene. Mediene mater seerne og leserne med moderniserte og kamuflerte versjoner av de tradisjonelle mytene, og tilbyr dem en modell for etterlevelse. Mediernes videreformidling av de gamle mytene spiller en viktig, om gjerne skjult, rolle i det sosiale samspillet mellom menneskene.⁷⁰

Kampen mellom det gode og det onde blir i mange tilfeller i dag knyttet til det religiøse, og da i vårt samfunn spesielt knyttet til kristendommen. I følge Eliade bruker det moderne mennesket, til tross for å hevde at det ikke er religiøst, svært ofte slike kamuflerte myter i møte med verden.⁷¹ Mennesket vil assosiere de fortellingene det hører med allerede kjente mønstre. I tilfeller hvor kampen mellom det gode og det onde presenteres, vil man dermed forstå denne fortellingen med bakgrunn i fortellinger om det gode og det onde man allerede kjenner til.

⁷⁰ Berger 2012:2-4.

⁷¹ Eliade 1961:204-205.

En kjent fortelling om kampen mellom det gode og det onde er fortellingen om andre verdenskrig. Her forstår man nazismen som ondskaperen selv, med Hitler i rollen som det ultimate onde mennesket. Det gode representeres av mennesker som kjemper i mot nazismen. Disse menneskene blir et uttrykk for menneskets stadige kamp mot det onde. I et samfunn hvor religion ikke lenger spiller samme rolle som tidligere vil en slik "moderne" kamp mellom det gode og det onde kanskje veie tyngre enn fortellinger om djevelen og helvete.⁷² Det ultimate gode mot det ultimate onde vil gjerne bli representert med det uskyldige offeret kontra den bevisste skurken. I flere tilfeller finner man denne skurken representert som en nazist, noe som har tilknytning til dagens fremstilling av andre verdenskrig i den vestlige verden.⁷³

I tilfeller som nevnt ovenfor er gjerne ondskaperen personifisert gjennom karakterer som blottes for psykologisk kompleksitet ved å framstilles som absolutt god eller ond. Dette skaper ikke noe helhetlig inntrykk av personen. Man forsøker i tillegg ofte å framstille kampen mellom det gode og det onde som en kamp det gode vil vinne. På denne måten vil verden fremstå som mer forutsigbar og sikker.⁷⁴

I omgangen med arketyper om kampen mellom det gode og det onde, vil man allikevel fortrekke linjer til bibelske fortellinger fordi disse fortellingene har spilt, og fortsatt spiller, en viktig rolle i de vestlige samfunn i form av kulturell arv. Fortsatt forteller man bibelske fortellinger til barn og ungdom i skolen, selv om disse ikke lenger hevdes å være sanne. Går man så til fortellingen om Adam og Eva, hvor de to lokkes til å være ulydige mot Gud av djevelen, kan det trekkes linjer til kampen mellom det uskyldige og det onde.⁷⁵ I dette tilfellet vinner ondskaperen, og de to blir kastet ut av Paradis. Også Jesus ble i følge Bibelen fristet av djevelen, men han klarte å motstå fristelsen og overvinne det onde. Denne kampen med fristelser og ondskap på den ene siden og lydighet og godhet på den andre siden kan finnes igjen i flere fortellinger også i moderne tider. I dag kan fristelsen for eksempel være kapitalisme og selvishet, mens samfunnet heller ønsker å fremme andre verdier. Igjen ser vi hvordan samfunnets ønskelige verdier formidles gjennom mytiske bilder.

⁷² Eriksen 1995:170.

⁷³ Rothe 2011:46.

⁷⁴ Rothe 2011:45-47.

⁷⁵ Berger 2012:37.

Disse mytiske bildene kan gjerne bestå av motsetninger. I arketypen kampen mellom det gode og det onde finner man en slik mytisk motsetning. Antropologen Claude Lévi-Strauss har hevdet at mytiske motsetninger er bygget ubevisst inn i alle menneskelige tekster og sosiale systemer. Den menneskelige tankegang blir med dette ansett å være relasjonell og assosiativ. Kampen mellom det gode og det onde fungerer som et motsetningspar på samme måte som lys/mørke, natt/dag og hvit/svart.⁷⁶

I medias fremstillinger kan man ofte finne slike motsetningspar. Kampen mellom det gode og det onde er som nevnt en stadig tilbakevendende arketype, og man finner den gjengitt også i avisenes nyhetsreportasjer. Som jeg vil vise eksempler på i analysedelen av denne oppgaven, bruker Stavanger Aftenblad kampen mellom det gode og det onde, og lyset og mørket, som bakgrunn for visse beskriver av 22. juli. Ved å påpeke kontrastene mellom ondskap og godhet, skaper man et motsetningspar som styrker forskjellene. Kontrastene blir så store at det ikke er noe problem å velge side eller vite hva det er meningen at man skal velge.

Arketypen om kampen mellom det gode og det onde presenteres i ulike former, men er i hovedsak en følelse av noe som forurenser eller besudler steder eller mennesker. Myten om ondskap har derimot gjerne en tendens til å male ting veldig svart-hvitt. Den overforenkler virkelighetens situasjon, og demoniserer nærmest den onde siden.⁷⁷ I denne demoniseringsprosessen finner man ofte referanser til ondskap eller djevelen. Djevelen har denne statusen i vestlige samfunn i dag på grunn av vår kristne kulturelle bakgrunn. Djevelen blir på mange måter en manifestasjon av ultimat ondskap.

Phillip Cole, professor i anvendt filosofi, hevder at djevelens plass hos menneskene, tanken om noe ultimat ondt, eksisterer fordi mennesket ser seg selv i denne karakteren. Det ligger i mennesket en kapasitet til ren ondskap, selv om denne sjelden kommer til uttrykk. Til tross for at mange i dagens samfunn har forlatt den kristne tro, eksisterer tanken om og referansene til Satan enda. Dette kan forklares med djevelens narrative karakter, i større grad enn hans metafysiske nærvær. Satan er først og fremst, og vil sannsynligvis også videre eksistere,

⁷⁶ Lévi-Strauss 1973:472-473.

⁷⁷ Ellwood 2009:19, 145.

hovedsakelig som en narrativ figur. Hans rolle er mytologisk i den forstand at han spiller den onde agenten i det mytologiske plottet. Satan *velger* ondskap, og blir dermed motsetningen til helten i en bestemt myte.⁷⁸

I kampen mellom det gode og det onde, er ondskaperen det som motsetter seg det gode, det som gjør opprør mot den autoritative orden. Ved å beskrive noen som onde dømmer vi dem som negative og destruktive opprørere. Vi gir dem en narrativ rolle i en stadig tilbakevendende myte.⁷⁹ Motsetningsparet godt og ondt spiller dermed en viktig rolle i menneskets tolkning av verden, og fungerer som eksempel for hvordan en skal og ikke skal handle.

1.8.5. Den andre verdenen:

Arketyperen "den andre verden" kan ta ganske ulike former. Poenget er hovedsakelig at det blir framstilt en verden som er annerledes enn vår egen. I mange tilfeller kan denne verdenen ta form som motsetningsparet paradiset og helvete, men den kan også skildre andre deler av den eksisterende verden. Man kan bruke arketyperen for å skape et bilde av at noe er svært annerledes enn i vårt eget samfunn. Denne arketyperen kan i utenrikssaker gjerne brukes på en fordømmende måte for å vise at det samfunnet en beskriver ikke lever slik det er ønskelig i vår del av verden. Eksempelvis kan saker som tar opp omskjæring av kvinner i Afrika og henrettelse for gudsbespottelse i visse muslimske land bruke denne arketyperen for å forme et bilde av at den andre verdenen er den uønskede verdenen.⁸⁰

Arketyperen om den andre verdenen kan brukes for å fremheve hvordan ens eget samfunn er bedre enn andre. Det er med på å skape et bilde av hva som er rett måte å leve på i et samfunn og hva som vil bli fordømt. Dersom den andre verdenen brukes som en billedlig beskrivelse av en ikke-eksisterende verden vil den fortsatt være med på å beskrive en ønsket eller uønsket verden. Ved å bruke paradiset- eller helvete-referanser vil man gi en beskrivelse av det ytterst ønskelige eller det ytterst uønskelige. Denne referansen tar utgangspunkt i det bibelske bildet av enten det paradiset Eva og Adam ble kastet ut av eller himmelen kontra djevelens helvete.

⁷⁸ Cole 2006:24-25, 50-51, 211.

⁷⁹ Cole 2006:213.

⁸⁰ Lule 2001:170-171.

I mediene kan man ofte finne beskrivelser som skildrer paradisiske eller helvete-liknende tilstander eller steder. Slike sammenligninger finner sted for eksempel i beskrivelsen av katastrofeområder, slagmarker eller nydelige sydhavstrender. Ved å gjøre slike referanser skaper man umiddelbart assosiasjoner til enten glede og nytelse eller lidelse. Himmel og helvete-referansen har lang tradisjon innen samfunn hvor kristendommen er etablert, men man finner liknende referanser også i andre samfunn både før og etter kristendommens gjennombrudd.

Referansen til paradiset og helvete er hovedsakelig knyttet til fysiske steder, i stedet for personer. Mer abstrakte bilder på en annen verden kan også brukes, som for eksempel ved å kalle en scene som tatt ut av et mareritt. En slik referanse spiller på den menneskelige oppfattelsen av et sted preget av frykt. Arketyper om den andre verdenen baserer seg på tanken om et sted som skiller seg ut fra det hverdagslige, og kan brukes både i negativ og positiv forstand.

1.8.6. Andre verdenskrig:

Fortellinger om andre verdenskrig er blitt grunnleggende fortellinger i det norske samfunnet. Norge var under tysk okkupasjon mellom 1940 og 1945, og i ettertid har en rekke fortellinger fra denne tiden floreret i det norske samfunn. Selv i dag, over 70 år etter den tyske innovasjonen, blir fortellingene om andre verdenskrig fortalt. Okkupasjonstiden er gått ned som en av de viktigste historiske hendelsene i norsk historie, og er blitt en tid landet bruker i definisjonen av seg selv. Fordi fortellingene om andre verdenskrig er blitt så viktige i den kollektive tradisjonen i Norge, er det kanskje ikke så overraskende at det til stadighet gjøres referanser til krigen i mediene.

Andre verdenskrig er blitt en egen kollektivtradisjon i Norge. Fortellinger om motstand og samhold er de fortellingene som fortelles oftest, selv om det de siste årene også er dukket opp en del fortellinger som går i mot dette bildet av en nasjon som står samlet mot fienden. Det er allikevel bildet av en samlet motstandsnaasjon som oftest framstilles.

Folkloristen Anne Eriksen har studert bildet av andre verdenskrig i Norge, og viser i boken "Det var noe annet under krigen", hvordan kollektivtradisjonen om krigen kan tolkes ut i fra mytebegrepet til Barthes og Eliade. Hun argumenterer for hvordan tre millioner nordmenn sine opplevelser gjennom fem år reduseres og omformes til natur ved å gjøres selvsagte og udiskutable. Fortellingene om krigen er derimot ikke bare fortellinger om nettopp en bestemt krig. De baserer seg på generelle og sentrale mytiske motiv som finnes i alle samfunn; fortellinger om liv og død, kampen mellom godt og ondt og valg mellom rett og galt. I sin form blir dermed fortellingene om andre verdenskrig ikke lenger bare historiske gjenfortellinger, men myter som skaper et moralsk fellesskap og framhever bestemte verdier.⁸¹

Kollektivtradisjonen om krigen fungerer som et felles tolkningsgrunnlag for den norske befolkningen. De grunnleggende mytiske bildene er blitt gjort norske gjennom fortellingene om krigen i Norge, og for å forstå styrken bak disse fortellingene kan en bruke det mytiske perspektivet for å kaste nytt lys på dem.⁸²

Det spesielle med fortellingen om andre verdenskrig som en myte er hvordan tiden oppfattes. Begivenhetene som skildres er tatt ut av tiden ved at de oppfattes som å ha skjedd i en annen tid. Tidsrommet som andre verdenskrig foregikk i, er så annerledes at tiden nærmest opphører som normaltid. Myten skjedde ikke bare "før i tiden", den er av en så ekstraordinær karakter at den nærmest defineres som å ha skjedd "i en annen tid", i følge Eriksen. De fem årene er så annerledes fra tiden før og etter krigen, at de danner sitt eget tidsrom, de blir en egen parentes i den norske historien.⁸³

Startskuddet for myten om andre verdenskrig er 9. april, datoen da tyskerne angrep Norge. Datoen er gått ned i historien som en av de viktigste datoene i norsk historie, og er blitt en dato de fleste har assosiasjoner knyttet til. Datoen i seg selv representerer overgangen til en

⁸¹ Eriksen 1995:16-19.

⁸² Eriksen 1995:19-20.

⁸³ Eriksen 1995:23-24.

helt annen tilstand; en overgang til noe annerledes og ukjent.⁸⁴ Da statsminister, Jens Stoltenberg, i talen under roseseremonien uttrykte: "Våre fedre og mødre lovet hverandre «Aldri mer 9. april». Vi sier «Aldri mer 22. juli»"⁸⁵, var det nettopp assosiasjonene som datoen 9. april står for han spilte på. For det første oppfattet man det som en måte å si at man aldri mer skulle være så uforberedt på et angrep. For det andre ga sammenligningen en følelse av at datoen ville bety overgangen til en annen tilstand. Akkurat som 9. april sto man ovenfor noe annerledes og ukjent, et skille i norsk historie. Referanser til andre verdenskrig fungerer godt på denne måten, fordi krigen er en så viktig del av den norske kollektive tradisjonen.

Fordi Norge befant seg i en slags unntakstilstand i fem år under andre verdenskrig, ble de absolutte verdier framhevet, og denne tids verdier er også blitt ettertidens arv. Yngre generasjoner som ikke selv har opplevd krigen blir i dag opplært i disse absolutte verdier fordi krigens lærdom anses som så viktig at den ikke må glemmes. Begrunnelsen for å videreføre kunnskapene fra krigen til yngre generasjoner er flere. Krigen fungerer som et nasjonalt identitets- og tilhørighetskriterium. I tillegg forvalter fortellingen verdier som fortsatt er viktige i det norske samfunn. Som myte forteller myten om andre verdenskrig hvordan ting er blitt som de er blitt i etterkrigstidens Norge. Krigen blir framstilt som forenklet og naturliggjort, gjennom enkle, grunnleggende roller og handlinger som framstår som trygge og selvsagte. Fortellingen om krigen forsyner oss med svar på eksistensielle spørsmål, og er blitt gitt status som nasjonalt verdigrunnlag i etterkrigstidens Norge. Krigen er ikke bare viktig for kunnskapens del og som en mytisk forklaring på nåtiden. Den fungerer som en idealeksemplarisk fortelling som skal hjelpe nordmenn å bli bedre, sterkere og mer moralske mennesker.⁸⁶

Bildet av andre verdenskrig blir formidlet blant annet gjennom skolen, og de yngre generasjoner kan i dag relatere til krigen og dens verdier på grunnlag av den kunnskap som er blitt dem formidlet. Myten om andre verdenskrig fungerer dermed som et mønster for etterlevelse også i dagens samfunn, selv om de fleste som lever i Norge i dag ikke selv opplevde krigen. Hvor stor rolle kunnskapene fra andre verdenskrig spiller i det norske

⁸⁴ Eriksen 1995:25-26.

⁸⁵ Solvoll og Malmø 2011:149.

⁸⁶ Eriksen 1995:26-30.

samfunn i dag, skinner igjennom blant annet ved de referansene som gjøres til krigen i dagens medier. For at denne type referanser skal fungere, må man gjøre referanser som mottakerne vil forstå. Med en slik kollektivtradisjon som krigen er i Norge, finnes en rekke momenter her som kan brukes som bakgrunn for historiereferanser.

I gjennomgangen av empirien til denne oppgaven, ble det fort klart at referanser knyttet til andre verdenskrig var den mest vanlige formen for sammenlignende historiebruk. Jeg mener det finnes forskjellige grunner til dette. Først og fremst vil jeg vektlegge den betydningen andre verdenskrig har hatt i norsk historie. Denne kollektivtradisjonen viderefremidles stadig til de yngre generasjoner, og er derfor et tolkningsgrunnlag alle i samfunnet forventes å ha kjennskap til. Historiske analogier vil bare fungere dersom folk skjønner hva analogien går ut på og kan plassere analogien inn i kunnskap de allerede har. Å gjøre referanser til krigen vil derfor være en nokså sikker historiebruk, fordi alle forventes å ha denne kunnskapen i motsetning til annen historisk kunnskap. Alle referansene til krigen kan derfor begrunnes med forventningene til leserens historiske kunnskaper.

Fortellingen om andre verdenskrig er en stadig tilbakevendende fortelling i det norske samfunn. Når det gjøres referanser til krigen vil derfor betydningen av en sak føles viktigere enn dersom den fortelles uten sammenligninger. Dette har igjen med hvor viktig fortellingen om andre verdenskrig er for nordmenn. Knyttes noe opp til denne fortellingen, som anses som en av de viktigste i norsk historie, gis den mer kraft og autoritet.

For at kollektivtradisjonen skal fungerer som referanseramme, må kunnskapen om krigen til stadighet viderefremidles. Den må være en aktiv og levende del av kommunikasjonen i en kultur. Dette gjøres ved at nye samfunnsmedlemmer stadig innføres i fellesskapet ved å bli gjort til en del av tradisjonen og den mytiske kunnskapen. Denne overføringen av kunnskap skjer hver gang det gjøres referanser til okkupasjonstiden.⁸⁷ At Stavanger Aftenblad bruker referanser til krigen i så stor grad, viser med andre ord hvordan avisen er med på å viderefremidle den nasjonale myten om andre verdenskrig.

⁸⁷ Eriksen 1995:95-96.

Andre verdenskrig brukes som en myte i det norske samfunnet, dersom en bruker definisjonen til Eliade og Barthes. Jeg vil ikke gå så langt som å si at denne fortellingen kan ses på som en egen arketype, men samtidig er denne myten ikke bare en myte om akkurat andre verdenskrig. Den er som sagt en fortelling om mange andre underliggende mønster; om liv og død, kampen mellom godt og ondt og valg mellom rett og galt. Myten om andre verdenskrig kan derfor sies å følge i mønster for liknende kamper. Helt tilbake til antikkens heltemyter finner en fortellinger som bruker de samme grunnmønstrene. Jeg vil derfor hevde at selv om fortellingen om akkurat andre verdenskrig ikke helt kan ses på som en egen arketype, følger den andre myters mønster og derfor andre arketypiske grunnmønstre.

Et av de viktigste grunnmønstrene som kollektivtradisjonen om andre verdenskrig bruker, er kampen mellom det gode og det onde. Siden en kamp mellom det gode og det onde er et mønster som til stadighet gjentar seg, åpner dette for at kollektivtradisjonen om krigen får leve videre. Dette til tross for at den historiske perioden det dreier seg om etter hvert er kommet på avstand.⁸⁸ Det faktum at fortellingen om andre verdenskrig i Norge baserer seg på grunnleggende arketypiske mønstre er dermed med på å gjøre den til en nasjonal myte, og forlenger dens varighet.

Betydningen av andre verdenskrig er svært viktig i det norske samfunnet, og bruken av den som referansepunkt er derfor hyppig. Krigen er blitt stående for det som føles som absolutt norsk, og skildrer det ønskede/uønskede samfunn ved å vektlegge eller fordømme visse verdier. Den stadige bruken av krigen også i dagens medier, er med på å opprettholde det mytiske bildet av krigen og et norsk fellesskap.

⁸⁸ Eriksen 1995:168.

Del 2:

2.1. *Introduksjon av empiri:*

Det empiriske materialet til denne masteravhandlingen er hentet fra Stavanger Aftenblad fra det første året etter terrorhandlingen 22. juli 2011. Jeg har ikke valgt ut en bestemt type artikler, men har plukket ut artikler fra ulike deler av avisen. En avis inneholder en rekke ulike former for artikler, skrevet i ulike sjangre. Ved å velge ut artikler hentet fra forskjellige deler av avisen vil en rekke stemmer komme fram. Både nyhetsreportasjer, nyhetsartikler, feature-artikler, ledere, kommentarer, portrettintervjuer, saksintervjuer og debattinnlegg er trukket fram. Dette gjør materialet variert, men det er også viktig å meddele at en får flere forfattere med ulik bakgrunn. Debattinnleggene har eksempelvis ingen krav om forkunnskaper, og hvem som helst kan i prinsippet ytre sine meninger her. Avisen vil derimot vanligvis ikke publisere innlegg som bryter for mye med avisens meninger og holdninger. Lederartiklene er redaksjonelle kommentarer hvor avisens standpunkt i saker presenteres. Hvilken type artikkel det er som skrives får følger både for innhold og for hvordan vi som lesere leser dem. Jeg har valgt ut ulike artikler både for å få tilstrekkelig med materiale, men også fordi alle de ulike artiklene representerer avisen og dens lesere.

I gjennomgangen av materialet gjorde jeg meg notater over hvilke artikler som var mest relevante for oppgaven. Da jeg igjen skulle gjennomgå funnene mine gjorde disse notatene det lettere å velge ut bestemte artikler, fordi jeg allerede hadde gitt artiklene et nummer mellom en og ti, alt etter hvor stor relevans den bestemte artikkelen hadde for det jeg ville finne ut av. Videre laget jeg kategorier jeg plasserte artiklene i. Jeg skrev ned en del arketyper og en del historiske hendelser som jeg syntes det ble gjort mange referanser til. Så plasserte jeg de ulike artiklene inn under disse kategoriene. I denne delen av oppgaven er det disse kategoriene jeg skal gjennomgå.

Det er derimot greit å påpeke at det ikke alltid var like lett å dele artiklene inn i ulike kategorier. Noen tekster spilte på flere kategorier samtidig, men jeg valgte å dele dem inn etter hvilke momenter jeg følte var de mest dominerende. Den kategoriske framstillingen av det empiriske materialet følte jeg derimot var nødvendig fordi den kunne gjengi funnene mine på en oversiktlig måte. Kategoriene viser ulike variasjoner av narrativer og er nødvendige av

analytiske årsaker. Det er derimot lett at kategorier går inn i hverandre. I fortellinger om offer og helter kan man eksempelvis fort bevege seg inn på arketyper om kampen om det gode mot det onde. Jeg har derimot valgt denne oppdelingen i denne delen av oppgaven, for så å knytte kategoriene mer sammen igjen i del tre, hvor jeg kommer med refleksjoner rundt teori og empiri.

2.2. Kategorisk sortering av empiri:

Under følger en rekke kategorier som kan identifiseres som arketyper. Jeg har sett spesielt på noen av de hovedkategoriene av arketyper som Jack Lule nevner i boken "Daily News, Eternal Stories", men har også lagt til et par som nevnes, men som han ikke gir særlig stor oppmerksomhet. Under hver kategori forteller jeg hvordan arketyper blir brukt i utvalgte artikler i Stavanger Aftenblad. Innenfor noen kategorier er det derimot svært mange artikler som bruker den samme arketyper, og det vil derfor ikke være rom for å kommentere på hver av disse artiklene. I tillegg finnes det artikler som kunne blitt plassert innen flere av kategoriene. Ett eksempel på dette er transformasjonen av et offer til en helt, som jeg nevnte i teoridelen om offeret. Tekster som gjør dette kunne egentlig vært plassert både under "helten" og under "offeret". Jeg har valgt å plassere slike tekster der jeg fant det mest hensiktsmessig, selv om man kan argumentere for at teksten også kunne blitt plassert innen en annen kategori.

2.2.1. Den idealeksemplariske helten:

I sammenheng med 22. juli, dukket den arketypiske helten opp i ulike former. I denne delen av oppgaven skal jeg se på Stavanger Aftenblads bruk av dette heltebildet. Noen av disse tekstene spiller i større grad enn andre på bildet av helten, men heltebildet er gjenkjennelig fordi vi allerede har et bilde av hvilke karaktertrekk en helt skal ha. Når vi leser bestemte tekster vil vi automatisk oppfatte visse beskrivelser som idealeksemplariske.

I nyhetsartikkelen "Spør om politiet kunne vært på Utøya klokken 18" av Strømdahl og Johansen, introduseres heltebegrepet allerede i ingressen: "Flere av heltene fra 22. juli stiller

nå for første gang kritiske spørsmål til politioperasjonen i og rundt Utøya."⁸⁹ Avisen gjentar så et heltebilde som raskt spredde seg i mediene etter terrorangrepet på Utøya.

Campinggjestene og hyttefolket i båter rundt Utøya hadde da allerede i to uker blitt hyllet som helter fordi de risikerte livet for å redde AUF-ungdommer på flukt fra ABB.⁹⁰ Fordi dette heltebildet allerede hadde spredd seg i mediene, kan en si at dette er en reproduksjon, men samtidig en videre etablering, av et heltebilde. Ved at bildet flere ganger blir gjengitt, og gjerne i ulike medier, vil bildet forsterkes.

Teksten tar som helhet opp innsatsen til politistyrken, og setter spørsmål ved om ting ble gjort riktig. Det er de som satte ut med båter fra campingplassen og hyttene rundt som stiller spørsmål til dette. Men selv om de allerede erklærte heltene kommer med kritikk, gjøres det med en viss ydmykhet: "Dette er ikke snakk om jakt på sydebukker eller etterpåklokskap, alle forstår at det har vært mulig å gjøre vurderinger underveis som i ettertid kan ha vist seg å være feil, sier en av kildene."⁹¹

Bildet av heltene som presenteres i teksten består av visse grunntrekk. Bruker man Campbell sitt mønster for heltemyter, kan man kjenne igjen dette mønsteret i bildet av heltene her. For det første tar helten på seg en oppgave, som i dette tilfellet var å redde svømmende ungdom fra Utøya, med fare for sitt eget liv. Utfordringene som heltene møter underveis består både i den konstante faren for selv å bli skutt av ABB, men også i at båtene ikke fikk plukket opp alle de som hadde behov for hjelp. I visse tilfeller måtte heltene kjøre bort fra ungdom som ropte om hjelp fordi båtene var fulle. Helten vender til slutt triumferende tilbake. I dette tilfellet betyr det at heltene klarte å redde mange av ungdommene som hadde kastet seg i vannet i håp om å komme seg bort fra Utøya.

Heltebildet vi sitter igjen med etter dette, er bildet av helter som med sitt eget liv som innsats, satte ut for å redde andre mennesker. Gjennom teksten i Stavanger Aftenblad blir i tillegg heltene framstilt som ydmyke ovenfor situasjonen. Måten heltene framstilles på fungerer som

⁸⁹ Strømdahl og Johansen 2011:6.

⁹⁰ Strømdahl og Johansen 2011:6.

⁹¹ Strømdahl og Johansen 2011:6.

eksempler for etterlevelse. Ydmykhet, mot og selvoppofrelse kommuniseres som verdsette kvaliteter.

I dette tilfellet finner man en gruppe mennesker som blir framsatt som helter, uten at man legger særlig merke til navnene til de enkelte. De blir heller anonyme helter, som fungerer som manifestasjoner av verdier som verdsettes hos oss. Gjennom media ble denne gruppen mennesker opphøyet til helter, men som en gruppe og ikke nødvendigvis som individer. Selv om bildet av brannmennene etter 11. september i amerikanske medier var enda mer vektlagt enn det man finner i dette tilfellet i Norge, er det i begge tilfellene en gruppe helter det er snakk om. I et slikt tilfelle blir det verdiene gruppen står for som bærer heltefortellingen, og ikke den individuelle fortellingen som gjerne begynner med individets bakgrunn.

Nyhetsreportasjen "Hjem til et endret Norge" av Tine Dommerud, bruker arketyper om helten til å sammenligne to heltebilder. Teksten forteller om soldater som har kjempet i Libya og som nå er kommet hjem igjen til Norge. Daværende forsvarsminister, Grete Faremo, møtte dem på Gardermoen, og avisen gjengir:

"Faremo sa at ungdomspolitikere fra AUF som ble rammet på Utøya var blant de fremste forkjemperne for landets viktige verdier, og trakk linjene til soldatene som reiste til Libya for å bekjempe en diktator. (...) -Da dere reiste ut for å beskytte sivilbefolkningen i Libya var det med de samme verdiene og den samme grunnholdningen i bagasjen."⁹²

Selv om det ikke gjengis i reportasjen hvilke verdier det er snakk om, kan det nok tenkes at journalisten tenkte dette var åpenbart for leserne dersom de hadde fulgt mediene den siste tiden. Mer demokrati, åpenhet og selvoppofrelse var noen av de verdiene mediene og fortellingene fra terrorangrepet framhevet. Både Utøya-deltakerne og soldatene blir gjennom teksten framhevet som helter, og som grupper som innehar de verdier man i det norske samfunn verdsetter.

⁹² Dommerud 2011:8.

Soldater som kjemper for fedrelandet eller de verdiene landet står for, vil ofte bli opphøyet i et samfunn. På grunn av sin rolle vil de bli framhevet som helter. Carolyn Kitch tar blant annet opp hvordan det dannet seg et heltebilde av soldaten som kjempet i krigen mot terror etter 11. september i USA. Heltebildet ble idealisert gjennom blader, aviser og ikke minst filmer.⁹³ Ved at det i denne teksten gjøres en sammenligning mellom soldatene og Utøya-ungdommen, spiller en på en forestilling om grupper som kjemper for hele nasjonens verdier. Både soldatene og ungdommene kjempet en kamp for de verdier den norske nasjonen framsetter som de viktigste.

Igjen ser man hvordan heltebildet brukes på en gruppe ansiktsløse helter. Det blir verdiene disse menneskene har som fungerer som idealeksemplariske for den norske befolkningen. I tillegg ser man i dette tilfellet er forsøk på å vise hvordan bestemte heltegrupper kjemper for det samme og derfor kan sammenlignes. Et tilfelle hvor en derimot ser en enda klarere sammenligning av helter som følger i tidligere helters fotspor, er kommentaren "Gunnar Sønsteby i vår tid" av Tom Hetland. Gunnar Sønsteby er en av de fremste motstandsmennene i norsk motstandshistorie, og er de siste årene blitt enda mer kjent etter at filmen *Max Manus* kom ut i 2008.

Kommentaren "Gunnar Sønsteby i vår tid", bygger sin fortelling rundt denne motstandshelten. Teksten er skrevet i forbindelse med Sønstebys bortgang. Her skildres kort hvilken rolle Sønsteby hadde under andre verdenskrig, før det trekkes linjer mellom hans personlighet og de som opplevde tragedien på Utøya:

"I ettertid er Sønsteby, Max Manus, Jens Chr. Hauge og dei andre store motstandsmennene frå krigen blitt ståande som ein særleg robust generasjon, og det ligg ofte underforstått i diskusjonen ein tvil om dagens ungdom vil vera i stand til å ta opp kampen på same måte om det skulle bli nødvendig. Før 9. april 1940 var det likevel få som ville ha tippa at 22-åringen Sønsteby og 25-åringen Hauge, begge erklært stridsdyktige før krigen, skulle stå fremst i å organisera væpna motstand og sabotasje mot den tyske okkupasjonsmakta. Ingen veit på førehand korleis dei vil reagere i krisesituasjonar. Men når faren truar, viser det seg stadig at enkeltmenneske

⁹³ Kitch 2005:39-41.

kan mobilisera krefter, evner og moralsk styrke dei knapt visste dei hadde. Det skjedde med Gunnar Sønsteby då han stod med sykkelen og såg tyskarane marsjera opp Karl Johan. Det skjedde med 20 år gamle Bjørn Ihler, som flykta på kryss og tvers over Utøya for å berga seg sjølv og to smågutar, og som til slutt stod ansikt til ansikt med Breiviks gevær og måtte kasta seg i vatnet. Men alle tre overlevde. Og det skjedde med den 17-årige helse- og sosialeleven Janne Hovland, som risikerte livet for å gi såra kameratar førstehjelp, og samtidig var tøff og åndsnærverande nok til å ta eit grundig overblikk over Breivik, i fall ho skulle vitna mot han seinare. Det er imponerande. Og oppløftande, midt i ei fæl veke i retten."⁹⁴

Kommentaren sammenligner innsatsen og pågangsmotet til de kjente motstandsmennene og ungdommene på Utøya. De nevnte motstandsmennene har heltestatus i det norske samfunnet, og ved å sammenligne dem og Utøya-ungdommen, finner det sted en formidling av hvordan de nye heltene følger i de gamle heltenes fotspor. Ved en kontinuerlig gjentakelse av bestemte verdier manifestert gjennom helter, vil en opprettholde tanken om den arketypiske helten. I ethvert samfunn trengs det til stadighet nye helter som taler for de verdiene samfunnet ønsker å formidle. I sammenheng med 22. juli, ser en hvordan den arketypiske helten får et nytt ansikt gjennom ungdommen. Ungdommen framstilles som innehavere av de samme kvalitetene og verdiene som tidligere nasjonale helter.

At det er en kontinuitet i bildet av heltene i dette tilfellet finner man en indikasjon på allerede i kommentarens tittel og bildebruk, hvilket ofte er det første øyet streifer over før man begynner å lese selve teksten. Tittelen er "Gunnar Sønsteby i vår tid", mens bildene viser sidestilte portrettbilder av Sønsteby og AUF-er Bjørn Ihler. I tillegg leser bildeteksten:

"Gunnar Sønsteby var ein «stridsudyktig» ungdom før krigen begynte. Han vart ein av våre fremste motstandsmenn. Bjørn Ihler og fleire andre av dei overlevande AUF-arane la for dagen imponerande mot og moral i livsfare på Utøya. Under press kan nokon av oss utretta det utrulege."⁹⁵

⁹⁴ Hetland 2012:16.

⁹⁵ Hetland 2012:16.

Det er interessant å se hvordan Stavanger Aftenblad i dette tilfellet bruker både tekst og bilde for å skape en kontinuitet mellom heltebildene, og vise hvordan dagens helter innehar de samme kvalitetene som allerede etablerte helter i det norske samfunnet.

At det er nettopp en helt fra andre verdenskrig ungdommen sammenlignes med, er heller ikke tilfeldig. På grunn av den rollen andre verdenskrig har spilt i den norske kollektivtradisjonen, er fortellingene fra denne tiden stadig tilbakevendende i situasjoner hvor en forsøker å skape mening og forståelse ved hjelp av sammenligninger. Styrken til disse sammenligningene er at de aller fleste forstår og har sterke assosiasjoner knyttet til dem.

Kommentaren om Sønsteby og Utøya-ungdommen blir dermed en artikkel som griper om historien på flere nivåer. Den forteller de episodisk-geopolitiske historiene om en bestemt manns motstand under andre verdenskrig, om Utøya-ungdommens opplevelser og om den historiske rettsaken som foregikk på det bestemte tidspunktet. Men samtidig fungerer teksten på et annet plan. Det forekommer i tillegg til den episodiske sammenligningen en underliggende fortelling om den evinnelige helten. I dette tilfellet vises det hvordan dagens helter følger i fotsprene til våre tidligere, nå avdøde, helter. Det arketypiske heltebildet blir dermed formidlet gjennom gjentakelsen av de idealeksemplariske verdiene heltene representerer.

Kommentaren som sammenligner Utøya-ungdommen med Sønsteby velger ut et par av disse Utøya-heltene til å representere hele gruppen. Man snakker om flere helter, men i selve teksten navngis bare et par av dem, og kun én er presentert med bilde. Man finner denne tendensen også i andre artikler, både innenfor arketypen om helten og innenfor andre arketyper. I et tilfelle hvor heltegruppen omfatter flere mennesker kan man velge å la være å nevne navn og heller la selve gruppen bli stående som manifestasjoner av de ønskede verdiene. Man opererer da med en heltegruppe uten bestemte ansikter. En annen måte å bruke heltegruppen på, er å la noen av heltene være representative for hele gruppen. Man finner eksempler på begge deler i Stavanger Aftenblads omgang med 22. juli.

I portrettintervjuet "Hedres for Utøya-dåd" av Rune Nedrebø, finner man et forsøk på å la én person representere hele gruppen av de som mottok hedersmedaljer etter terrorangrepet. Det er ikke slik at avisen med dette framsetter denne personen som viktigere enn de andre heltene, men å trekke fram en bestemt person vil være med på å personifisere informasjonen avisen kommer med. Personlige fortellinger appellerer ofte mer til oss enn rene fakta. Intervjuet begynner derfor med å introdusere de som skal motta hedersmedaljer, med spesielt fokus på Håkon Roalsø: "I dag blir Håkon Roalsø fra Stavanger hedret sammen med 102 andre for sin innsats for å hjelpe under terrortragedien på Utøya."⁹⁶

Videre i teksten blir det kort forklart hvordan medaljeutdelingen skal foregå og at de som skal motta den omfatter hytte- og campinggjester, tilfeldig forbipasserende, fastboende og AUF-ere. Resten av teksten fokuserer på Håkon Roalsø og hans rolle under terrorangrepet. Fortellingen forklarer hvordan Roalsø la på svømmebrettet for å unnsnippe ABB, og hvordan han i vannet fikk kontakt med Maria Hollen, en annen av de som forsøkte svømme bort fra Utøya. Utmattet ba hun Roalsø om ikke å svømme fra henne, og han skal ha latt henne henge på ryggen sin mens de svømte bort fra øya. Like før de ikke maktet mer, ble de to plukket opp av en av båteierne som reiste ut fra campingplassen og de nærliggende hyttene.

I teksten fungerer Roalsø som en representant for den gruppen av mennesker samfunnet mente spilte en så heroisk rolle under terrorangrepene at de senere ble hedret med medaljer. Roalsø blir det lokale ansiktet utad i denne heltegruppen. Jeg kan ikke vite med sikkerhet hvorfor journalisten har valgt akkurat Roalsø for å representere de 103 personene som ble hedret, men jeg kan tenke meg at dette har noe med lokalitet å gjøre. En nasjonal heltefortelling vil fungere fordi man oppfatter seg som en del av samme nasjon. En lokal heltehistorie vil kanskje fungere enda sterkere, fordi vi er knyttet til stedet vi oppfatter som vårt hjem, og vil dermed kunne identifisere oss ytterligere med personer fra samme område. Jeg kommer mer innom det lokale fokuset i avsnitt 2.2.2. om offeret, ettersom dette var et trekk som var enda mer gjennomgående i Aftenbladets omgang med de lokale ofrene.

⁹⁶ Nedrebø 2012:11.

Roaldsø representerer en heltegruppe som i ulike medier og ved ulike tidspunkt var blitt trukket fram som helter i en krisesituasjon. Da dette intervjuet ble publisert i juni 2012 fantes det allerede et etablert heltebilde av de menneskene Roaldsø representerer. Teksten gjentar og viderefører dermed et allerede etablert bilde, og man gjenkjenner flere trekk fra den arketyriske heltefortellingen. Fortellingens startpunkt er hederen helten mottar etter å ha overvunnet de utfordringer han er blitt utsatt for. Det er den tilbakevendte, seirende helten som hedres. De kvalitetene helten representerer kommer tydelig fram gjennom fortellingen: Mot, selvpoppofrelse og ikke minst ydmykhet. Dette kommer fram i sitatet: "Men samtidig gjorde jeg bare akkurat det alle ville gjort i samme situasjon. Det var bare tilfeldighetene som gjorde at jeg kunne hjelpe noen akkurat der og da, fortsetter 19-åringen."⁹⁷

"Hedres for Utøya-dåd" blir dermed en tekst som både formidler faktiske historiske hendelser om hva som skjedde 22. juli og mytiske bilder av en gammel heltefortelling. Samtidig som den gjengir episodisk-geopolitisk historie, forteller den også en evinnelig historie. Trekk fra den arketyriske helten er integrert i teksten, og man sitter igjen med en helt som manifesterer noen av de karaktertrekkene og idealene man ønsker i det norske samfunnet. Helten som selv sier han er en av oss, og handlet som vi ville handlet, blir et enkelt forbilde nettopp fordi han ikke er så ulik den gjengse nordmann. Kvalitetene han står for fungerer som idealeksempariske for leserne.

Den arketyriske helten dukket opp i flere av Stavanger Aftenblads artikler i sammenheng med 22. juli. Hvor framtrede heltebildet var kunne variere. Noen steder brukte teksten ordene helt eller heroisk, andre ganger var det grunnmønsteret som avslørte at det egentlig dreide seg om en heltefortelling. Det gjennomgående for denne type fortellinger er derimot at de trekker fram mennesker som blir stående om idealer for etterlevelse. Ofte vil vedkommende følge i en rekke av tidligere helter, slik at man forstår personen som en helt ut i fra allerede etablerte bilder. Dette kommer klart fram i teksten om Gunnar Sønsteby.

En stadig gjentakelse av den arketyriske helten er med på å forme tanker om hvilke verdier som er de ønskede i et samfunn. Samfunnet har derfor behov for disse fortellingene, fordi de

⁹⁷ Nedrebø 2012:11.

kan være med på å bygge fellesskap og sosial kontroll. Gjennom arketyper om helten presenteres vi med idealer for etterlevelse som kan påvirke oss til å handle på bestemte måter. Ved en kontinuerlig gjentakelse vil de ønskede verdiene styrkes, og vi gjenkjenner de mønstrene for etterlevelse som det oppfordres til. Myten om helten finnes ikke bare i tidligere samfunn, den er også til stede i vår moderne verden. Studien av Stavanger Aftenblads bruk av den arketypiske helten viste hvordan heltebildene ikke knyttes til myter og overtro. Vi bruker det etablerte heltebildet for å danne rammer rundt mennesker vi mener innehar kvaliteter som bør fremheves i samfunnet.

2.2.2. Det heroiske offeret:

Når tragedier inntreffer blir ofte ofrene eller de etterlattes fortellinger fortalt gjennom mediene. Dette skjedde i stor grad etter 22. juli. Man kunne lese om de overlevende ofrenes opplevelser, fortellinger om de døde ofrene basert på familiens og overlevende venners tanker og opplevelser, og man kunne lese fortellingene til familiene som hadde opplevd å ha barna sine på Utøya. Media florerte med de personlige fortellingene, som rørte flere av oss til tårer.

I Stavanger Aftenblad finner man flere artikler som trekker fram ofrene og de etterlattes historier. Her har jeg valgt ut et representativt utvalg av artikler, fordi antall fortellinger som spiller på arketyper om offeret ville blitt for mange å ta med i denne avhandlingen. Det gjennomgående i de ulike artiklene er måten de framstiller ofrene som veldig bra mennesker som skjebnesvangert ble fratatt livet uten mulighet til å beskytte seg selv. Ofrene ble jaget og skutt på som dyr. De var som journalist Kjetil S. Østli skriver; levende mål uten gjemmesteder.⁹⁸

Mange av offerfortellingene tar utgangspunkt i ofrenes og pårørendes beretninger, noe som i stor grad er med på å gjøre fortellingen om 22. juli mer personlig for leseren fordi artiklene spiller på sympati. Man føler personlig med ofrene fordi fortellingene spiller på grunnleggende følelser hos mennesket som sorg, fortvilelse og lengsel. De mange bildene og fortellingene som ble gjengitt i mediene var ofte emosjonelle og vekket følelser hos mange.

⁹⁸ Østli 2011:8.

De sterke bildene og fortellingene formidlet i visse tilfeller at den rette reaksjonen var sterk medfølelse, gjerne så sterk at man ble rørt til tårer. Offermyten knyttet til 22. juli ble framhevet i så stor grad gjennom bilde og tekst at mange reagerte sterkere enn man vanligvis gjør når man hører om tragedier. Grunnen til de sterke reaksjonene kan derimot også ha sammenheng med selve situasjonens alvor. For det første var dette det største angrepet Norge hadde opplevd i fredstid, videre handlet det om norske ungdommer som alle hadde livene foran seg, og for det tredje var offergruppen så stor at de fleste kjente noen som enten var påvirket direkte eller indirekte. Det at det var snakk om nordmenn som vi kan identifisere oss med på bakgrunn av felles nasjonalitet spilte nok en viktig rolle i hvor mye vi identifiserte oss med både ofrene og pårørende.

Et eksempel på en tekst som vekker denne type følelser, er framstillingen av Stavanger-jenta Marianne Sandvik i nyhetsreportasjen "Marianne var umistelig" av Toralf Sandø. Reportasjen er skrevet i sammenheng med begravelsen av Marianne, og begynner med en ingress hvor hun presenteres som et Utøya-offer. Videre følger jentas far sine følelsesbelagte ord fra begravelsen og en beskrivelse av Marianne som person. Fremtidsplanene hennes som plutselig ble avbrutt på Utøya skaper en følelse av sorg og fortvilelse, og man føler også med de etterlatte. Både Marianne og familien framstilles som offer i artikkelen, og framstillingen fungerer fordi den bygger på grunnleggende tankemønster knyttet til offerskildringer.⁹⁹

Myten om offeret blir til stadighet gjenfortalt i media, navnene og situasjonen er det som byttes ut. Det uskyldige offeret som tilfeldigvis er på feil sted til feil tid og på grunn av dette får lide, er dermed blitt en arketype. Men i forsøket på å finne mening i en uskyldig persons død, har nyhetsreportasjene, i følge Lule, en tendens til å omforme offeret til en form for helt. En slik framstilling kan virke passende og trøstende. Denne omformingen kan man finne igjen i artikkelen om Stavanger-jenta Marianne.

I tillegg til å framstille Marianne som et offer, bærer teksten preg av å framstille Marianne som en helt. Det er som om man gjennom ordene som brukes for å beskrive henne kan gjenfinne en transformasjon fra tanken om et hjelpeløst offer til et heroisk offer. Ikke en helt

⁹⁹ Sandø 2011:4.

med spektakulære handlinger, men en hverdagshelt som ga livet sitt for noe hun trodde på, og som kan brukes til eksempel for andre.¹⁰⁰ Dette vektlegges også i lederartikkelen "Arven etter Marianne". Her skrives det at det man i ettertid kan gjøre for å hedre ofrene er nettopp å ta vare på de verdiene de kjempet for: "troen på en bedre verden, rettferdighet, solidaritet og likeverd."¹⁰¹ I sin beskrivelse av Marianne skriver forfatteren:

"Marianne Sandvik var en ung idealist. Hun var den typen menneske som ethvert samfunn må prise seg lykkelig over og ta godt vare på. Nå klarte vi ikke det.

Mariannes liv og drømmer ble brutalt frarøvet henne, som Gro sa. Den eneste form for mening som kan gis til et så meningsløst tap, er at flere tar opp arven etter Marianne og fører den videre med ny styrke."¹⁰²

Offeret opphøyes som en helt, og det gis direkte anbefaling om at man bør bruke hennes liv som eksempel. Hadde ikke Marianne blitt et offer for ABBs handlinger, er det mindre sannsynlig at hun noensinne ville blitt løftet fram på denne måten, som et idealeksemplarisk menneske. Man ser her hvordan myten om offeret kan knyttes opp mot myten av helten ved at de to mytene kan bli gitt samme funksjon.

Artikkelen om Marianne Sandvik presenterer oss med en offerfortelling hvor vedkommende transformeres til en helt, og dermed blir framhevet som eksemplarisk. I tillegg fungerer teksten som en minnetekst. Ordene skrevet om offeret kan virke trøstende og passende, og er med på å skape en form for mening i en meningsløs situasjon. Ved å gi vedkommende verdier og idealer hun døde for, kan man kanskje finne en form for mening i meningsløsheten.

Det kan også være verdt å merke seg at Stavanger Aftenblad i stor grad konsentrerte sine offertekster om de lokale Utøya-ofrene: Marianne Sandvik (Stavanger), Jamil Rafal Mohamad Jamil (Egersund) og Sondre Furuseth Dale (Haugesund). Det lokale fokuset baserer seg på Stavanger Aftenblads lesergruppe. De som leser avisen kommer hovedsakelig fra Sørvestlandet. Med en så stor offergruppe som den man finner i sammenheng med 22. juli vil

¹⁰⁰ Sandø 2011:4.

¹⁰¹ Leder 2011:2.

¹⁰² Leder 2011:2.

det være naturlig å velge ut noen få man kan trekke fram og konsentrere seg om. Det lokale fokuset blir da naturlig.

Fokuset på de lokale ofrene kan ha sammenheng med det fellesskapet en er en del av. Som mennesker vil vi oppfatte oss selv som en del av en gruppe som gjerne bor i et bestemt område. Vi er tilknyttet mennesker vi aldri har møtt fordi vi kommer fra samme sted. Et bestemt sted har sine egne fortellinger, og består i kraft av disse felles fortellingene.¹⁰³ På samme måte som vi kaller oss norske, kaller vi oss gjerne også rogalendinger eller, enda mer lokalt, siddiser. Å lese artikler knyttet opp mot noen som befinner seg i samme lokale kollektive gruppe som oss selv vil da gjerne oppleves som nærmere oss enn noen fra et annet sted i landet. Det lokale fokuset i Stavanger Aftenblad kan derfor oppfattes som et forsøk på å få leseren til å identifisere seg med offeret på grunnlag av lokalitet.

I tillegg viser det lokale fokuset dialogen mellom samfunnets store og små fortellinger om fortiden. Den store fortellingen handler om historiske hendelser som har fått avgjørende betydning for et regionalt eller nasjonalt kollektiv. Den lille fortellingen fungerer som en slags kommentar til den store fortellingen, og vil gjerne fremstå som konkret. Den tar for seg bestemte hendelser og personer som har fått lokalt omdømme på grunn av deres deltakelse i dem.¹⁰⁴ I dette tilfellet kan den nasjonale fortellingen om 22. juli leses som den store fortellingen. De individuelle fortellingene man hører om de lokale ofrene er eksempler på små fortellinger som fungerer som kommentarer til denne store fortellingen. Artikkelen om Marianne Sandvik blir en liten fortelling som både kan være med på å forme vår forståelse av 22. juli ut i fra et lokalt fokus, men som også selv formes av den store fortellingen. De lokale heroiske ofrene er konkrete og spesifikke, men er allikevel en del av den større gruppen heroiske helter som finnes i den store fortellingen om 22. juli.

Som i artikkelen om Stavanger-jenta Marianne Sandvik, finner man i Tom Hetlands kommentar "Sluttkamp om Breiviks sinn", også beskrivelser av de heroiske ofrene. Teksten begynner med å presentere gruppen av ofre som har forklart seg i retten angående 22. juli, før

¹⁰³ Bøe 2006:97.

¹⁰⁴ Thuen 2001:93.

den går over på å kommentere ABBs mentale helse. Det er den første delen av denne kommentaren som er interessant for min del. Her skaper Hetland en kontekst rundt ofrene av smerte, lidelse og vanskelige tider etter 22. juli. Men han trekker fram at på tross av lidelse og død rundt dem, har de vist mot, samhold og offervilje. Han skildrer ofrene som helter som tok seg av skadde på øya med sitt eget liv som innsats. Noen av dem gikk også bevisst i døden for å redde andre. Det heroiske offeret blir det gjennomgående bildet av alle ungdommene som var på øya, uansett om de utførte det vi tradisjonelt ville ansett som heroiske handlinger eller ikke.¹⁰⁵

Også i dette tilfellet ser man hvordan myten om offeret og myten om helten kan bevege seg nokså nært opp til hverandre. Samtidig som man maler et bilde av ungdommene som ofre, begynner man å trekke fram eksemplariske handle- og væremåter fra dem. Man skildrer dem både som offer og som helter, og de får dermed en dobbel rolle.

I rettsalen kommer de heroiske egenskapene til syne både gjennom det de sier, og i måten de uttaler seg på. Optimisme og livsmot var det gjennomgående i retten, og han sammenligner måten ungdommen snakker om skadene sine med de gamle vikingenes spøkefulle fremstilling: "Kunsten å tala med skjemt om sine sår tok visst ikkje slutt med dei gamle vikingane."¹⁰⁶ Denne referansen knyttes opp til det heroiske bildet av vikingen. I følge historiedidaktiker Jan Bjarne Bøe, kan man finne en rekke bilder av vikingen opp gjennom historien. Selv om vikingen tidligere var blitt ansett som brutal og grusom, var han rundt 1900 blitt gitt positive kvaliteter, som selvtillit, dyktighet og pågangsmot. Dette synet på vikingen har fortsatt til vår tid, selv om vikingen i dag framstår med mye mer individualiserende verdier.¹⁰⁷ Ved å referere til vikingene, som i stor grad blir idealisert i samfunnet vårt, idealiserer en også ofrene. En viser hvordan ofrene passer inn i en norsk kontekst, og oppfører seg som våre tidligere helter.

¹⁰⁵ Hetland 2011:3.

¹⁰⁶ Hetland 2011:3.

¹⁰⁷ Bøe 2006:121,128-129.

Kommentaren "Sluttkamp om Breiviks sinn", baserer sine omtaler av ungdommen fra Utøya både på myten om offeret og myten om helten. De to opererer side ved side, og det kan være vanskelig å skille de to fra hverandre.

I Stavanger Aftenblads lederartikkel "Sterkere engasjement" 4. august 2011, finner man derimot offerbegrepet brukt på en noe annerledes måte. Her hevder man at ikke bare er de som befant seg på Utøya kan ses på som ofre, men at hele ungdomsgenerasjonen opplevde angrepet som et angrep på seg selv. All ungdom kan identifisere seg med de som var på Utøya, og begrepet "Utøya-generasjonen" brukes derfor om alle dagens tenåringer.¹⁰⁸ Man kan si at offergruppen på denne måten utvides fra de som direkte opplevde Utøya og deres pårørende, til også å gjelde de som bare observerte hendelsen på avstand, men som befant seg i noenlunde samme situasjon som de reelle ofrene. Det er nå denne ungdommens oppgave å ta opp kampen til de som mistet livet og fortsette deres engasjement for samfunnet sammen med de gjenlevende ofrene.

I følge Lule kan man i terrorsaker ofte identifisere seg med offeret, fordi det like gjerne kunne vært en selv. Ofte er det vilkårlig hvem som ender opp som offer for terror, og tilfældigheter kunne derfor ha bidratt til at en selv var på det bestemte stedet i det terroren fant sted. Kanskje er det denne tilbøyeligheten til å identifisere seg med offeret som gjør et uttrykk som "Utøya-generasjonen" mulig. Lederen forklarer at: "De har opplevd terroren som et angrep på seg, og identifiserer seg med ofrene på en måte som gjør alle til Utøya-deltakere."¹⁰⁹ Offerbegrepet i denne artikkelen brukes i mye videre forstand enn de andre artiklene.

I utgangspunktet følte jeg først at et slikt offerbegrep som lederartikkelen brukte ble litt for diffust. Trekker en derimot sammenligninger til hvordan en oppfatter fortellingene om andre verdenskrig i Norge, passer begrepet bedre inn i måten vi tenker på. Under andre verdenskrig opplevde en også at noen var direkte offer i krigshandlinger, mens andre mer ble påvirket gjennom andre mennesker eller av selve situasjonen. Slik kan man også tenke om 22. juli. Selv om de fleste ungdommene som er en del av Utøya-generasjonen ikke selv opplevde

¹⁰⁸ Leder 2011:2.

¹⁰⁹ Leder 2011:2.

hendelsene fysisk, vil følelsen av at de som kollektiv gruppe er blitt angrepet gjøre dem til en del av offergruppen. Når man snakker om krigsgenerasjonen, snakker man om alle som opplevde krigen, uavhengig av hvor stor påvirkning krigen hadde på livene deres. På samme måte kan man kanskje snakke om Utøya-generasjonen som offergruppe, selv om det ennå er usikkert hvor stor betydning denne hendelsen vil ha både for samfunnet og individet i ettertid.

Som de artiklene jeg har tatt opp i denne delen av avhandlingen har vist, kan offerbegrepet brukes på noe forskjellige måter. Det kan brukes både om de som opplevde terroren direkte ved å være tilstede under bombingene eller skytingen, de pårørende og om alle som befant seg i noenlunde samme livssituasjon som de direkte ofrene. Den vanligste offerbruken knyttes hovedsakelig til de som opplevde hendelsene direkte og deres pårørende. Det gjennomgående i artiklene er gjerne en framstilling av det gode offeret som uten grunn er blitt drept eller forsøkt drept. Videre maler artiklene ofrene som idealeksemplariske modeller for etterlevelse, som kjempet eller kjemper for verdier samfunnet verdsetter. Ofrene blir i flere tilfeller transformert til heroiske offer, og de spiller dermed en dobbel rolle: Offer og helt.

Framstillingen av offeret slik det framtrer i Stavanger Aftenblads tekster kan settes inn i en tradisjon av offerberetninger. Arketyper om offeret har eksistert i lang tid, og offerfortellingene som presenteres i avisen passer inn i denne tradisjonen. Man gjenkjenner de samme mønstrene i Stavanger Aftenblad som man finner i artiklene Lule har sett på i *The Times*. Den universelle myten om offeret får dermed nytt liv i en ny situasjon. Det er ikke et helt nytt konsept som presenteres, men en fortelling vi alle kjenner til allerede.

Offerfortellingene opererer dermed på to plan. For det første representerer de den umiddelbare historien, eller episodisk-geopolitisk tidsrom som Wallerstein kalte det. De forteller historien om bestemte offer i en bestemt tid. Samtidig opererer fortellingene på et annet tidsplan, i det evinnelige tidsrommet. Fortellingene representerer historiske kategorier som er tidløse og stedløse, men som til stadighet gjentas. De representerer historiske mønstre som vi mennesker bruker i vår tolkning og forståelse av verden, og som har sin kraft nettopp i sin stadige gjentakelse.

2.2.3. Det utroverdige utskuddet:

I tiden etter 22. juli ble det publisert flere artikler i Stavanger Aftenblad som tok opp tankegodset til ABB, og forkastet det som tanker som ikke hørte hjemme i vår tidsalder. Høyreekstremisme ble et svært mye omtalt tema, men artiklene hadde et fokus som gjorde det klart for leseren at dette var meninger og tanker en ikke burde godta. Til og med de som selv representerte høyreekstreme tanker gikk ut i media og talte i mot ABBs handlinger. Selv om de delte ideologi med terroristen, tok de avstand til de handlingene han hadde utført. Høyreekstremister kjempet hardt for ikke å bli assosiert med ABB og satt i samme bås som ham. I dette underkapittelet har jeg valgt ut bestemte artikler som bruker arketyper om utskuddet som et rammeverk rundt fortellinger om enkeltindivider. De utvalgte artiklene omhandler både ABB og andre med høyreekstreme tanker og meninger.

ABB begrunnet terrorangrepene 22. juli ut i fra et høyreekstremt verdenssyn, og mente selv terrorhandlingene var nødvendige i kampen mot det multikulturelle samfunnet. Selv om han ikke er den eneste som har stått fram med høyreekstreme tanker, er hans meninger i tillegg blitt underbygget av handlingene hans. I media ble det raskt etter 22. juli fokus på tankegodset ABB baserte handlingene sine på, og kampen mot disse tankene ble satt i gang for fullt.

Nyhetsartikkelen "Plukkes fra hverandre" av Bentzrød og Fredriksen, er et forsøk på å avsløre hvem terroristen ABB egentlig er gjennom å rive i stykker det bildet terroristen skal ha forsøkt å danne av seg selv. Gjennom hele teksten presenteres ulike påstander som ABB selv skal ha kommet med. Etter hver påstand følger forsøk på å motbevise at disse påstandene er sanne. Man maler et bilde av terroristen som en løgner gjennom bruk av ironi og selvmotsigelser. Allerede i bildeoverskriften avsløres artikkelens formål: "Dette påstår Behring Breivik – dette er virkeligheten."¹¹⁰ Én av påstandene som ble presentert var at ABB var en hærfører og en frimurer. Etter påstanden følger en beskrivelse av virkeligheten:

"Virkelighet: Behring Breivik viser seg frem i antrekk som skal gi tillit, troverdighet og som skal imponere folk. Men offisersuniformen beskrives som noe som kan kjøpes

¹¹⁰ Bentzrød og Fredriksen 2011:4.

i butikk. Han har ikke engang gjennomført verneplikten. Han søkte om utsettelse fire ganger. Også frimurerantrekket blir beskrevet som en vits."¹¹¹

I framstillingen av det arketypiske utskuddet i skriftlige medier mener Jack Lule man finner både bruk av ironi, selvmotsigelser og andres sitater for å nedjustere personens troverdighet. I sitatet ovenfor kan man se hvordan forfatterne av teksten bruker disse virkemidlene. Det framstilles som ironisk og selvmotsigende at ABB kaller seg selv en hærfører selv om han ikke engang har gjennomført verneplikten. Ellers i teksten brukes også sitater fra andre som omtaler ABB. Det gjennomgående ved disse sitatene er at de er med på å framstille ABB som en løgner: "Forsker Pål Foss, ekspert på politisk filosofi, kaller i Dagbladet Behring Breivik en bløffmaker, filosofisk sett, som har gjort en klipp og lim-jobb."¹¹² Sitatet viser til terroristens manifest, som skal ha vært et eget produkt han hadde jobbet med over flere år. Manifestet viste seg derimot å ha tatt mye informasjon fra andre. Et annet eksempel er tidligere FpU-leder Jøran Kallmyr, som sier det er "spinnvilt" at ABB skal ha vært nominert av Frp til bystyret i Oslo foran lokalvalget i 2003.¹¹³

Artikkelen "Plukkes fra hverandre" kan leses som et forsøk på å knuse ABBs troverdighet gjennom å framstille vedkommende som en løgner. Det er en bevisst negativ framstilling som gjøres, hvor bare de påstandene som kan motbevises er blitt tatt med i artikkelen. Ved å bygge opp artikkelen på denne måten skapes det hos leseren et bilde av at alt det ABB sier om seg selv må være løgn. Artikkelen lykkes med akkurat det som er dens intensjon: å redusere utskuddet til en utroverdig løgner.

Portrettintervjuet "Fra opprørsk AUF-er til Norgespatriot" av Atle Andersen og Jarle Natland, er en tekst som skiller seg litt ut når det kommer til omtalen av høyreekstremisme. Jeg mener derimot at denne artikkelen må ses i sammenheng med avisens lederartikkel dagen etterpå fordi lederen her blir brukt for å forsvare at avisen har publisert historien om Torgeir Bjelland i det hele tatt.

¹¹¹ Bentzrød og Fredriksen 2011:4.

¹¹² Bentzrød og Fredriksen 2011:4.

¹¹³ Bentzrød og Fredriksen 2011:4.

Intervjuet av Bjelland tar for seg hvordan en tidligere AUF-er ble oppslukt av høyreekstreme tanker, og valgte å melde seg ut av partiet på grunn av dette. Teksten begynner med å plassere Bjelland ganske nært opp til ABBs tanker ved å gjengi en Facebook-kommentar vedkommende skrev 22.juli under en statusoppdatering om hvilken mørk dag 22.juli var for nasjonen Norge: "Eller la oss i det minste håpe de drepte er innvandringsvennlige sosialister."¹¹⁴ Ved å gjengi denne kommentaren i begynnelsen av teksten har avisen allerede dannet et negativt bilde av Bjelland. En viser hvordan vedkommende er et utskudd med meninger som ikke hører hjemme i et samfunn hvor 69 innvandrervennlige ungdommer nettopp er blitt drept. Kommentaren forklares ikke før i siste avsnitt, etter en lang utleggelse av Bjellands bakgrunn og endring i politisk syn. Det forklares her at dette ble sagt før det var kommet informasjon om Utøya og at han på det tidspunktet trodde det var snakk om et mindre sprenglegeme i Oslo. Forklaringen kommer derimot så sent at bildet av Bjelland ikke lett kan snus til noe positivt.

Bjelland er en av de som står fram for å vise at høyreekstremister ikke nødvendigvis er enig i ABBs voldsbruk selv om de deler mye av hans tanker og meninger. Gjennom intervjuet av Bjelland blir disse tankene ryddig presentert, men på en slik måte at man skjønner at dette ikke er allment aksepterte meninger. Et interessant trekk ved teksten er den hyppige sitatbruken og en retorikk som viser at dette er Bjellands tanker og ikke avisens. Dette gjøres ved at informasjonen presenteres gjennom sjangeren portrettintervju. Alle meninger og tanker som kan ses på som utenfor samfunnets rammeverk merkes med Bjellands navn. Ved å gjøre dette framstår vedkommende som unormal og et utskudd i samfunnet, selv om teksten aldri direkte tar til ordet for at meningene hans er totalt feil. Det er her lederartikkelen fra dagen etterpå, 15.11.2011 kommer inn. Avisen har tydeligvis følt behov for å forklare publikasjonen dagen derpå.

I lederen med tittel "Åpent samfunn og land" begrunner avisen hvorfor den publiserte et intervju med Bjelland hvor han fikk ytre sitt syn. Avisen forklarer at den ønsket å informere om denne type tanker fordi det må demmes opp mot de ekstremistiske strømningene som i visse tilfeller finner sted i vår tid.

¹¹⁴ Andersen og Natland 2011:4.

"Det er holdninger det selvsagt skal være lov å ytre og forsvare. Men det er viktig å imøtegå dem, både fordi de er basert på feilaktige oppfatninger og fordi de under gitte omstendigheter kan bli farlige for samfunnet både i Norge og ellers i Europa."¹¹⁵

Hvis en ser de to tekstene i sammenheng ser en hvordan det arketypiske utskuddet, personen med de meningene som ikke passer inn i samfunnets rammer, her får ytre sine meninger til tross for at samfunnet ikke er enig i dem. Det blir derimot klart at disse meningene ikke er akseptert både gjennom måten den første teksten er bygget opp, og gjennom lederen som forklarer at disse meningene må imøtegås.

I portrettintervjuet "Ser på Blair som en quisling og Bondevik hans beundrer" av Kristin Aalen, blir vi gitt enda et eksempel på en høyreekstremist som ble gitt spalteplass. Her presenteres bloggskribent Ole Jørgen Anfindsen, og teksten har mange likhetstrekk med teksten om Bjelland. Teksten begynner med å si at Anfindsen har gått ut og beklaget sin harde tone i kritikken av norsk innvandringspolitikk. Videre følger en rekke av eksempler av Anfindsens meninger. Avisen skriver for eksempel at Anfindsen mener det skal være intelligensforskjeller mellom rasene og at afrikanere sør for Sahara har en iq på rundt 70, hvilket gjør at de vanskelig kan integreres i europeiske samfunn.¹¹⁶

Teksten om Anfindsen inneholder på samme måte som teksten om Bjelland hyppig sitatbruk og en retorikk som viser at dette ikke er avisens tankegods. Selv om teksten aldri direkte sier at Anfindsens meninger er feil, er teksten bygget opp på en slik måte at bloggeren framstår som et utskudd med uakseptable meninger. Et interessant punkt i teksten som nedjusterer vedkommendes troverdighet er følgende setninger: "Men når vi spør Anfindsen om hvem han har kalt en quisling, går han i surr og svarer først Kjell Magne Bondevik. Først ved sitatsjekk flere dager senere retter han til at det var Tony Blair han mente."¹¹⁷ Denne delen av artikkelen får leseren til å føle at vedkommende ikke har kontroll på sine egne meninger. Litt senere i teksten skjer det samme igjen etter at journalisten har spurt om han vil gjøre noe for å dempe

¹¹⁵ Leder 2011:2.

¹¹⁶ Aalen 2011:42.

¹¹⁷ Aalen 2011:42.

tonen til aggressive bloggere som "Fjordman" (Peder Jensen), bloggeren ABB hentet mye av sitt tankegods fra:

"«Når jeg nå leser Fjordman med nye briller, får jeg bakoversveis av de hardeste utsagnene hans om at alle muslimer bør fjernes fra Europa. Da blir jeg paff og matt og oppgitt og tenker at slikt går det ikke an å si.» Straks legger han til: «Nei, det blir for lett å snakke deg etter munnen og ta avstand fra Fjordman. Han bør skrelle vekk og beklage den retoriske tonen, men mye av det han har lagt fram er viktig.»"¹¹⁸

Anfinsen blir gjennom teksten framstilt som om han er usikker når det kommer til sine egne meninger. Teksten er med på å degradere bloggeren som person, og sakene som han presenterer blir framsatt på en slik måte at man føler det bare er Anfinsen som har disse meningene. Språket i artikkelen er nøytralt og beskrivende, og man finner ingen gjenkjennbare forsøk på å få leseren til å sympatisere med Anfinsen. I tillegg er den hyppige sitatbruken et virkemiddel journalisten bruker for å distansere seg selv fra meningene som presenteres. Avisen velger å gi leserne et innblikk i tankegodset ABB og andre høyreekstremister representerer, men tar samtidig avstand til det gjennom måten de skriver om det på. Anfinsen blir presentert som et utskudd som ikke bør tas alvorlig.

I tillegg til at teksten bruker arketyper om utskuddet, gjør den også en referanse til fortellingen om andre verdenskrig gjennom bruken av ordet "quisling". På grunn av Vidkun Quisling sin rolle under krigen har navnet hans i ettertid gått inn i ordbøkene som et synonym for landsforræder. Anfinsen forklarer i teksten hvordan han selv bruker ordet: "«Quisling» har jeg brukt i tråd med en wikipediadefinisjon som sier at det betyr «en som setter andre nasjoner og kulturer foran sin egen»."¹¹⁹ Når han så bruker uttrykket om den tidligere britiske statsministeren, Tony Blair, setter han andre verdenskrig som forklaringsgrunnlag for noe vi opplever i samfunnet i dag. Han bruker en historisk analogi for å illustrere hvordan bestemte mennesker i dag kan ses på som landsforrædere på grunn av sin liberale innstilling til innvandring. Han sier derimot i intervjuet at han vil være mer forsiktig med denne type

¹¹⁸ Aalen 2011:42.

¹¹⁹ Aalen 2011:42.

ordbruk i framtiden, fordi denne type retorikk kan minne for mye om ABBs måte å ordlegge seg på.

Analogier som knyttes til andre verdenskrig fungerer fordi de fleste har kjennskap til denne fortellingen. I dette tilfellet er det fortellingen om Quisling og hans landsforræderi som er den gjeldende. Det gjøres derimot klart gjennom teksten at dette er Anfindsens tanker om Blair og Bondevik, og ikke de gjeldende tankene i samfunnet.

Arketypen om utskuddet baserer seg på tanken om å opprettholde sosial orden, og man finner gjerne i media usympatisk dekning av personer eller saker som truer denne ordenen. Det er nettopp dette jeg mener man kan finne igjen i noen av tekstene Stavanger Aftenblad publiserte etter 22. juli. Mye av det høyreekstreme tankegodset beveger seg såpass langt bort fra de verdiene og meningene som er gjeldende i det norske samfunn, at man kan bli oppfattet som et utskudd ved å gjøre seg til en talsmann for disse tankene. Denne stemplingen som et utskudd skjer derimot ikke helt av seg selv.

Gjennom media blir vi til stadighet presentert med bilder av hva som er riktig og galt, både når det kommer til handlinger og meninger. Selv om samfunnet selvfølgelig åpner opp for, og i visse tilfeller oppmuntrer, til en viss grad av uenighet, vet man som regel hvor grensen går for hva som er akseptabelt å ytre seg om. Tanker og meninger som krysser denne grensen vil en ofte ikke finne i massemediene, eller man vil finne en negativ og usympatisk fremstilling av dem. Det er det siste som er tilfellet i de tekstene jeg har sett på i denne delen av oppgaven.

Stavanger Aftenblad har valgt å publisere artikler som tar for seg det høyreekstreme tankegodset, men det gjøres på en slik måte at man skjønner at avisen selv tar avstand fra de meningene som presenteres. Dette gjøres blant annet gjennom den hyppige sitatbruken. Å velge portrettintervju som sjanger kan være en måte for avisen å distansere seg fra personene de portretterer, fordi det blir tydeligere at det er enkeltpersonens meninger som trekkes frem og ikke avisens. I tillegg fremstilles personene i tekstene usympatisk. Man trekker fram meninger og handlinger (som tanker om afrikanernes iq og en lite flatterende Facebook-

kommentar) som vil sjokkere og skape et dårlig bilde av personen allerede tidlig i teksten. Dette gjør at man som leser sitter med et dårlig inntrykk av personen mens en leser videre. Min lærer i filosofi da jeg gikk på videregående sa en gang: "Det skal mange nye inntrykk til, for at en skal klare endre et førsteinntrykk", og jeg tror det er noe i dette. Når man leser en tekst hvor så ekstreme tanker eller handlinger danner grunnlaget for den videre lesingen, er det vanskelig å skulle forandre dette førsteinntrykket gjennom en kort avisartikkel. Allerede i begynnelsen av artikkelen har avisen satt på oss de brillene vi skal lese resten av artikkelen med.

Både Bjelland og Anfindsen presenteres som utskudd gjennom de meningene de står for. Vi kan kanskje hevde at avisen forsøker å være liberal i den forstand at den faktisk velger å publisere noe av dette tankegodset i det hele tatt. Men i det man studerer teksten nærmere ser man at avisen ikke presenterer personene så nøytralt som man gjerne i utgangspunktet trodde. Avisen skriver teksten rundt arketyper om utskuddet.

Myten om utskuddet har som oppgave å nedgradere bestemte holdninger og handlinger, og ved dette danne eksempel for etterlevelse. Gjennom tekstene jeg har brukt i denne delen av avhandlingen, finner en eksempler på hvordan ABB, Bjelland og Anfindsen blir nedgradert og nærmest gjort narr av gjennom måten tekstene er bygget opp. De to sistnevnte tekstene går ikke like drastisk til verks som den første, men dette er kanskje naturlig med tanke på at ABBs tanker fikk betydelige konsekvenser. Gjennom tekstene som er blitt presentert her finner man igjen mønstrene fra arketyper om utskuddet. Dette viser hvordan utskuddet ikke bare dukker opp her og der i historien, men at det er et konkret mytisk mønster. Utskuddet dukker opp med jevne mellomrom, og selv om vi som lesere av en avis ikke alltid gjenkjenner at det er nettopp dette som skjer, skjønner vi at personene som presenteres ikke er noe godt ideal for etterlevelse.

Før jeg runder av denne kategorien, vil jeg få presentere en siste tekst som undersøker arketyper om utskuddet. Denne teksten skiller seg ut fra de foregående tekstene jeg har sett på fordi forfatteren undersøker selve arketyper i stedet for bare å bruke den. Jørn Kløvfjell Mjelva har gitt kommentaren sin tittelen "Svikerer", og gjennom den legger han fram flere

personer som er blitt oppfattet som svikere eller utskudd i samfunnet i deres levetid. Først senere har en innsett at deres rolle har vært viktig for utviklingen i de gitte samfunnene.

Mjelva bruker Bjørneboe som utgangspunkt for teksten:

"Det jeg alltid har beundret ved Bjørneboe, er hans dyrkning av den han selv omtaler som Svikeren: Det sosiale utskudd; det til enhver tid mistilpassede individ. En egenskap ved svikeren er dennes evne og vilje til å gå motstrøms; i kraft av å bære sannhetens fakkell, tillater svikeren seg å kjempe for et samfunn formet etter eget hode."¹²⁰

Mjelva forklarer her personlighetstypen til utskuddet. For Bjørneboe er svikeren en kilde til framgang og utvikling i enhver historisk periode. Man finner fortellingen om utskuddet gjengitt gjennom personer som Sokrates, Jesus, Copernicus, Galilei, Bruno og Semmelweiss. Dette var alle personer som utfordret massene og institusjonene i sin kamp for sannhet. I tillegg mener Mjelva man bør legge til Hitler og Breivik i denne listen.

I følge Mjelva mener utskuddet at verden trenger en frelser og oppfatter seg selv som dette. Forestillingen om at en selv er en frelser som oppfattes av verden som en sviker er farlig. Den kan skape en innbilt krigssituasjon hvor fienden er definert og man dermed kan tillate å ta menneskeliv. Mjelva mener derimot at utskuddet er en historisk nødvendighet:

"Uten mennesker som er villige til å stille seg på tvers av konsensusmeningen, og forsvare en sannhet som går utover den etablerte oppfatning, har jeg vanskelig for å se hvordan de store, intellektuelle revolusjoner kunne vært gjennomført. (...) vi trenger en Sokrates, en Copernicus, en Semmelweiss eller en Bjørneboe for å utfordre det bestående, og slik legge grunnlaget for noe nytt."¹²¹

Mjelvas framstilling av utskuddet skiller seg fra de andre tekstene ved at utskuddet framstilles som noe nødvendig og til en viss grad positivt. Han avslutter teksten ved å si at utskuddet også kan være den største trusselen mot menneskeliv og frihet, noe handlingene til ABB viste.

¹²⁰ Mjelva 2011:3.

¹²¹ Mjelva 2011:3.

Allikevel utfordrer utskuddet samfunnet og kan føre til viktige endringer. Teksten svartmaler med andre ord ikke bare utskuddet, men den setter utskuddet inn i en historisk ramme som fører framover. I denne teksten sammenlignes ABB med flere historiske personer vi i dag ser på med respekt for deres innsats innen sine felt: For eksempel Sokrates, Copernicus og Semmelweiss. Han sammenlignes også med Hitler, som ikke respekteres for sine handlinger, men som allikevel har spilt en svært viktig rolle for verdenshistorien. Indirekte sier vedkommende at ABB fungerer som et utskudd. Han går i mot det samfunnet står for, men ser på seg selv som en frelser. Selv om handlingene hans var grusomme, kan handlingene hans få konsekvenser for hvordan samfunnet utvikler seg. Utskuddet blir gjennom denne teksten ikke bare framstilt negativt, men er en historisk nødvendighet for at verden skal bevege seg framover.

Arketypen om utskuddet vil i de fleste tilfeller bli brukt for å opprettholde sosial orden og for å stigmatisere dissenterne. I dette tilfellet bruker en utskuddet annerledes. En fordømmer visse handlinger, men erkjenner vedkommendes rolle i historien. Ved å bruke historiske analogier for å sammenligne ABB med andre utskudd forsøker en å tydeliggjøre hva visse mennesker kan bety for utviklingen i et samfunn. Kommentaren bruker også fortellingen om utskuddet som en evinnelig historie. Samtidig som de individuelle utskuddene kan ses på som en del av den umiddelbare historien som plasseres innenfor det Wallerstein kaller det episodisk-geopolitiske tidsrommet, kan den generelle fortellingen om utskuddet plasseres innenfor det evinnelige tidsrommet. Fortellingen om utskuddet gjentar seg til stadighet gjennom historien fordi lovene for menneskelig atferd består på tvers av tid og rom. Det vil innimellom dukke opp individer som bryter med det bestående og som følger de mønstrene myten om utskuddet representerer.

2.2.4. Ondskapens begrensninger og godhetens uendelighet

I kildematerialet mitt fant jeg en rekke referanser til ondskap, demoner og djevelen. Når ordforrådet og forståelsen ikke strekker til bruker man gjerne ondskapsbegrepet for å fange inn dette. Jeg fant flere tilfeller hvor ABB ble beskrevet som djevelen eller hvor man sa at handlingene hans var ren ondskap. Noen artikler forsøkte gjerne å sette denne ondskaper opp mot noe godt.

Portrettintervjuet "Det blir en del av vår identitet. Det vil alltid være med oss. Alltid" av Thomas Boe Hornburg, setter det onde opp mot noe godt og framhever dermed motsetningsparet godt/ondt. Teksten er i hovedsak et intervju med statsminister Jens Stoltenberg, som tar opp hans erfaringer fra tiden etter 22. juli. Stoltenberg er en av de som har brukt ondskapsbegrepet i sammenheng med 22. juli, noe jeg fant gjengivelse av i flere artikler. I denne bestemte teksten setter han det onde opp mot det gode:

"«Det blir et Norge før 22. juli og et etter 22. juli 2011» sa statsministeren en uke etter terroren (...) – Ut av det onde, vokser det noe godt. Vi har allerede sett et folk som står opp for noen grunnleggende verdier. Det er en stor styrke i seg selv at et helt folk kan gå på gaten og formidle både varme og menneskelig omsorg, og gi støtte til Norge som et åpent demokratisk land hvor ingen skal frykte og si sin mening."¹²²

I sitatet over ser man hvordan det som skjedde 22. juli blir ansett som noe ondt. Motsetningen mellom dette onde og det som kom etterpå trekkes med en gang. Det spilles i dette sitatet på forholdet mellom fortid, nåtid og framtid. For det første snakker man om fortiden som tiden før 22. juli. Dette er den tiden som kalles "før". Videre trekkes det linjer til framtiden ved å si at det nå vil danne seg et annerledes Norge. Dette ser man allerede i nåtiden, ved å se på de menneskene som har samlet seg om bestemte verdier.

Gjennom intervjuet framkommer det at Stoltenberg mener 22. juli vil bli et skille i norsk historie. Dette kommuniserte han allerede få dager etter hendelsen da han sammenlignet 22. juli og 9. april. Statsministeren spilte en viktig rolle i tiden etter terrorangrepene. For det første var det regjeringsskvartalet og ungdommer fra hans eget parti, Arbeiderpartiet, som ble angrepet. For det andre ble han som statsminister den personen som skulle lede landet i en krisesituasjon. I artiklene publisert i Stavanger Aftenblad i sammenheng med hendelsen finnes en rekke tilfeller hvor Stoltenbergs ytringer blir gjengitt.

I noen av artiklene i Stavanger Aftenblad som gjengir Stoltenbergs ytringer, bruker han ondskapsbegrepet som referanse i sammenheng med 22. juli. Den bruken av ondskapsbegrepet som

¹²² Hornburg 2011:6-7.

finner sted her er ofte gjort som i teksten ovenfor, uten at man går videre inn på hva ondskaperen innebærer. Ondskapsbegrepet fungerer derimot fordi vi forstår ondskaperen som en arketype. Vi skjønner hva arketyperen det gode mot det onde innebærer, og dermed vil bruken av bare ordet ondskap gi oss visse assosiasjoner. Her befinner vi oss ved noe av det mest essensielle ved bruken av arketyper. Fordi arketyperen er et etablert mønster trenger vi ikke særlig mye informasjon før vi har plassert fortellingen vi hører inn i dette mønsteret. Ved en referanse til ondskaperen vil vi mer eller mindre ubevisst knytte sammen den nye ondskaperen som presenteres med det allerede etablerte mønsteret av ondskap.

Jeg fant en rekke artikler i Stavanger Aftenblad som nevnte ondskaperen uten videre å forklare den. I lederartikkelen "Den uforutsigbare terroren" finner man denne ondskaperen introdusert allerede i ingressen:

"Det er vanskelig å verge seg mot den type ondskap som rammet så hardt og brutalt fredag 22. juli. Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og forsvarrets etterretningsorganer har viktige oppgaver for å sørge for at vi alle kan leve i trygghet. Men ondskaperen midt i blant oss, og som rammet denne dagen, er av det uforutsigbare slaget og vanskelig å forhindre."¹²³

Teksten begynner med å bruke ordet ondskap om det som skjedde 22. juli, og viser så videre til at dette er en ondskap som er til stede midt i blant oss. Videre forsøker teksten å forklare hvordan ABB gjennom å isolere seg fra omverdenen klarte å bygge opp et enda sterkere hat for samfunnet. Teksten kommer så med forslag til hvordan en kan gå i mot ensom isolasjon og hat, og dermed bekjempe ondskaperen: "Et smil og et åpent sinn, det å bry seg om hva som foregår og hvordan andre har det, er viktige samfunnskvaliteter."¹²⁴ Til slutt kommer artikkelen med en oppfordring til å stemme ved det forestående valget, fordi dette er en måte å vise styrken til det demokratiet ABB angrep.

Teksten bruker ondskaperen for å forklare noe man ikke helt klarer å forstå. ABBs handlinger var så ekstreme at vi vanskelig klarer å sette noe annet ord på det enn ondskap. Ondskaperen er derimot noe som befinner seg midt i blant oss. For å forsterke ondskapsbegrepet skrives det:

¹²³ Leder 2011:2.

¹²⁴ Leder 2011:2.

"Det er en viktig observasjon at de verste anslagene mot det norske samfunnet har hatt utspring i fascistiske ideologier."¹²⁵ For det første har de fleste assosiasjoner til fascismen som en ideologi som førte med seg mye grusomhet i verden, da hovedsakelig under andre verdenskrig. En slik analogi fungerer godt på to plan. For det første trekker analogien linjer til andre verdenskrig, som er en av de viktigste fortellingene vi bruker i det norske samfunn som referanseramme. For det andre vil en slik analogi spille videre på arketypen om det gode mot det onde, fordi fascismen (og herunder nazismen) i mange tilfeller er blitt forstått som ondskap i tiden etter andre verdenskrig. Å plassere ABB i en fascistisk tradisjon setter ham inn i et etablert fellesskap av onde mennesker.

Videre i artikkelen setter man denne ondskaper opp mot noe godt: Medmenneskelighet og demokrati. Dette blir stående som svaret på hvordan vi kan bekjempe ondskaper. Følger vi denne oppskriften synes det å være en underliggende tanke om at vi kan klare å motstå liknende ondskap i framtiden, og dermed vil verden bli trygg og forutsigbar igjen. Også i denne artikkelen ser vi hvordan bruken av en bestemt arketype gjør at vi ikke trenger utdypende informasjon om hvilke spesifikke faktorer som gjør at disse handlingene kan defineres som ondskap.

Det samme finner man i nyhetsartikkelen "Simonsen på Behrings mailliste" av Rune Nedrebø, når tidligere FRP-politiker Jan Simonsen gjengis: "Jeg frøs på ryggen. Selv om samme epost er sendt til over 1000 andre var det som å få epost fra selve Djevelen."¹²⁶ I samme artikkel finner man også: "(...) han må være en inkarnasjon på selve Djevelen."¹²⁷ Artikkelen tar opp Jan Simonsen tanker rundt at han var en av de ABB sendte sitt såkalte manifest til rett før han utførte terrorangrepene 22. juli 2011. Manifestet inneholder informasjon om ABBs ideologiske utgangspunkt og begrunnelser for hvorfor han måtte utføre angrepene. I artikkelen om Simonsen ser man at det refereres til djevelen i stedet for direkte til ondskap, selv om disse to begrepene går hånd i hånd. På grunn av kristen tradisjon blir djevelen sett på som et symbol for den ultimate ondskap. Han er den person eller eventuelt kraft som står i motsetning til Gud, som representerer det gode. Ved å si at ABB er en inkarnasjon på selve

¹²⁵ Leder 2011:2.

¹²⁶ Nedrebø 2011:8.

¹²⁷ Nedrebø 2011:8.

djevelen sier Simonsen indirekte at ABB *er* ondskap. Den kristne tradisjonen forteller oss at djevelen valgte ondskap. Dersom ABB er en inkarnasjon av djevelen har også han bevisst valgt ondskapen.

Selv om teksten ikke går videre inn på begrepet ondskap eller hva som menes med å sammenligne ABB og djevelen, skjønner vi dette fordi djevelen inngår i arketypen om det gode og det onde. Ved å sammenligne vedkommende med djevelen svartmales han, og som person blir han framstilt som så ond at det nærmest vil være umulig å forstå ham. Kanskje er dette faren ved bruk av slike arketyper. Barthes forklarte hvordan historien blir omgjort til natur i det den framstår som en myte. Den blir forenklet og redusert til noe udiskuterbart. Dersom man går for et ondskapsbegrep og plasserer ABB i en tradisjon av ondskap, reduseres vedkommende til en karakter uten psykologiske kompleksiteter. Behovet for å forstå vedkommende og hans handlinger kan dermed svekkes.

Kort etter terrorhandlingene publiserte Stavanger Aftenblad flere artikler som undersøkte kristne ledere sin reaksjon på ABB og hans handlinger. En rekke artikler som diskuterte om ABB kunne komme til himmelen, om han kunne bli tilgitt og om handlingene han utførte var en straff fra Gud som viste at Gud hadde fjernet sin velsignelse fra Norge dukket opp i avisen. Sett sammen mener jeg at disse artiklene er interessante, fordi de for det første viser hvor fort en kan ha en tendens til å vende blikket mot kjente fortellinger i det man står ovenfor grusomheter en ikke forstår. For det andre viser artiklene et slags ønske om å skille ABB fra resten av befolkningen gjennom skildringer av ham som ond. For det tredje viser artikkelsamlingen at den kristne tradisjonen fortsatt har en sterk posisjon på Sørvest-landet.

Disse artiklene skapte reaksjoner både blant andre journalister og blant leserne, hvor noen sa seg enig, mens andre mente artiklene var unødvendige. Mie Hidle kritiserte blant annet avisen for å drive en form for sjokkjournalistikk kombinert med teologi. Budskapet var at de ikke-troende AUF-erne ikke ville bli gitt innpass i himmelen, samtidig som Gud holdt døren på gløtt for ABB. Sjokkjournalistikk og teologi bør ikke kombineres, mener Hidle.¹²⁸ I det følgende har jeg valgt ut et par av disse artiklene som Hidle kritiserer for å vise hvilke

¹²⁸ Hidle 2012:3.

tendenser der var til å forme et bilde av en stadig pågående kamp mellom det gode og det onde.

Saksintervjuet "Finnes det tilgivelse for massedrap?" av Ludvig Lorentzen, er en av flere artikler som undersøker terrorhandlingene fra et kristent perspektiv. Ingressen setter tonen for intervjuet: "I den siste uken har vi sett ned i en avgrunn av menneskelig ondskap.

Terrorhandlingene sporer til tanker om synd, hevn og tilgivelse."¹²⁹ Arketyper om ondskap kan i mange tilfeller knyttes til religion i samfunn hvor religionen har spilt eller fortsatt spiller en viktig rolle. I ingressen til denne teksten finner man tanken om at ondskap knyttes opp til religiøse begreper som synd, hevn og tilgivelse. Dette er viktige bestanddeler av den kristne tro og oppfatning.

Teksten er et intervju med Knut Alfvåg, som er professor i systematisk teologi ved Misjonshøgskolen i Stavanger. Den utforsker om det fra et kristent synspunkt vil være mulig for ABB å få tilgivelse for sine handlinger både fra Gud og fra andre mennesker. Videre spør man om ABB er besatt av djevelen og om handlingene er djevelens verk:

"– Men handlingene er vel djevelens verk? – Det kan du godt si. Ut fra en kristen virkelighetsforståelse vil alle slike uhyrlige voldshandlinger ha å gjøre med det faktum at Guds gode skaperverk et stykke på vei er ødelagt av onde krefter, og at det er dette vi ser et resultat av her. Men å trekke begrepet besettelse inn i denne sammenhengen bidrar ikke til klargjøring."¹³⁰

Teksten maler ABB som ond og påvirket av djevelen, selv om Alfvåg ikke vil gå så langt som å si at vedkommende er besatt. Ved å si at hans handlinger er djevelens verk setter man vedkommende i ledtog med ondskapens versting. Samtidig viser sitatet ovenfor at hendelser som 22. juli er et resultat av at Guds gode skaperverk er ødelagt av onde krefter. Kampen mellom det gode og det onde er dermed noe kontinuerlig. Det er en stadig pågående kamp med Gud på den ene siden, og djevelen og hans medvirkende (herunder ABB) på den andre.

¹²⁹ Lorentzen 2011:3.

¹³⁰ Lorentzen 2011:3.

Også saksintervjuet "Kan Behring Breivik komme til himmelen?" av Atle Andersen, baserer sine tanker om ondskap på den kristne tradisjonen. Teksten hevder regjeringsmedlemmer, politi, psykologer og pressen alle har bidratt til å nærmest definere Behring Breivik som et symbol på ondskap. Kan så denne "ondskaperen" få en plass i himmelen? Alle biskopene og teologene Aftenbladet spurte bekreftet at ABB kunne få tilgivelse og nåde fra Gud. Jan Opsal, religionsforsker ved Misjonshøgskolen, mener derimot at mange kristne setter en grusomhetsgrense for hvem som kan komme til himmelen: "Ut fra et slikt syn vil Behring Breivik utelates i likhet med personer som Hitler og Pol Pot."¹³¹

På samme måte som den forrige teksten jeg så på, bruker man her ondskaperen på to måter. For det første ser man på ABB som et symbol på ondskap, noe som i denne sammenheng betyr at han står i motsetning til Guds godhet. For det andre bruker man en analogi for å sammenligne ABB med to historiske personer som er kjent for sin ondskap: Hitler og Pol Pot. Både Hitler og Pol Pot var kjente statsledere som sto bak systematisk utryddelse av deler av sin egen befolkning. ABB var ingen statsleder, men han drepte 77 uskyldige mennesker gjennom terrorangrepene han sto bak. Den historiske analogien kan synes å spille på at alle tre mennene er sett på som symboler på ondskap på grunn av handlingene de utførte.

Igjen finner man en analogi som bruker andre verdenskrig som utgangspunkt. I fortellinger om andre verdenskrig forstår man ofte nazismen som ondskaperen selv, med Hitler i rollen som det ultimate onde mennesket. Ved å trekke en sammenligning mellom Hitler og ABB plasserer man den norske terroristen inn i en fortelling om ondskap som har etablert seg som en av de viktigste i vårt samfunn. ABB er ideologisk motivert på samme måte som Hitler, og utførte handlinger mot sitt eget folk som anses som så grusomme at man ikke finner noe annet ord for det enn ondskap. Gjennom en slik analogi kan man si at avisen framstiller ABB som det ultimate onde mennesket på lik linje med Hitler og Pol Pot.

En annen tekst som legger seg nært opp til fortellingen om andre verdenskrig er debattinnlegget "Demonene er her enno" av Eirik M. Fuglestad. Demonene fra det tjuende århundret er ment å representere den høyreekstreme tankegangen. Innlegget trekker linjer

¹³¹ Andersen 2012:6.

mellom retorikken og meningene innen fascismen og nazismen og høyreekstreme grupper og individer som ABB. Handlingene gruppene er villige til å gjennomføre for å oppnå sine mål ses på som ondskap:

"Fornufta vår kunne aldri heilt forstå eller gripa den grufulle og effektive vondskapen som var Holocaust, – fascistane og nazistane sine terrorvelde i det førre hundreåret forblir på ein måte uforståelige, og kan ikkje forståast på noko anna måte ein galskap for oss. (...) På same måten er det med dei grufulle uforståelige handlingane til Anders Behring Breivik."¹³²

Teksten bruker historien på ulike nivåer. For det første skapes det en kontinuitet. Ideene fra det tjuende århundret har overlevd til tross for mye motstand, og får konsekvenser også i vår tid. Det er den samme retorikken og de samme meningene som kommer til uttrykk også i dag. For det andre viser man til en ondskap som til stadighet dukker opp gjennom historien. Fortellingen om ondskap er en evinnelig historie og et mønster som vil gjentas med jevne mellomrom. For det tredje gjøres det en sammenligning mellom handlingene til ABB og Holocaust. Både Holocaust og 22. juli involverer ideologisk baserte drap av uskyldige mennesker som synes uforståelige for oss. Som allerede nevnt dukker ondskapsbegrepet gjerne opp i situasjoner som er så grusomme at vi har vanskelig for å forstå dem.

Referansen til Holocaust er enda et eksempel på et tilfelle hvor andre verdenskrig brukes som bakgrunn til å sette ord på noe som skjer i nåtid. Her er det ondskapen og vår manglene evne til å forstå Holocaust som sammenlignes med vanskene vi har med å forstå de grusomme handlingene ABB utførte. En fortelling fra andre verdenskrig brukes her for å illustrere hvor uforståelig situasjonen er.

Fuglestad velger i tillegg å kalle det ekstreme tankegodset for "demoner". Demonene, slik de er brukt i denne artikkelen, representerer ondskapen. Ofte knytter vi demoner opp mot onde ånder, og i kristne samfunn vil demoner ofte ses i sammenheng med djevelen og det onde.

¹³² Fuglestad 2011:27.

Teksten bruker dermed både en religiøs myte og fortellingen om andre verdenskrig for å forklare ondskapen.

Innlegget går videre med å si at man ikke kan forklare denne ondskapen med galskap, fordi ideene som kommer fram ikke bare gjelder noen få individer. Under andre verdenskrig var svært mange mennesker involvert i noe vi i dag finner uforståelig, og ABB er heller ikke alene om ideene sine. Man må derfor være bevisst på de tankene som finnes i samfunnet, og kjempe mot dem. "(...) derfor må me vera merksame på at demonane våre framleis er på frifot, og dei kan berre stoppast med pennen og ordet, ikkje med sverdet."¹³³ Bare gjennom ordet kan ondskapen bekjempes.

Kommentaren "Intelligens, engasjement og ondskap" bruker ikke bare ondskapsbegrepet, men forsøker også å forklare vår bruk av det. Teksten tar for seg hvordan mennesker reagerer i møte med tragedier, og er skrevet av to av forskerne innen fagfeltet minnestudier ved Universitetet i Stavanger. Marie Smith-Solbakken og Hans-Jørgen Wallin Weihe begynner med å karakterisere ondskapen på grunnlag av ABBs handlinger:

"Menneskets ukrenkelighet, toleranse og demokrati er fundamentet for det samfunnet vi ønsker. I dag opplever vi at alle disse verdiene er krenket av handlinger som vanskelig kan karakteriseres som noe annet enn ondskap. Vi skal imidlertid vokte oss for å tro at ondskapen er dum. De handlingene som har skapt vårt nasjonale traume og ufattelig individuell smerte har vært intelligente og langsiktige. Når vi velger å sette ord på dem som ondskap er det fordi vi opplever mangel på toleranse og uhemmet vilje til å krenke, drepe og lemleste andre som ond."¹³⁴

Ovenfor ser man hvordan forfatterne av teksten beskriver ondskapen som noe som står i mot fundamentale verdier i samfunnet. Teksten bruker todeling, hvor ondskapen befinner seg på den ene siden, og samfunnet, som dermed underliggende representerer det gode, befinner seg på motsatt side. Det er ofte naturlig for oss å tenke at ondskapen står i motsetning til noe godt.

¹³³ Fuglestad 2011:27.

¹³⁴ Smith-Solbakken og Weihe 2011:3.

Fortellingen om det onde vil ofte ha en motsetning som kjemper i mot ondskaper. I dette tilfellet er det de verdier samfunnet står for som framheves som motsetningene til ABBs handlinger.

Selve ondskaperen i dette tilfellet er inkarnert i én person, selv om kommentaren ikke nevner vedkommende ved navn. Om forfatterne bevisst har unngått å nevne gjerningsmannen med navn kan jeg ikke vite sikkert, men jeg tror dette er tilfellet. De forklarer:

"Når vi skriver er vi vel vitende om at vi står inne i en pervers logikk der gjerningsmannen ønsker denne og en lang rekke andre artikler og kronikker. All oppmerksomhet selv den som stempler ham som ond er ønsket. Vi står overfor kriminelle handlinger som vi med all grunn bør stemple som dyp patologi og ondskap. Det er viktig ikke å gi gjerningsmannen annen oppmerksomhet enn på den ondskaperen og patologien han representerer."¹³⁵

Teksten bruker ondskap til å forklare ABB og hans handlinger. Det finner ikke sted noe forsøk på forklaring av hvorfor vedkommende har tatt de valgene han har, han plasseres ganske enkelt i kategorien for onde mennesker. Teksten er med på å danne et svart-hvitt bilde av ondskaperen og godheten, hvor disse settes opp mot hverandre. Etter å ha beskrevet ondskaperen går teksten over i å forklare hvordan vi i fellesskap står samlet om en rekke verdier, på tvers av landegrensene, politikk og religion. Det er disse verdiene vi må vise i tiden etter tragedien. Sorg og traumer møtt med omsorg, fellesskap, solidaritet og kjærlighet er oppskriften på å møte det onde. Til slutt i teksten vender man tilbake til ondskaperen:

"Til slutt skal vi analysere ondskaperen, men la den ikke få den oppmerksomheten den ønsker. Den fortjener ikke annet enn vår forakt. Både pressen, fagfolk og alle andre må konsentrere seg om det som fortjener oppmerksomhet. Det er våre verdier, troen på det gode, kjærligheten og samholdet."¹³⁶

¹³⁵ Smith-Solbakken og Weihe 2011:3.

¹³⁶ Smith-Solbakken og Waihe 2011:3.

Igjen finner man det klare skillet mellom det onde og det gode, representert ved ABB og de ønskede verdier i samfunnet vårt. ABB som person blir ikke vektlagt i det hele tatt gjennom teksten, og man gjør intet forsøk på å forstå hvorfor han handlet som han gjorde. Hans karakter blir blottet for psykologisk kompleksitet ved å framstilles som absolutt ond.

I tillegg til selve skildringen av det onde og dets motsetning, finner man en oppfordring til hvordan man bør møte ondskaper. Bestemte verdier og holdninger synes å kunne nedkjempe ondskaper, og man må spesielt passe på at ondskaper ikke får for stor oppmerksomhet. Følger man denne oppskriften finnes det håp om at det gode vil seire, og verden vil igjen framstå som forutsigbar og sikker.

På samme måte som kommentaren "Intelligens, engasjement og ondskap" forsøker å forklare begrepet ondskap, søker saksintervjuet "Er han en ond mann?" av Kristin Aalen, å få svar på hva ondskap er og om det er et legitimt begrep. Teksten tar for seg ondskapsbegrepet ved å la mennesker med ulike syn på begrepet få komme til orde.

"Er han en ond mann?" skiller seg ut i måten den tar opp ondskap på, men jeg mener teksten må ses i sammenheng med en del andre artikler som i forkant hadde tatt i bruk ondskapsbegrepet for å forstå ABB og 22. juli. Det kan synes som om det dukket opp et behov for å se nærmere på ondskaper, fordi det ble så mye brukt i tiden rett etter 22. juli. Teksten setter spørsmål ved om denne bruken er riktig. I ingressen finner man de to hovedsynene som teksten senere går inn på: "Etter terrorangrepet i USA 11. september 2001 advarte fredsforsker Astri Suhrke mot å kalle en motstander for ond. Nylig kalte statsminister Jens Stoltenberg 22. juli-aksjonene i Norge for ondskap."¹³⁷

Teksten begynner med å forklare hvorfor Suhrke mener ondskapsbegrepet ikke bør brukes: "Ordet ondskap setter et så brutalt stempel på fienden at dialog blir umulig. Da avskjærer vi oss fra å finne andre løsninger enn å ødelegge «den onde» motstanderen fullstendig."¹³⁸

¹³⁷ Aalen 2011:24.

¹³⁸ Aalen 2011:24.

Suhrke påpeker nettopp det som er tilfellet i mange av de tekstene jeg så på som brukte ondskapsbegrepet. Ved å definere noen som ond kan man blotte vedkommende for psykologisk kompleksitet, og man ser bort i fra enhver side ved personen som kan forklare hvorfor han har tatt bestemte valg.

Filosof Lars Fr. H. Svensen er uenig med Suhrke: "På vår moralske skala finnes en negativ og en positiv pol, men det holder ikke bare å si at Breiviks ugjerninger var umoralske. Vi har ikke noe annet dekkende begrep for terroranslagene enn ondskap."¹³⁹ Svensen har rett i at man gjerne føler at ordforrådet ikke strekker til i situasjoner som 22. juli. Da er det enkelt å bruke ord som ondskap, fordi dette er et begrep med lang tradisjon hos oss. Fordi kampen mellom det gode og det onde er et etablert mønster vi alle kjenner til, vil en slik referanse skape forståelse hos de fleste av oss. Man forstår at det onde går i mot alt det vi står for og at det må nedkjempes. Ofte kan tekster som presenterer denne ondskapen også vise hva som er motsetningen, altså hvordan man kan bekjempe det onde.

Til slutt presenteres Paul Leer-Salvesen, professor i teologi og etikk ved Universitetet i Agder, sitt syn på ondskap. Han sier seg delvis enig med både Suhrke og Svensen:

"Jeg har aldri møtt monstre eller tvers igjennom onde mennesker. Ved å bruke demoniseringsstrategier fjerner vi gjerningsmannen fra det menneskelige fellesskapet. Det hjelper oss ikke til å forstå volden han har utøvd. (...) I hvert enkelt menneske finnes det mulighet til ondskap og godhet."¹⁴⁰

Leer-Salvesen synes å kunne se begge sidene av denne saken. Samtidig som mennesker har mulighet til ondskap, kan det å redusere dem til ren ondskap være ødeleggende. Man setter da vedkommende utenfor samfunnet, og fjerner dermed behovet for å forstå hvorfor han handlet slik han gjorde. Leer-Salvesen peker videre på hvordan man bør lære av Holocaust-forskningen. Selv om man i begynnelsen mente jødeutryddelsene var en gal manns verk, viste senere forskning hvordan mennesker var i stand til å utføre onde handlinger ved å distansere seg selv fra dem.

¹³⁹ Aalen 2011:24.

¹⁴⁰ Aalen 2011:24.

"Er han en ond mann?" mener jeg er en tekst som kan ses på som et resultat av den stadige bruken av ondskapsbegrepet i artikler knyttet til 22. juli. Den skiller seg derfor ut fordi den går på selve bruken av begrepet og ikke på en ensformig svartmaling av ABB og terrorhandlingene. Den gjengivelsen av ondskap man finner, er knyttet til enkeltpersoners bruk av begrepet, og nyanseres av andre med ulike syn.

Debattinnlegget "Vegring og unnfallenhet om ondskap" av Hans Chr. Svihus, kan også leses som en reaksjon på diskusjonene om ondskap og psykisk sykdom som florerte i mediene etter 22. juli. Innlegget advarer mot å si at ABB utførte terrorhandlingene fordi han var sinnssyk:

"Men det er ikke sinnssykdom som er drivkraften her. Det er ondskap. Et ord som mange mener de kan prate seg bort fra og henvise til religiøst mørke. Det er dette som er vegringen. Ondskap eksisterer uavhengig av overtroen på guder og demoner. Ondskap er ikke en primitiv umulighet eller en misforståelse fra oss som ikke har lest en hyllemeter eller to med adferdspsykologi. Det er realisme. (...) Men, egentlig er det likegyldig hva vi kaller det for så lenge resultatet er at vi blir kvitt Breivik, en genuint ondskapsfull og farlig person, for alltid. Vi har fengsler som ordner den saken."¹⁴¹

Innlegget bruker ondskapsbegrepet for å forklare handlingene til ABB, og på samme måte som flere av de andre artiklene innen denne kategorien brukes ondskapsbegrepet som et begrep vi alle skal forstå. Vedkommende uttrykker derimot at ondskapsbegrepet ikke er knyttet til noe religiøst. Ondskapsbegrepet er noe som ligger i mennesket, og som derfor ikke kan forklares bort.

Teksten i seg selv er interessant fordi den viser hvordan leserne engasjerte seg i debatten som om ABB psykiske helse. Det at en leser bruker arketyper om ondskap viser også hvordan dette ikke bare er et virkemiddel mediene bruker, men også noe vi selv bruker i hverdagen for å skape forståelse. Det kan synes som om menneskene har behov for et visst system i sin forståelse av verden, og at etablerte mønstre kan hjelpe med en slags sortering og kategorisering av verden. Svihus bruker ondskapsbegrepet til å forklare noe som vi ikke klarer å forstå. Hans kritikk er at man da ofte velger å kalle personen gal, mens det egentlig er snakk om ondskap. ABB har brukt svært lang tid på å planlegge angrepene, hvilket må bety at det ikke er snakk om galskap i øyeblikket. Han har valgt ondskapsbegrepet.

¹⁴¹ Svihus 2011:22.

Ondskaper fungerer som et etablert mønster som gjentar seg selv til stadighet. Man finner kampen mellom det gode og det onde i en rekke former i ulike medier. Den religiøse kampen, heltene mot antiheltene og den uforståelige ondskaper er noen av formene denne kan ta.

Arketyper om kampen mellom det gode og det onde fungerer på ulike plan. For det første sier den noe om hva som er akseptert, verdsatt og ønsket oppførsel i et samfunn, og hva som ikke er det. Videre vitner arketyper om tanken om at det finnes noe som er godt og noe som er ondt i verden, og at det gode er det en bør trakte etter. Til slutt viser arketyper tanken om at ondskaper er noe man kan velge eller velge bort. Ofte framstilles de man vil kalle for onde som om de har valgt ondskaper.

Kampen mellom det gode og det onde skal fungere som idealeksemplarisk for befolkningen. Ondskaper svartmales ofte, og man står igjen med noe som er absolutt ondt. Dette står gjerne i motsetning til noe som oppfattes som absolutt godt, enten det er snakk om Gud, et uskyldig offer eller verdier ondskaper har forbrutt seg mot.

Det at ondskaper oppfattes som en stadig pågående kamp eller som noe som til stadighet vil dukke opp i noe ulike varianter, gjør kampen mellom det gode og det onde til fortellinger som kan plasseres i det evinnelige tidsrommet. Selv om fortellingen om ondskaper ABB utførte kan ses på som episodisk-geopolitisk historie fordi hendelsene skjedde på et bestemt tidspunkt som skilte seg ut fra tiden før og etter, kan man også lese fortellingen om denne ondskaper som en evinnelig fortelling om ondskaper. Dette er fordi mønsteret om kampen mellom noe godt og noe ondt er tid- og stedløst.

2.2.5. Himmelen og helvete på jord

Arketyper om den andre verdenen kan ta ganske ulike former, men forsøker hovedsakelig å skildre en verden som er annerledes enn vår egen. Ofte kan denne arketyper bruke motsetningsparet paradiset og helvete for å beskrive noe som er ønskelig eller ikke ønskelig. Dette kan man finne mange eksempler på i Stavanger Aftenblad etter 22. juli. Da hovedsakelig gjort i beskrivelser av Utøya eller personers opplevelser herfra.

Et eksempel på en tekst som bruker arketyper om den andre verdenen er "Fra himmelen til helvete" av Geir Salvesen og Eirin Hurum. Feature-artikkelen kaller 22. juli "den svarteste

dagen siden annen verdenskrig".¹⁴² Den skildrer kontrasten mellom tiden før terrorangrepene 22. juli og etter at hendelsene inntraff. Teksten innleder med "Det var en perfekt dag – til 15.26. De neste 16 timene forandret Norge."¹⁴³

Allerede i tittelen indikeres det at det her er snakk om motsetningsparet himmel og helvete, og en forandring fra det ene til det andre. Teksten begynner så med å skildre det hverdagslige livet til statsminister Jens Stoltenberg og andre politiske ledere før angrepet 22. juli. Hvordan sommerdagen var perfekt og alle drev på med sitt. Så brytes denne vakre dagen av angrepene. Teksten bygger seg opp mot et klimaks før det plutselige vendepunktet inntreffer, Norge blir angrepet. Videre forteller teksten hvordan de ulike politikerne reagerte og hvilke beskjeder de mottok. Underoverskrifter som "Ondskapens timer" og "De svarteste timene" forklarer litt av den stemningen som skildres i teksten. Norge har endret seg fra et vakkert sommerparadis til et helvete preget av den ondskapen som har trengt seg inn i det beskyttede paradiset.

Selv om teksten ikke stadig bruker ordene helvete og paradis, skjønner man bruken av denne arketyper gjennom tittel, skildringene og oppbygningen av teksten. Det er to totalt ulike verdener som skildres i første og andre del av teksten. I første del presenteres en verden uten problemer som preges av sommerens stillhet. I andre halvdel finner man en verden i kaos. Ved å sette disse to verdenene opp mot hverandre som et motsetningspar vil jeg hevde effekten blir enda større. Skildringene av verdenene står så i motsetning til hverandre at det føles som om det er snakk om to forskjellige virkeligheter. Den ene verdenen representerer fred og lys, mens den andre står for uro og mørke.

Feature-artikkelen bruker himmel og helvete som arketyper for å forklare en situasjon. I vårt samfunn knyttes disse stedene opp mot kristendommen, men himmel og helvete finnes i ulike former og tradisjoner som går langt tilbake. Himmelen forbindes med noe godt. Det er en lys plass hvor det onde ikke har tilgang. Helvete oppfattes gjerne som himmelens motsetning. Her finnes ikke godhet. Det er det onde og mørke som råder, og man forbinder plassen med smerte. Gjennom å bruke disse arketyper slik man gjør i denne teksten, skaper man en

¹⁴² Salvesen og Hurum 2011:13.

¹⁴³ Salvesen og Hurum 2011:13.

bestemt stemning. Man danner et bilde av Norge før og etter angrepene. Norge før angrepene ses som vakker og godt. Norge etter angrepene preges av mørke og sorg. Arketypene fungerer både som skildringer av Norge, og som forklaring på at det har funnet sted en endring.

Skildringene av Norge som en himmel og som helvete kan fungere som en beskrivelse av slik en ønsker eller ikke ønsker at samfunnet skal være. I dette tilfellet gjør skildringene det klart at det er den første delen av artikkelen som skildrer det ønskelige, lyse, vakre Norge. 22. juli-angrepene er det som knuser dette paradisiske bildet av Norge. Norge omformes til et helvete, og stemningen skildringene skaper gjør det klart at dette er det uønskede Norge.

Arketypen om den andre verden kommer i ulike former, og i dette tilfellet finner man to av disse formene: himmel og helvete. Her brukes arketyper om den andre verdenen både i positiv og negativ forstand, fordi den setter disse opp mot hverandre. Teksten avsluttes så med et sitat fra statsminister Jens Stoltenberg, hvor det gjøres en kort referanse til et mer abstrakt bilde på en annen verden:

"I natt ble det klart at det som skjedde på AUFs sommerleir på Utøya i går er en nasjonal tragedie. Ikke siden krigen har landet vårt opplevd en større ugjerning. Minst 80 unge mennesker er revet bort på Utøya. Vi har også mistet medarbeidere i Regjeringskvartalet. Det er ikke til å begripe. Det er som et mareritt."¹⁴⁴

Marerittet kan også forbindes til arketyper om en annen verden, men dette er en mer abstrakt form som spiller på den menneskelige oppfattelsen av et sted preget av frykt og grusomheter. Når Stoltenberg gjør denne sammenligningen skaper han et bilde de fleste kan relatere til. I tillegg forsterker dette sitatet den stemningen artikkelen allerede har bygget opp, og man kan si at arketyper om helvete fungerer sammen med arketyper om marerittet her. Begge stedene er forbundet med mørke, frykt og fortvilelse.

¹⁴⁴ Salvesen og Hurum 2011:14.

I sitatet fra Stoltenberg finner man en referanse til andre verdenskrig. Det samme gjør man i tekstens ingress, hvor man kaller 22. juli for "Den svarteste dagen siden annen verdenskrig."¹⁴⁵ Begge disse analogiene er gjort for å illustrere hvor alvorlig situasjonen er. Andre verdenskrig er en viktig del av norsk historie, og mange mennesker mistet livet som et resultat av den. Når Stoltenberg sier man ikke har opplevd en større ugjerning siden krigen forklarer dette omfanget av situasjonen. Selv om tallet på antall døde senere ble nedjustert til totalt 77, finner vi ingen hendelser i norsk fredstid som kan likestilles med 22. juli.

En annen tekst som bruker arketypen om en annen verden er nyhetsreportasjen "Et tøft, men godt besøk" av Rolv Christian Topdahl. Teksten handler om tre Stavanger-gutter som overlevde Utøya, og som nå har vært tilbake på øya. De deler sine tanker både om besøket og om selve terrorangrepet. Den andre verdenen blir presentert tidlig i teksten: "Tre av disse sortkledde har vært gjennom det verst tenkelige marerittet på Utøya 22. juli. Tre AUF-ungdommer fra Stavanger. Lørdag var de tilbake på øya som en fredag ettermiddag i juli ble til et helvete."¹⁴⁶

Teksten bruker på samme måte som den forrige artikkelen både marerittet og helvete som forklaringsmodell. Utøya representerer scenene fra et mareritt. Man skildrer et område som skiller seg så mye ut fra hverdagsbildet av Norge at det nærmest føles uvirkelig. Beskrivelsen av øya som et mareritt gjentas også senere i teksten.

Videre bruker reportasjen helvete som en beskrivelse av øya. Gjennom en slik beskrivelse males øya som den verst tenkelige plassen. Helvete representerer smerte, redsel, fortapelse og ondskap. Fredag 22. juli ble øya til et helvete, sier reportasjen. Det betyr at den var noe annet før dette tidspunktet, selv om teksten ikke sier noe om hva. Både bruken av mareritt og helvete brukes videre i teksten, og sammen utgjør de to en kraftig forklaring på hvor grusom situasjonen på øya var. Også sitatet fra Andreas Bjelland Eriksen bruker helvete som beskrivelse for det som skjedde:

¹⁴⁵ Salvesen og Hurum 2011:13.

¹⁴⁶ Topdahl 2011:4.

"– Jeg klatret langs klippen. Plutselig glapp taket, jeg falt. «Godt forsøk», tenkte jeg. «Du er helt sikkert død når du treffer bakken». Etter landingen reiste jeg meg opp og tenkte: «Fint, så dette er himmelen». Det var helt merkelig. Men så fikk jeg øye på et lik i vannkanten. «Ok, jeg er ennå i helvete.»"¹⁴⁷

Eriksen forklarer hvordan situasjonen var så grusom at han oppfattet den som helvete på det tidspunktet den fant sted. I mangel på ord som kan forklare hvor forferdelig en plass er, kan mennesket vende seg til etablerte kjente mønster. I tillegg kan et ord som helvete eller et mareritt si svært mye med få ord. Disse ordene danner bilder eller forestillinger hos oss uten at man trenger utbroderende beskrivelser. Ordene oppfattes som beskrivelser i seg selv, og er derfor effektive. Dette er tilfellet i mange av artiklene som bruker arketyper om den andre verdenen. Ordene helvete, paradiset, himmelen eller mareritt skaper assosiasjoner i seg selv fordi de allerede er etablerte mytologiske bilder.

Når bildet av Utøya som et paradiset som ble omformet til et helvete var etablert, var det enklere å reprodusere dette bildet. Jens Stoltenberg var tidlig ute og beskrev Utøya som sin ungdoms paradiset som nå var blitt forvandlet til et helvete.¹⁴⁸ Stoltenbergs rolle i tiden etter 22. juli kan ha vært med på å spre dette bildet. Dette sitatet ble gjengitt både i skriftlige og muntlige medier, hvilket sammen med andre faktorer kan ha påvirket den videre bruken.

Det kan også påpekes at denne teksten tar for seg tre av de overlevende fra Stavanger. Som jeg så på i tekstene om ofrene så man at avisen i stor grad konsentrerte seg om ofre fra regionen når de fortalte de personlige fortellingene. Som nevnt kan dette ha sammenheng med at gruppen av ofre er så stor at man må gjøre et utvalg. Det utvalget en da gjør vil fort havne på de lokale ofrene fordi disse befinner seg i samme lokale kollektive gruppe som oss. Dette gjør identifisering med ofrene lettere.

¹⁴⁷ Topdahl 2011:4.

¹⁴⁸ Brandeggen 2011.

Nyhetsartikkelen "Krise, kaos og tillit" av Tom Hetland bruker også helvete for å forklare overgangen mellom Utøya før og etter ABB ankom øya. Teksten er bygd opp rundt noen av vitneutsagnene fra den da pågående rettsaken mot ABB. Den begynner med å skildre hvor troverdig terroristen virket da han kom til Utøya, og hvordan ingen ville ha fattet mistanke om hva som skulle komme til å skje. Verken AUF-vakten på landsiden eller kapteinen på M/S «Thorbjørn» oppfattet ABB som noen trussel, og godtok våpnene på grunn av det som nettopp hadde skjedd i Oslo. "Så bryt helvete laust."¹⁴⁹

Artikkelen kommer så med skildringer fra øya og de grusomhetene som fant sted. Man befinner seg inne i det som forfatteren kaller helvete. Men i tillegg til å bruke helvete som en arketype og et virkemiddel for å forklare hvor grusom situasjonen var, bruker Hetland analogier knyttet opp mot andre verdenskrig:

"Historiene me hørde i retten i går minner om skildringar frå 9. april 1940. Det fredelege Norge var ikkje førebudd på ein katastrofe av eit slikt omfang. Den mentale beredskapen var ikkje til stades, kunne knapt vera det. Då er det ikkje rart at det oppstår forvirring og panikk."¹⁵⁰

Hetlands analogi fungerer på to måter. For det første sammenligner han 22. juli og 9. april. Han forklarer at man ikke var forberedt på angrepene verken da eller nå, og at dette fører med seg en del forvirring og panikk. Analogien kan også leses som en reproduksjon av Jens Stoltenbergs analogi "Aldri mer 22. juli". Stoltenbergs analogi gikk også ut på å sammenligne beredskapen 9. april og 22. juli. Hetland viderefører dermed Stoltenbergs historiebruk, og illustrerer dermed at dette ikke er første gang Norge befinner seg i en slik situasjon.

Hetland går videre i sin bruk av analogier knyttet til andre verdenskrig når han sammenligner AUF-leder Eskild Pedersens raske flukt fra øya. Pedersen mottok kritikk spesielt i nettdebatter

¹⁴⁹ Hetland 2012:8.

¹⁵⁰ Hetland 2012:8.

og i sosiale medier i tiden etter 22. juli fordi enkelte mente han hadde forlatt øya for tidlig. Som et av ABBs fremste mål mener Hetland derimot at denne kritikken er ufortjent:

"At medarbeidarane til AUF-leiaren passa på å få han vekk frå øya er ikkje meir unaturleg enn at Jens Stoltenberg vart ført til eit bomberom i staden for ut på gata då det small i Regjeringskvartalet. Eller, for den saks skuld, at konge og regjering flykta frå Oslo 9. april i staden for å la seg ta av tyskarane."¹⁵¹

Igjen ser vi at Hetland knytter en hendelse fra 22. juli opp mot 9. april. Denne gangen er det kongen og regjeringens flukt fra landet som sammenlignes med Eskild Pedersens flukt fra Utøya. Man kan si at analogien er et forsøk på å legitimere Pedersens flukt, og dermed gjenopprette en del av den tillitten han mistet etter kritikken.

Hetlands historiebruk er nært knyttet opp til andre verdenskrig, hvilket kan ses på som et resultat av den rollen andre verdenskrig spiller i norsk kollektivtradisjon. Den kan derimot også ses på som reproduksjon av noe av den historiebruken som allerede hadde blitt gjort i media i sammenheng med 22. juli. Sammenligningen av beredskapen 22. juli og 9. april baserer seg sannsynligvis på Stoltenbergs tale under roseseremonien få dager etter angrepet. At denne historiebruken blir gjentatt over ni måneder senere kan si noe om hvor sterkt inntrykk denne referansen gjorde på noen mennesker. I tillegg kan dette ses på som et bevis for at historiebruken fungerer når man vil forklare noe ut i fra noe som har skjedd tidligere. Dersom Hetland ikke følte at analogien fungerte ville han ikke ha reprodusert den.

I nyhetsartikkelen "Krise, kaos og tillitt" brukes arketypen om helvete sammen med analogier knyttet til andre verdenskrig. Arketypen om helvete presenteres som et skille i forhold til tiden før helvete brøt løs, og står for et sted som er uønsket i samfunnet vårt. Det gjennomgående i artiklene som bruker helvete for å beskrive Utøya etter 22. juli er at stedet blir fremstilt som å gå i mot alt ønskelig i det norske samfunnet. Arketypen kan derfor ses på som idealeksemplarisk i den forstand at helvete representerer det uønskelige mens paradiset blir det man gjerne trakter etter. Overgangen fra et paradiset til et helvete er også gjennomgående.

¹⁵¹ Hetland 2012:8.

Utøya representerte glede, inspirasjon og vennskap, men i transformasjonen fra paradiset til helvete mistet plassen sin uskyld. Ondskapen tok over øya, og som Kjetil S. Østli sier det i artikkelen sin "En øy uten gjemmesteder": "Utøya. Welcome to The Island. The Nordic Paradise. Hvem kan gjenskape det?"¹⁵²

¹⁵² Østli 2011:8.

Del 3:

3.1. Et fungerende samspill

I gjennomgangen av det empiriske materialet til denne avhandlingen dukket det stadig opp liknende narrativer. Selv om hver av tekstene hadde sine spesifikke særpreg, kunne man skimte bestanddelene fra bestemte narrativer i bakgrunnen. I Stavanger Aftenblads framstilling av 22. juli, var det hovedsakelig mytene om helten, offeret, utskuddet, kampen mellom det gode og det onde og myten om den andre verdenen som syntes å gå igjen. Begrepene myte og arketype går mye inn i hverandre, fordi de mytologiske bildene en myte er bygget opp av kan defineres som arketyper. Man kan derfor bruke både myte og arketype om de ulike originale rammeverkene jeg mener Stavanger Aftenblad brukte i sammenheng med 22. juli.

Det er derimot ikke alltid lett å skille bruken av de ulike arketyperne fra hverandre. Dette er fordi arketyperne i noen tilfeller opererer med flere grunnmønster samtidig. En tekst som bruker arketyperne om helten som grunnlag kan ofte også representere kampen mellom det gode og det onde. Dette er fordi helten ofte vil ha en motpart. I så måte blir myter om helter også fort myter om kampen mellom det gode og det onde, og omvendt. Vi så eksempelvis hvordan tekster som brukte arketyperne om helten gjerne malte et bilde av en helt som kjempet mot eller for noe. Dette noe kunne være ABB som person eller mot høyreekstremistiske tanker. Helten kunne også kjempe for demokratiet og for mer åpenhet, hvilket gjør heltens fiende til enhver som truer demokratiets stilling. I kommentaren "Gunnar Sønsteby i vår tid" finner vi Utøya-helter som kjempet direkte mot ABBs kuler. Teksten bruker arketyperne om helten, men kunne også blitt forstått som et narrativ om det gode mot det onde.

Vi så også at skillet mellom det arketyperne offeret og den arketyperne helten ikke var særlig stort. Ofte vil offeret gjennomgå en transformasjon til et heroisk offer eller en helt. Dette fant man blant annet i tekstene som handlet om Stavanger-jenta Marianne Sandvik. Jenta framstilles klart som et offer, men gjennom teksten skjer det en transformasjon hvor offeret opphøyes til et forbilde for hele samfunnet. Det finnes med andre ord ikke alltid klare skiller

mellom de ulike arketyper, men deres funksjon som eksempler for etterlevelse fungerer uavhengig av dette.

Mange arketyper vil framstå som nyanser av grunnleggende mønster mer enn ett bestemt rammeverk. Arketyper beholder allikevel sin posisjon, fordi den gir oss visse assosiasjoner. Den sier mye uten å bruke for mange ord. Fordi arketyper allerede er etablert som et tolkningsmateriale hos oss, trenger vi bare tilstrekkelig informasjon til å skjønne hvilken plassering vi skal foreta. Denne informasjonen kan være bestemte ord, som for eksempel Hitler eller himmelen, men kan også være større skildringer.

Man kan si at arketyper representerer det menneskelige behov for å forstå ting ut i fra det vi allerede kjenner. Hver gang vi møter ny informasjon vil vi forstå denne på bakgrunn av kunnskap vi allerede har. Siden narrativer om eksempelvis helter, ofre og det gode mot det onde allerede er etablerte mønstre hos oss, gir narrative mening og vi bruker dem i vår forståelse av verden.

Kunnskapen vår spiller en viktig rolle i det vi blir presentert ulike mønstre eller sammenligninger. I del 1 ble det vist til Stugus modell for historieformidling. Denne illustrerer historiebrukens kompleksitet fordi den involverer ulike personer og elementer. Både sender og mottaker bruker og tolker historien ut i fra sitt eget utgangspunkt. For at historiebruken i det hele tatt skal være effektiv, må den referere til historie vi allerede har kjennskap til.

Dette kan være grunnen til at fortellinger fra andre verdenskrig er så populære som utgangspunkt i Stavanger Aftenblads framstillinger av 22. juli. Krigen er en viktig del av den norske kollektivtradisjonen, noe som innebærer at de fleste vil ha en del kunnskaper om den. Med tanke på at avisen har en relativt stor og variert lesergruppe, bør historiske referanser basere seg på noe de fleste leserne kjenner til. Når avisen sammenligner ABB med Hitler eller trekker linjer mellom ondskapen som fant sted under Holocaust med ondskapen som fant sted på Utøya, fungerer sammenligningene fordi alle kjenner til Hitler og Holocaust. Slike

sammenligninger kan da være med på å skape forståelse av noe nytt ut i fra noe man allerede kjenner til.

Bruk av historiske referanser hjelper oss å trekke linjer mellom fortid, nåtid og framtid. De presenterer oss med et tolkningsmateriale som gjør det lettere for oss å forstå. Har man dette som utgangspunkt forstår man gjerne også hvordan slike referanser kan være manipulerende. De blir kanskje en snarvei til forståelse, men samtidig kan viss bruk av historiske referanser gjøre at vi tolker ting annerledes enn hva vi ellers ville gjort. Slik historiebruk kan føre både til feiltolkninger og til forenkling av historien. Dersom vi godtar sammenligninger mellom to historiske hendelser kan man automatisk velge å fjerne enkelthendelsenes kompleksitet. Dette kan for eksempel være faren ved å sammenligne ABB og Hitler. ABBs særegenheter kan blekne til fordel for Hitlers fordi vedkommende er bedre kjent, og man glemmer å forsøke å forstå ABB på hans premisser.

I tillegg til at arketyper og historiske referanser kan hjelpe oss med å forstå og sortere informasjon, kan arketyper forstås som forsøk på å opprettholde sosial kontroll. Dette trenger ikke nødvendigvis å være et bevisst grep fra de som fremstiller arketyperne. Arketyperne er så etablerte mønstre at det kan synes som om de i visse tilfeller blir brukt uten at man forstår hvor mye sosiale regler som ligger innebygd i dem. Arketyperne som kom til uttrykk i Stavanger Aftenblad kan alle fungere som idealeksemplariske på ulike måter. Narrativene om heltene og de heroiske ofrene talte alle om verdier som er ønskelige i et samfunn. I tekstene som brukte arketyper om den andre verdenen ble vi presentert med det mest ønskelige og minst ønskelige samfunnet. Utskuddene trakk fram uønskede tanker og handlinger for å vise at disse ikke var akseptert. I narrativene som omhandlet kampen mellom det gode og det onde ble det ønskelige gjerne satt opp mot det minst ønskelige, gjerne gjennom en fremstilling som var veldig svart/hvit.

Arketyper fungerer dermed som idealer for det menneskelige liv og de hjelper oss å sortere og forstå hendelser ut i fra mønstre vi allerede kjenner til. I det empiriske materialet til denne undersøkelsen ser vi hvordan arketyperne gjør dette gjennom et samspill med den umiddelbare historien.

De fortellingene om 22. juli som jeg har sett på i Stavanger Aftenblad opererer hovedsakelig på to plan. For det første representerer tekstene historie som kan plasseres i det episodisk-geopolitiske tidsrommet. Dette er den umiddelbare historien om 22. juli, som skiller seg ut fra tiden før og etter hendelsen. De enkelte fortellingene jeg har sett på i del 2 av denne oppgaven kan alle ses på som slik historieformidling fordi de i ulik grad tar for seg hendelser som har skjedd på et bestemt sted og til en bestemt tid. Tekstene jeg har sett på består derimot også av arketyper som fungerer som originale rammeverk. Den arketypiske delen av fortellingene skiller seg ut i fra den episodisk-geopolitiske historien fordi de representerer mønster mer enn individuelle hendelser. Fordi lovene for menneskelig atferd består på tvers av tid og rom vil disse mønstrene fungere som en form for evinnelig historie.

Arketyperne danner en kjent ramme rundt den episodisk-geopolitiske historien. De er et hjelpemiddel både for å forstå og for å plassere den umiddelbare historien. I tillegg er det den episodisk-geopolitiske historien som bærer arketyperne. Det foregår med andre ord et samspill mellom de to formene. I en tekst som feature-artikkelen "Fra himmel til helvete" ser man hvordan dette samspillet fungerer. Artikkelen tar for seg flere konkrete historiske hendelser fra 22. og 23. juli 2011. Det skildres hvordan ulike politikere brukte dagen sin, og hvordan dette endret seg da opplysningene om terrorangrepet kom. Videre følger vi de samme personene gjennom den første dagen og natten etter angrepet. Vi får informasjon både om personene og om selve terrorangrepet. Det er her den umiddelbare historien som kommuniseres.

Samtidig som teksten kommuniserer den umiddelbare historien, opererer den med et grunnleggende etablert narrativ, arketyper om den andre verdenen. Både skildringer, overskrifter, bruk av bestemte ord og stemningen teksten skaper skildrer en verden som brått forandres fra himmel til helvete. Dette narrative fungerer her som en ramme rundt den umiddelbare historien om 22. juli, og det etablerte narrative og den umiddelbare historien påvirker hverandre. Det etablerte narrative endres slik at det passer i den nye situasjonen det nå blir brukt i, men beholder sine bestanddeler. Samtidig tolkes den umiddelbare historien om 22. juli ut i fra det narrative den er innrammet av.

Det synes som om mennesket trenger visse mønster for å gjøre mening av verden. Arketyper blir dermed en viktig del av det menneskelige liv, fordi vi forstår oss selv og verden ut i fra en rekke grunnleggende mønster. Å kalle arketyper for et virkemiddel vi bruker for å sette mening på ting kan derimot bli for reduserende. Arketyper er ikke bare noe vi påfører verden for å gjøre den forståelig, de synes å være en viktig del av den menneskelige virkelighetsoppfatningen.

Medias bruk av arketyper følger i en tradisjon av mellommenneskelig kommunikasjon. Tidligere ble myter fortalt muntlig fra generasjon til generasjon. I dag fortsetter en del av myteformidlingen gjennom fortellinger fortalt til barn både i hjemmet og i skolen. Samtidig foregår en god del av myteformidlingen gjennom mediene, noe funnene i denne avhandlingen vitner om. Arketyperne kommuniseres gjennom ulike plott. Et barn som ser filmen *Snehvit og de syv dvergene* vil bli presentert med karakterer som klart viser kampen mellom det gode og det onde. De fleste barnebøker og filmer har gjerne klare helter og antihelter som fungerer som forbilder for ønsket eller uønsket oppførsel. De samme mønstrene finner vi igjen i Stavanger Aftenblads mer eller mindre objektive tekster som skal informere oss om eller forklare den verdenen vi lever i.

Tekstene i Stavanger Aftenblad fungerer som et slags førsteutkast av historien hvor en ønsker å informere, men gjerne også skape forståelse eller mening av situasjonen. Arketyperne brukes for å ramme inn fortellingen og gi den en plass blant de evinnelige narrative. Samtidig er det nettopp den umiddelbare historien som artiklene forteller om som kan bære fram arketyper. Den tilbyr materiale som kan velges ut, omformes og gjenfortelles innen arketyperens rammer.

Innenfor de ulike kategoriene i del 2 av denne avhandlingen har jeg vist hvordan disse arketyperne framstilles i ulike versjoner. Selv om artiklene bruker den samme arketyper som grunnmønster, fremmer samspeillet mellom den umiddelbare og den evinnelige historien ulike fortellinger. Portrettintervjuet "Hedres for Utøya-dåd" og nyhetsreportasjen "Hjem til et endret Norge" tar begge utgangspunkt i helten som grunnleggende mytologisk mønster. Begge tekstene fremhever bestemte grupper av helter og viser at verdiene disse heltene står

for er de samfunnet verdsetter. Til tross for disse likhetstrekkene er de to tekstene ulike på mange måter. Den umiddelbare historien som kommuniseres er i det ene tilfellet en medaljeutdeling til folk som spilte en heroisk rolle 22. juli. I det andre tilfellet er det tidligere forsvarsminister Grete Faremos møte med soldater som kommer hjem fra Libya. De svært ulike tekstene viser hvordan det samme grunnleggende mønsteret tilpasses og formes av den umiddelbare historien som skal kommuniseres.

I Stavanger Aftenblads artikler om 22. juli kan man finne mange tilfeller hvor avisen bruker etablerte myologiske bilder. I de artiklene jeg har sett på i denne avhandlingen finner man igjen arketyper som mennesket har brukt som orienteringspunkt i lang tid. Disse arketyperne er så etablert i samfunnet vårt at de fungerer på tvers av ulike artikler. De repeteres og vedlikeholdes derimot gjennom enkeltartiklene.

Samfunnet har bruk for arketyperne, fordi de er med på å bygge opp et fellesskap og å opprettholde den sosiale ordenen. De må derimot kontinuerlig gjentas for at de skal beholde sin plass. Det empiriske materialet i denne avhandlingen viser hvordan Stavanger Aftenblad til stadighet bruker bestemte arketyper i framstillingen sin. Arketyperne er på mange måter blitt grunnleggende narrativer som journalistene lett kan bygge opp artiklene sine rundt. Disse narrative finner vi igjen i alle former for fortellinger. Journalistene skriver med andre ord ikke bare objektive tekster som kun inneholder rene fakta. De rammer gjerne denne faktaen inn i en ramme av kjente narrativer. Dermed er journalistene med på å opprettholde mytenes rolle i det moderne samfunnet. Fortellingene om 22. juli i Stavanger Aftenblad vitner om hvordan avisen er en representant for vår tids myteformidlere.

3.2. Avslutning:

I denne oppgaven har jeg tatt for meg fortellinger om 22. juli i Stavanger Aftenblad. Jeg har studert ulike artikler trykket i papirutgaven av avisen i løpet av det første året etter terrorangrepet. Artiklene som ble valgt ut til selve analysedelen av denne avhandlingen inneholdt komponenter som kunne oppfattes som mytologiske bilder, eller arketyper. Disse artiklene er med på å vise hvordan moderne medier er med på å opprettholde mytene i et samfunn.

De arketyper som oftest kom til uttrykk gjennom fortellingene om 22. juli var helten, offeret, utskuddet, kampen mellom det gode og det onde, og den andre verdenen. Dette er alle arketyper som har lang tradisjon i samfunnet vårt. Hvordan den enkelte fortellingen tar form varierer gjerne fra gang til gang, men den følger allikevel et grunnleggende mønster.

Dette grunnleggende mønsteret er selve arketyperen. Arketyperen brukes som en ramme rundt den historien som formidles. Samtidig er det den umiddelbare historien om 22. juli som bærer arketyperen. Arketyperen vil derfor ha sine bestanddeler, men vil samtidig framstå i ulike variasjoner formet av den episodisk-geopolitiske historien. Det foregår med andre ord et nært samspill mellom den episodisk-geopolitiske historien og den evinnelige historien i de tekstene jeg har sett på i denne avhandlingen.

I Stavanger Aftenblad brukes historien og arketyperiske mønstre for å skape mening, forståelse og framtidforventninger. Denne historiebruken kan ta form både som analogier, kontinuiteter og arketyper. Deler av den historieformidlingen man finner i avisen er knyttet opp til andre verdenskrig. Avisen sammenligner for eksempel heltene fra Utøya med motstandshelten Gunnar Sønsteby. Det gjøres også sammenligninger med ABB og Hitler. Denne form for historiebruk kan være både illustrerende og meningsbærende, men også i visse tilfeller reduserende.

Intensjonen bak avisens historiebruk kan synes å være at de ønsker å skape forståelse og mening, men også å engasjere leserne. Man bruker gjerne allerede eksisterende kunnskap for å skjematiskere nye hendelser. Avisen er med på å kategorisere de nye hendelsene for oss. Dette gjøres som sagt på ulike måter. Det er allikevel klart at avisen baserer flere av tekstene sine på gjeldende narrativer i samfunnet vårt. Myter som lenge har vært en del av den mellommenneskelige kommunikasjonen reproduseres og opprettholdes blant annet gjennom regionsavisen.

Historien kommer til uttrykk på tre måter i Stavanger Aftenblad: For det første fungerer tekstene som et slags førsteutkast av historien. Journalistene forsøker å informere oss om de

konkrete historiske hendelsene som har funnet sted. Historien brukes her beskrivende. For det andre kan avisen i visse tilfeller bruke historien som et virkemiddel for å skape forståelse. Dette kan gjøres ved for eksempel å trekke ulike analogier mellom hendelser. På denne måten vil avisen forsøke å skape mening ut i fra noe vi allerede kjenner til. En annen måte er å skape en historisk kontekst som kan vise hvordan noe er en kontinuitet. Når avisen bruker historien som et virkemiddel på denne måten kan man si at den er forklarende. Den tredje måten journalistene bruker historien på knyttes til bruk av den evinnelige historien. Her er det de arketyperiske mønstrene kommer inn. Avisen bruker disse mønstrene til å danne en ramme rundt fortellingen om de konkrete historiske hendelsene, og historiebruken kan oppfattes som universell.

I alle tekstene jeg undersøkte i del 2 framsto historien som beskrivende og universell. Man ble gitt informasjon om konkrete historiske hendelser samtidig som man kunne finne igjen grunnleggende mytologiske bilder. I noen tilfeller brukte avisen i tillegg historien forklarende, da gjerne som analogier. Et eksempel på en tekst hvor historien kommer til uttrykk på alle tre måtene er "Gunnar Sønsteby i vår tid". Her informeres det om konkrete historiske hendelser knyttet både til andre verdenskrig og til Utøya (beskrivende). Det gjøres sammenligninger mellom Sønsteby og Utøya-ungdom (forklarende), og man finner arketyper om helten som grunnleggende narrativ gjennom teksten (universell).

I avisens framstilling av 22. juli finner man variert bruk av arketyperiske mønstre og historie. Selv om det gjerne er de samme grunnmønstrene eller fortidsfortellingene som går igjen, tar disse ulike former i det de settes sammen med ny informasjon. Sammenligner vi to artikler som begge bruker arketyper om helten som utgangspunkt, kan vi finne to svært forskjellige fortellinger. Dette er fordi arketyper tilpasser seg den umiddelbare historien som kommuniseres.

De funnene som er blitt gjort i denne avhandlingen representerer bare en del av avisens framstilling av 22. juli. Jeg har studert bare de tekstene som inneholder mytologiske grunnmønstre. Det omfattende materialet viser allikevel at bruken av arketyper stadig gjentar seg i formidlingen av denne vanskelige hendelsen. Dette kan være fordi arketyper fungerer

som en trygg ramme for oss både i vår forståelse av verden, men også i vårt møte med en ukjent og sjokkerende hendelse. Ved for eksempel å bruke arketypen om kampen mellom det gode og det onde i en slik situasjon, finnes det et underliggende håp om at det gode vil seire. Arketyperne fungerer som grunnleggende narrativer som vi både kan forstå og tolke verden ut i fra. De kan være med på å sette ord på det vi ikke forstår, eller danne mening i en meningsløs situasjon. I tillegg presenteres vi med eksempler for etterlevelse.

Avisartiklene jeg har valgt ut viser at journalister ofte bruker disse arketyperne og at vi som lesere ikke reagerer videre på det. Dette er kjente mønstre for oss. Hvor gjentakende disse narrativene er var jeg heller ikke selv klar over. Etter å ha lest en artikkel av Jack Lule begynte jeg å følge med på nyhetsreportasjer på TV og i aviser, og så fort at det var noe i det han skrev om. Da jeg begynte denne undersøkelsen var jeg i utgangspunktet usikker på om jeg ville finne nok bruk av arketyper til å konsentrere oppgaven min bare om dette. Etter hvert som empirien ble samlet inn innså jeg at dette ikke ville være noe problem. De evige fortellingene som Lule hevdet man kunne finne i amerikanske nyhetsreportasjer, var like fullt til stede i det empiriske materialet jeg samlet inn.

Myter er med andre ord ikke bare religiøse, hellige fortellinger eller fortellinger preget av fantasi, og som hovedsakelig bør forbindes med tidligere samfunn. Mytene er like fullt til stede i det moderne samfunn, men da gjerne godt kamuflert. Mytene fungerer som grunnleggende narrativer som vi bygger fortellingene våre rundt. I Stavanger Aftenblad kan man finne dem gjemt i fortellingene om 22. juli. Her finner man et samspill mellom den evinnelige og den episodisk-geopolitiske historien som sammen skaper individuelle fortellinger om terrorangrepet. Funnene i denne avhandlingen kan derfor vise hvordan mennesket bruker historie og arketyperne både i sin forståelse og i sin framstilling av verden.

Litteratur- og kildehenvisninger

Litteraturhenvisninger:

Andersen, Atle (2012) "22. juli ett år etter" i *Stavanger Aftenblad*, 21.07.2012, del 1, s. 8-9.

Barthes, Roland (1956) "Myten I dag" i Barthes, Roland (2002) *Mytologier*. Oslo: De norske Bokklubbene, s. 281-355.

Bell, Allan (1991) *The Language of News Media*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Berger, Arthur Asa (2005) *Making Sense of Media. Key Texts in Media and Cultural Studies*. Malden: Blackwell Publishing.

Berger, Arthur Asa (2012) *Media, Myth and Society*. New York: Palgrave Macmillan.

Burton, Graeme (2010) "Media – Audience – influence" i *Media and Society*. Berkshire: Open University Press, s. 108-142.

Brandeggen, Torbjørn (2011) "Stoltenberg: – Utøya ble forvandlet til et helvete" på TV2, 23.07.2011 [nettside]. Tilgjengelig på: <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/stoltenberg-utoeya-ble-forvandlet-til-et-helvete-3544665.html> [Besøkt 11.04.2013].

Bøe, Jan Bjarne (2006) *Å lese fortiden. Historiebruk og historiedidaktikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Bøe, Jan Bjarne og Knutsen, Ketil (2012) *Innføring i historiedidaktikk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlag.

Campbell, Joseph (2002) *Helten med tusen ansikter*. Oslo: Spartacus Forlag.

Cole, Phillip (2006) *The Myth of Evil*. Westport: Praeger Publishers.

Coman, Mihai (2005) "News Stories and Myth – the Impossible Reunion" i Rothenbuhler, Eric W. og Coman, Mihai [red](2005) *Media Anthropology*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc., s.111-120.

Eliade, Mircea (1958) *Patterns in Comparative Religion*. London & New York: Sheed and Ward.

Eliade, Mircea (2006) "The Myths of the Modern World" i Rennie, Bryan [red](2006) *Mircea Eliade – A Critical reader*. London: Equinox Publishing Ltd., s. 204-215.

Ellwood, Robert (2009) *Tales of Darkness – The Mythology of Evil*. London & New York: Continuum International Publishing Group.

Eriksen, Anne (1995) *Det var noe annet under krigen*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Garde-Hansen, Joanne (2011) *Media and Memory*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.

Halbwachs, Maurice (1992) *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.

Jensen, Bernard Eric (2006) *Historie – livsverden og fag*. København: Gyldendalske boghandel, Nordisk Forlag A/S.

Johnson-Cartee, Karen S. (2005) *News Narratives and News Framing*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Karlsson, Klas-Göran (2009) "Historiedidaktik, begrepp, teori och analys" i Karlsson, Klas-Göran og Zander, Ulf [red](2009) *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Lund: Studentlitteratur AB, s. 25-69.

Kitch, Carolyn (2005) "A Working-Class Hero is Something to Be. The Lasting Story of September 11th" i *Pages from the Past. History and Memory in American Magazines*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, s. 38-60.

Knutsen, Ketil (2010) "Historiefortelling som politisk retorikk – en analyse av politiske taler" i Dessingué, Alexandre, Knutsen, Ketil og Hansen, Ann Elisabeth Laksfoss [red](2010) *Flerstemte minner*. Stavanger: Hertervig Akademisk Forlag, s.108-119.

Lévi-Strauss, Claude (1973) "Part four: The Instruments of Darkness" i *From Honey to Ashes*. London: Jonathan Cape Limited and Harper & Row, Publishers, Inc., s. 423-475.

Lule, Jack (2001) *Daily News, Eternal Stories. The mythological Role of Journalism*. New York: The Guilford Press.

McKee, Alan (2003) *Textual Analysis: A Beginner's Guide*. London: Sage Publications.

Rothe, Anne (2011) "Trauma Kitsch" i *Popular Trauma Culture. Selling the Pain of Others in the Mass Media*. New Brunswick, New Jersey og London: Rutgers University Press, s. 42-47.

Solvoll, Einar og Malmø, Morten (2011) *Tragedien som samlet Norge: 22.07.2011: Da terroren rammet Oslo og AUFs sommerleir på Utøya*. Oslo: Historie & kultur.

Store norske leksikon (2009) "Stavanger Aftenblad" på *Store Norske Leksikon* [nettside]. Tilgjengelig på: http://snl.no/Stavanger_Aftenblad [besøkt 09.01.12].

Stugu, Ola Svein (2008) *Historie i bruk*. Oslo: Det norske samlaget.

Thuen, Trond (2001) "De store og de små fortellingene om fortiden" i Thuen, Trond [red] (2001) *Fortidsforståelser*. Kristiansand: Høyskoleforlaget, s. 93-110.

Wallerstein, Immanuel (1997) "SpaceTime as the Basis of Knowledge" [nettside].

Tilgjengelig på: <http://www2.binghamton.edu/fbc/archive/iwsptm.htm> [besøkt 20.12.2012].

Zelizer, Barbie (2008) "Journalism's Memory Work" i Erll, Astrid og Nünning, Ansgar [red] (2008) *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin og New York: Walter de Gruyter, s. 379-387.

Kilderhenvisninger:

Aalen, Kristin (2011) "Er han en ond mann?" i *Stavanger Aftenblad*, 05.08.2011, del 2, s. 24.

Aalen, Kristin (2011) "Ser på Blair som en quisling og Bondevik hans beundrer" i *Stavanger Aftenblad*, 20.08.2011, del 2, s. 42.

Andersen, Atle (2012) "Kan Behring Breivik komme til himmelen?" i *Stavanger Aftenblad* 27.01.2012, del 1, s. 6.

Andersen, Atle og Natland, Jarle (2011) "Fra opprørsk AUF-er til Norgespatriot" i *Stavanger Aftenblad*, 14.11.2011, del 1, s. 4.

Bentzrød, Sveinung Berg og Fredriksen, Ingrid (2011) "Plukkes fra hverandre" i *Stavanger Aftenblad*, 04.08.2011, del 1, s. 4.

Dommerud, Tine (2011) "Hjem til et endret Norge" i *Stavanger Aftenblad*, 04.08.2011, del 1, s. 8.

Fuglestad, Eirik M. (2011) "Demonane er her enno" i *Stavanger Aftenblad*, 30.07.2011, del 2, s. 27.

Hetland, Tom (2011) "Sluttkamp om Breiviks sinn" i *Stavanger Aftenblad*, 25.05.2012, del 1, s. 3.

Hetland, Tom (2012) "Krise, kaos og tillit" i *Stavanger Aftenblad*, 04.05.2012, del 1, s. 8.

Hetland, Tom (2012) "Gunnar Sønsteby i vår tid" i *Stavanger Aftenblad*, 12.05.2012, del 1, s. 16.

Hidle, Mie (2012) "Tabloid teologi" i *Stavanger Aftenblad*, 31.01.2012, del 1, s.3.

Hornburg, Thomas Boe (2011) "Det blir en del av vår identitet. Det vil alltid være med oss. Alltid" i *Stavanger Aftenblad*, 20.08.2011, del 1, s. 6-7.

Leder (2011) "Arven etter Marianne" i *Stavanger Aftenblad*, 05.08.2011, del 1, s. 2.

Leder (2011) "Den uforutsigbare terroren" i *Stavanger Aftenblad*, 25.07.2011, del 1, s. 2.

Leder (2011) "Sterkere engasjement" i *Stavanger Aftenblad*, 04.08.2011, del 1, s. 2.

Leder (2011) "Åpent samfunn og land" i *Stavanger Aftenblad*, 15.11.2011, del 1, s. 2.

Lorentzen, Ludvig (2011) "Finnes det tilgivelse for massedrap" i *Stavanger Aftenblad*, 29.07.2011, Bilag: Pluss, s. 3.

Mjelva, Jørn Kløvfjell (2011) "Svikerer" i *Stavanger Aftenblad*, 07.09.2011, del 1, s. 3.

Nedrebø, Rune (2011) "Simonsen på Behrings mailliste" i *Stavanger Aftenblad*, 28.07.2011, del 1, s. 8.

Nedrebø, Rune (2012) "Hedres for Utøya-dåd" i *Stavanger Aftenblad*, 02.06.2012, del 1, s. 11.

Salvesen, Geir og Hurum, Eirin (2011) "Fra himmel til helvete" i *Stavanger Aftenblad*, 30.07.2011, del 1, s. 13-14.

Sandø, Toralf (2011) "Marianne var umistelig" i *Stavanger Aftenblad*, 05.08.2011, del 1, s. 4.

Smith-Solbakken, Marie og Weihe, Hans-Jørgen Wallin (2011) "Intelligens, engasjement og ondskap" i *Stavanger Aftenblad*, 28.07.2011, del 1, s. 3.

Strømdahl, Monica og Johansen, Per Anders (2011) "Spør om politiet kunne vært på Utøya klokken 18" i *Stavanger Aftenblad*, 11.08.2011, del 1, s. 6.

Svihus, Hans Chr. (2011) "Vegring og unnfallenhet om ondskap" i *Stavanger Aftenblad*, 28.11.2011, del 2, s. 22.

Topdahl, Rolv Christian (2011) "Et tøft, men godt besøk" i *Stavanger Aftenblad*, 22.08.2011, del 1, s. 4.

Østli, Kjetil, S. (2011) "En øy uten gjemmesteder" i *Stavanger Aftenblad*, 04.10.2011, del 1, s. 8.